

: ČAS :

Znanstvena revija
„Leonove družbe“

Letnik IV. Zv. 4. in 5.

Ljubljana, 1910

Tisk Katoliške Tiskarne.

Vsebina.

Misticizem in krščanstvo. (Franc Terseglav)	153
Papiri in početki krščanstva. (Prof. dr. K. Wessely)	164
Cerkev sv. Klementa v Rimu in sv. brata Ciril in Metod. (F. Fr. Stelè)	177
Naša gledališka kritika. (Prof. Adolf Robida)	186
O slovenski narodni glasbi. (Prof. D. Beranič)	200
Iz Kastelčeve zapuščine. (Ivan Grafenauer)	212
Naravoslovna veda in ljudska izobrazba. (J. Samsa)	235
Cerkve in cerkvena umetnost. (J. B.)	238
Nove knjige: Mladeničem. — Romantika. — Pjesme. — Le Modernisme sociologique. — Skrivnosti srca. — Turški križ, Tri sestre. — Dr. Janez Blelweis in njegova doba. — Slovenska stenografija. — Popolna slovnica esperantskega jezika.	241
Listek: Modernizem. — Govorjenje jezikov. — Pesnik Anton Medved. — Jeftjeva prisega. — Moderna »veda«	246

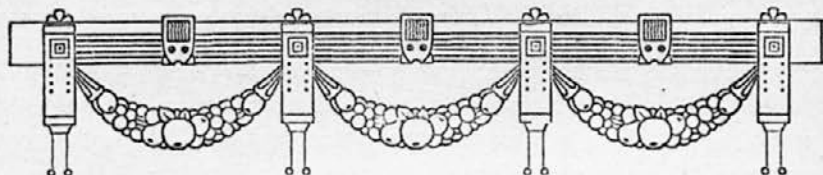

»Čas« izhaja po desetkrat na leto. Naročnina: 5 kron, za dijake 3 krone. Za člane »Leonove družbe« je naročnina plačana z letnino. (Letnina rednih članov 10 kron, letnina podpornih članov 6 kron.) Naročnino sprejema □ □ Leonova družba v Ljubljani. □ □

Misticizem in krščanstvo.

Franc Terseglav.

Kaj je misticizem, kakšne in katere so njegove sestavine, kako ga različni različno umevajo, kako se javlja v zgodovini človeštva, o tem ne bomo tukaj obširno razpravljali. Misticizem je pojav, ki se v prvi vrsti tiče čustvene strani religije in je tako star, kakor je staro človeštvo; misticizem je bil združen s poganskim verstvom, mistika cvete v krščanstvu, mistikov je vse polno tudi izvan Cerkve — celo nekatere ateiste štejejo med mistike, saj moderni ruski mislec Dmitrij Merešovskij označuje brezboštvo ruske inteligence kot neke vrste ateistični misticizem, ko »pamet taji Boga, srce ga pa išče«. Kardinal Bona mistiko kratko in točno imenuje »pot duše do Boga«, nekrščanski in nekatoliški misleci pa vidijo v njej »združitev duše z vesoljstvom«. Za katoličana so vsaj temeljni pojmi mističnega življenja jasni: kako duša s pomočjo božje milosti Boga čedaljebolj spoznava in ljubi ter ga tako uživa, omogočil pa je to Jezus Kristus, ki nam je podelil božje sinovstvo ter nas naredil za ude svojega mistiškega telesa. Zato je Kristus središče krščanske mistike, kakor je v preprostih besedah zapela sveta Mehtilda magdeburška: »Eja Herr, zieh mich auf zu dir — Dann werde ich rein und klar — Läßt du mich aber in sich selbst — So bleib ich finster immerdar.«

Za modernega človeka pa, ki živi izvan Cerkve, pomeni misticizem tisto nejasno in nedoumno hrepenenje navzgor, ki je pravzaprav svojsko vsaki človeški duši. Teženje po neminljivem blagru, stremljenje za večnimi ideali, želja čimdalje bolj se izpolniti, to je nekak predpogoj, predstopnja za misticizem, misticizem sam pa je tista smer mišljenja in tisto dušno razpoloženje, ki človeka usposablja, da se na poseben nerazložljiv način »čuti eno z vsemirom«, »združi z božanstvom«, »potaplja v tajinstvenost življenja«, »čuje utripljaje vesoljstva« in podobno. Toda

tega ne bomo razmotrivali; gre se nam zazdaj le za to, da pokažemo na nekaterih tipih iz svetovnega slovstva, ki najbolje predočuje moderne težnje tudi v religioznem oziru, kako si mnogi moderni misleci predstavljajo mysticizem v krščanstvu, kako umevajo mistiško krščanstvo, kako sestavljajo nova mistiška vzor-krščanstva.

Mysticizem vse vrste poganja v današnjih dneh bujne cvetove na vseh krajih, mistika je v modi, zlasti krščanstvo se na najrazličnejše načine mistiško tolmači. Med protestanti je mysticizem odnekdaj na dnevnem redu, ruski pravoslavni mysticizem pa modernemu svetu pravkar razlaga zlasti krakovski profesor Marian Zdziechowski. Pri tej priliki smo se spomnili na tri pisatelje-mislece, ki so takorekoč na pragu moderne dobe ustvarili v svojih delih tip »mistiškega krščanstva«, kakor živi v mislih in srcu sodobnega človeštva, ki tava izvun Cerkve. To so Henrik Ibsen, Björnstjerne Björnson in F. M. Dostojevskij.

Ibsen se s krščanstvom bavi večalimanj skoro v vseh svojih delih, mysticizma je povsod veliko, njegovo religiozno delo par excellence pa je Brand, ki je izšel l. 1866. v Kodanju. Krščanstvo, kakor ga razvija v tej drami, pisani v klasiških verzih, se vse-skozi naslanja na znanega danskega mistika-misleca Sören Kierkegaarda, ki je sredi preteklega stoletja začel na severu boj zoper oficielno protestantsko cerkev.

Kaj je Brand in kaj hoče?

Brand je pastor nekje visoko v norveških gorah, nad fjordi, pod večnimi snežniki. Ali veruje? Gotovo, pa kaj? Težko je reči. Sam pravi, da ne ve niti, če je kristjan, vsekakor pa svojo vero popolnoma odevlje v krščanske pojme. Njegov mysticizem se kaže najbolj in predvsem v tem, kako Boga pojmuje. Bog mu je nekaj strašnega in neizprosnega, Boga čuti in vidi v viharju, Bog je tisti, ki ne prizanaša, Bog je postavil človeku za geslo: Vse ali nič! Človek mora biti ves božji ali pa ves satanov, zakaj polovičarstvo Bog sovraži. Svetopisemskega pojma o Bogu, ki pravi, da je »deus misericors et miserator omnium«, Brand ne pozna, tudi ne vpoštevava, da je sam Bog dejal o sebi, da je njegovo breme sladko in lahko, in noče vedeti, da je apostol imenoval Gospoda skrajno ljudomilega. Ves evangelij sv. Luka, ki nam Jezusa predočuje kot zdravnika bolnikov in usmiljenega z grešniki, potrpežljivega in vpoštevajočega človeško slabost in polovičnost, je bil za Branda zastonj spisan. Zato pa je njegovo

krščanstvo resnično svetomržno, zoper naravo in nemogoče: noben človek ga ne more izpolnjevati. Zakaj to krščanstvo zahteva, kar je preko naših moči, terja od človeka, da se odpove vsemu, razveže vse narurne vezi, ki med ljudmi obstojajo, uničuje socialnost in oznanja popoln individualizem. V tej protinaravni nadnaravnosti je gotovo veliko mysticizma, ali ta mysticism ni krščanski. Kar je čez naše moči, Bog od nas ne zahteva, ne sili nas do nemogočih žrtev, se ozira na našo malenkostnost, sedemkrat sedemdesetkrat odpušča, nam pride sam naproti. Brandov Bog pa je, kakor njegova žena Agnes sama pravi, kakor Jehova, ki vsak umre, kdor ga vidi. O Kristusu piše lepo evangelist, da ni tlečega stenja pohodil in dvignil vsako dušo, ki količkaj hrepeni k Bogu, Brand pa obsodi v peklo vse, kar ne gori od vrha do tal za nebeške vzore. To je mrki mysticism puritanca.

Kako Brand sodi o Kristusu, je kaj težko popolnoma ugeniti, saj se sam prav ne zaveda, kako. Na vsak način pojmuje Kristusa panteistično-mistiško, smrt na križu mu je najbrž le simbol, znamenje in podoba, da mora človek za božjo misel vse žrtvovati, da Bog še lastnemu sinu ni prizanesel in mu je velel kupo trpljenja do dna izpiti. V popolni odpovedi je bistvo krščanstva, v tem, da hočemo, da odklanjamo vsak kompromis med našo slabotnostjo, dušno lenobo, posvetnostjo in skrbjo za vsakdanje življenje in čeznaturnimi zahtevami krščanstva. Tako meša Brand resnico z zmotno in greši z bolehalo enostranostjo, kar je temeljna napaka vseh »mistikov«, ki nimajo v naukih Cerkve merila za resničnost svojih religioznih nazorov.

Če pogledamo globlje, izvira ta neprijazna Brandova vera iz njegovega pesimizma, skrajnjega svetobolja. Tudi nekaj mystike, ki je najbolj sorodna z budistovsko, oziroma s pogansko sploh. Krivda, ki izvira iz človeštva in se podeduje ter množi od roda do roda, se mu zdi tolika, da ga strese groza, če pomisli nanjo. To je luteransko naziranje, ki ima človeško naravo za bistveno pokvarjeno. Pravzaprav smatra Brand le samega sebe za sposobnega, da postane Bogu podoben; napuh, lasten nekatoliškim mystikom, govori iz vsake njegove besede. Pravi svetniki pa niso bili ne pesimisti, ne napušni; narobe, bili so vedrih misli in blagih čuvstev, božjega stvarstva veseli, pa skrajno ponižni.

Zato pa je tudi Brandova pot tragična in Bog sam ga strmoglavil iz višave v brezdno. V prvem dejanju vidimo pastorja, kako

pogumno koraka črez nevarne snežne poljane in kmetu, ki mu noče slediti, da bi videl svojo hčer na smrtni postelji, zakliče: »Ti ne poznaš Boga in Bog ne tebe!«, ker kmet ni bil pripravljen tvegati svojega življenja za hčerin blagor. Ko pride Brand v nižavo, zagleda mlad par, Ejnarja in Agnes, ki se veselita življenja in svoje ljubezni — pa se ponorčuje iz njiju, češ »saj Kristus je za vse trpel, bil bičan — zato le rajaj, človek, saj boš zveličan«. Potem pa jame govoriti o polovičnosti kristjanov, kako je vsak od vsega nič in nekaj, na praznik pol dne resen in pobožen, kakor zahteva navada, pol dne pa razposajen. Ljudstvo loči vero od življenja, nekoliko hrepeni po tem, da bi se dvignilo, boji se pa za to vso svojo moč zastaviti; ljudstvo je leno in topo, v očenašu moli iskreno le četrto prošnjo, prošnjo za vsakdanji kruh. Brand zakliče ponosno geslo: Vstani, duša! Meč potegni! Na boj za božjo podobo na zemlji! Ljudstvu pa tudi dejansko pokaže, kako krščanstvo umeva — tako se n. pr. v najhujšem viharju sam z Agnes, ki je, prevzeta od njegovega heroizma, postala njegova žena, prepelje skozi viharni fjord k umirajočemu bolniku, ko se niti izkušeni mornarji ne upajo v čoln. Svoji ženi pravi, da on veliko zahteva — vse ali nič —, da z njim ni mogoče barantati, kakor tudi Bog ne baranta s človekom, marveč od njega terja, da se mu ves proda in vda in vse drugo pozabi. Kmalu pokaže, kako to umeva. Njegova stara mati ga prosi, naj jo pride na smrtno posteljo potolažit, on pa ji sporoči, da se mora preje odreči vsemu denarju, ki si ga je v dolgih in trudapolnih letih življenja nabrala, svoje srce od zlata »s koreninami vred« odtrgati, ga uničiti. Mati je pripravljena za svoj dušni blagor žrtvovati devet desetih, toda sin tudi to smatra za nezadostno in pusti starko umreti neprevideno. In ko mu sporoče, da je bila njena zadnja beseda: »Bog ni tako trdosrčen, kakor je moj sin!« pa imenuje to zaupanje v božjo ljubezen slepivo in lažnivo. Na božjo ljubezen se »povprečni kristjani« zato sklicujejo, da laže na njen račun greše, in smrtno uro smatrajo za oni pripravní trenotek, ko upajo, da bodo Boga zase pridobili in preprosili, naj so prej živeli, kakor so hoteli. Brand pa s to svojo prenapetostjo uniči tudi lastno ženo in otroka Alfa; Alf umrje v ostrem gorskem podnebnju, ker se oče noče preseliti, češ poklic ga veže na ta kraj, da zbudi ljudstvo okoli fjorda od smrti, mati pa opeša, ker ji mož veli, da mora iz svojega srca izrvati celo spomin na rajnega sinčka, zakaj tudi čuvstva je treba Bogu žrtvovati in biti

njegov ves, z vsemi silami in čutili duše, ali pa nič. Zadnje dejanje nam slika Branda, kako zre z nezadovoljstvom in srdom na novo farno cerkev, ki jo je bil namesto stare sezidal. Njeni stebri se mu zde prenizki, stene pretesne, svod prenizek in glas orgel zamira med zidovi. To ni njegov ideal, vse drugače si je mislil novo cerkev! Pastor vidi ljudstvo, kako roma k cerkvi, venča hiše, postavlja mlaje in se pripravlja na posvečenje novega hramu božjega, njega pa to ne gane, ampak le še bolj se razžalosti in razljuti. Pride prošt, ki Brandu prigovarja, naj opusti svoje blodnje, »odseka na sebi vse grče in ogladi vogale«, in poudarja soglasje, ki mora vladati med Cerkvijo in državo; pride župan, ki pastolja poučuje, da je treba z ljudmi računati, kakršni so, in da ne gre »imeti vedno razobešeno zastavo, kakor da bi že vsaka deska na fjordu imela Boga na krovu« — toda Brand se le še bolj vname in zastudita se mu državna cerkvenost proštova ter oportunistični županov. In namesto da bi šel odpret novo cerkev, jame začudenemu ljudstvu, ki se okoli njega zbere, govoriti o lepši in svetlejši cerkvi, ki se razprostira tako daleč, kakor se razprostira nebo, o veri, ki je tako nebotična in visoka kakor snežniki, bogata kakor življenje. Množica se navduši zanj, pastor vrže ključke nove cerkve v morje, pa se napoti z ljudstvom po ozki stezi čez drn in strn proti nebotični planini. Toda ljudstvo omaga. Brand ga bodri, češ prav to Bog hoče, da vas poizkusi, ste li pripravljeni vse, kar imate v dolini, žene in otroke in domove, njemu žrtvovati, toda prošt in župan, ki sta se priklopila zadnjim vrstam, pridobita polagoma vse zase in končno oznani župan, da se je v fjordu pojavil velik ribji trop, ki obeta milijon vreden lov! Zdaj pa odpadejo tisoči od Branda in jamejo ga kamenjati — komaj jim ubeži krvavih nog in blodnih misli. In gori, pod plazom, v ekstazi blede dalje o majhnem ljudstvu, ki mu manjka volje, da bi se iz prahu povzdignilo. Zdaj pa se oglasio megleni duhovi, Alf in Agnes se mu prikažeta in neviden zbor mu poje sodbo: »Nikoli Njemu, zemski črv, ne boš enak — saj iz prahu si in prsti, ti reč sanjava — ki si si umišljala, da boš zadosti sama sebi!« Pa se utrga plaz in pokoplje Branda, iz šuma in viharja pa se sliši glas:

»Bog je deus charitatis!«

S tem je Brand prav s stališča pravega krščanstva obsojen, ker je njegov misticizem, čeprav ima nekaj zdravih misli, v pravem pomenu besede protinaraven, njegovi pojmi o Bogu in

odrešenju, o izvirnem grehu in milosti izpačeni, bistvo njegovega verstva nekrščansko. Ibsen je v *Branda*, ki ga mnogi postavljajo zraven *Fausta*, veliko položil, takorekoč vso dušo protestantovskega sektirarstva; od anabaptista Janeza Bockelsona iz *Leydna* do *Joe Smitha*, ustanovitelja mormoncev, je v vseh luteranskih sanjačih živelo nekaj tega misticizma, ki ga je Ibsen položil v svojo velikopotezno pesnitev.

Sedemnajst let pozneje, l. 1883., je Ibsenov rojak, Björn-sjerne Björnson, sin norveškega pastorja, izdal dramo »*Preko moči*«, pravzaprav njen prvi del, tragedijo pastorja *Adolfa Sanga*. To delo je gotovo njegovo najboljše, stoji pa tudi v svetovnem slovstvu med prvimi vseh časov.

Adolf Sang je *Brandu* zelo soroden. Saj sta obe drami le zunanji izraz tistih notranjih in zunanjih bojev, ki sta jih nor-diška pesnika prestala, ko sta se ločila od »cerkvenega krščanstva« in iskala novega. Obema je lastno tisto mistiško razpoloženje, ki živi v severnih Germanih, pa tudi ideja, ki sta jo hotela upodobiti, je ista. *Brandovo* krščanstvo je preko naših moči, čez naše moči sega tudi krščanstvo pastorja *Sanga*. Ne Ibsen, ne *Brand* ne razumeta, da je krščanstvo pač nadnaravno, ni pa protinaravno in nemogoče. *Gratia perficit naturam*, milost izpopolnjuje narav, je ne uničuje. Tako postane narava polagoma vedno bolj bogopodobna, tako se kristjan od dne do dne bolj bliža svojemu vzoru, se čedaljebolj priliči *Kristusu*. Te milosti pa *Brand* ne pozna, ne pozna je tudi ne junak *Björnsonove* drame. Sama stremita kvišku, zato zabredeta in njune ekstaze niso božjega izvora. *Branda* pokoplje plaz, *Sang* se mrtev zgrudi, ko vidi navidezni čudež, ki je sledil njegovi vroči molitvi, zakaj to je »preko njegove moči«, preko moči tistih, ki so na njegovo besedo dozdevno ozdraveli.

V drugem oziru pa je *Sang* iz drugačnega lesa kakor *Brand*; tudi motiv *Björnsonove* tragedije se razlikuje od *Ibsenovega*. *Sangovo* krščanstvo je pravtako kakor *Brandovo*, panteistiško, vizionarno; drugače v deželi, ki se na njenih mislecih še danes poznajo sledovi filozofije *Emanuela Swedenborga*, sploh ni mogoče. Toda *Sangova* mistika je sama dobrota in miloba, vseusmiljenje in prizanašanje; on ne pozna tiste trpkosti in ostroti, ki označuje *Brandovo* vero. *Sangova* duša je vedra in svetla, svetobolje ji je tuje, celo leto je zanj en sam praznik, vse na njem je veselje in dobrota, njegovo življenje ena sama žrtev za

druge, kakor pravi o njem njegova žena Klara. Idealu prave svetosti je Sang s tem gotovo neprimerno bližji kakor pesimist in skrajni individualist Brand-Ibsen. Nekaj pa je, kar ga od svetosti pravitako zopet oddaljuje. To nam najprej odkrije njegova žena, ki je že dolgo let vsled neozdravljive bolezni prikovana na posteljo. On nas je vse uničil! mene in otroke, vzklikne Klara. Kako to, saj je tako dober in od nobenega nič ne zahteva? V njegovi otroški veri je prevelika moč — žena in otroci in sploh vsi njegovi sodobniki pa te vere ne razumejo! Saj ne verujejo! Vsi so kakor Klara iz »rodovin starih dvomljivcev«, »inteligentnih nevernikov«. In kljub temu se morajo uklanjati sili Sangove vere, zakaj on dela čudeže! To jih muči, da v čudeže ne verujejo, a vendarle hrepene po njih, da jih vidijo, a kljub temu niso gotovi. Sangovi čudeži omamijo ljudi, da ne vedo, kako in kaj, jih prevzamejo, da umolknejo najhujši skeptiki, silijo k spoštovanju najbolj nemarne in lahkožive, toda se ne zdijo samoposebi umevni, niso storjeni z lahkoto, ne razvesele in razbistre duš, marveč jih prešinjajo z grozo, ne odrešijo, ampak se s svojo nerazumljivostjo vležejo na srce kakor težko, čudno breme. Pravi čudež je kakor solnce, ki blagodejno zbudi speče sile, Sangov čudež pa je kakor magična luč, ki jo bolj s strahom gledamo kakor z otroško radostjo.

Odkod to?

Katoliško bogoznanstvo prav uči, da je mistik-svetnik, končen človek, z Bogom, neskončnim bitjem, ki po apostolovih besedah vse napolnjuje, v prav posebni tesni zvezi. Zato mistik-svetnik časih bolj spoznava božje delovanje in namene v naravi kakor navaden vernik; božji duh nanj bolj mogočno vpliva, pa tudi njegova moč ga bolj prešinja in zato more tudi z božjo pomočjo izvršiti čudež, premagati narurne sile, kakor jih premaga Bog, ter tako pokazati, da je duh nad tvarjo, čimbolj je popoln in po Bogu upodobljen. (Zahn: Einführung in die christliche Mystik; Joly: Psychologie des Saints.) Čudež je dokaz za resničnost božje besede, dokaz svetosti in izobilja milosti, dokaz, da Bog prešinja vernike in deluje dalje v svoji Cerkvi. Zato ni čudno in ni duhu krščanstva nasprotno, če zbor pastorjev v Björnsonovi drami tako željno čaka čudežev, da takorekoč »ves rod kriči po njih«, zmotna je druga stvar. Sangov tovariš, pastor Bratt, domneva tako-le: Verskega čuta današnjemu rodu ne manjka, manjka pa čudeža! Kraljestvo božje v vsej svoji moči in

slavi bi moralo priti na zemljo, pa bi ljudje prišli od vseh koncev in krajev, in vsi bi verovali. Pastor Sang je mož najtrdnejše vere, on mora izvršiti čudež, na katerega čaka vse človeštvo. Saj je tistemu, ki veruje, obljubljeni, da bo še večje stvari izvrševal kakor sam Kristus!... Zmota, ki tiči v tem, je za katoličana jasna: Vsi tisti čudeži, ki so se imeli izvršiti, da potrde resničnost krščanstva, so se že zgodili, prvi med njimi: Kristusovo slavno vstajenje. Zdaj pa imamo Cerkev, po kateri nam Bog podeljuje vso resnico in milost, ki ju potrebujemo za svoje izveličanje. Cerkev sama, mistično telo Kristusovo, je največji čudež. Pač je resnično, kar pravi pastor Bratt, da je krščanstvo več kakor samo moraličen nauk, da je več kakor samo moč požrtvovalnosti, da je: življenje v Bogu, več kakor le nova ideja, ampak nov svet, čudež — toda pravo krščanstvo, pravi čudež je samo v pravi cerkvi. Dvoumno je tudi načelo: čudeža je treba, ne vere! zakaj za vero je treba hrepenenja po resnici, potem pa čudeža milosti, čudežev pa, ki ozdravljajo bolnike in zbujajo mrtve, ni neobhodno, nujno in brezpogojno treba.

Pravi čudež vzklije le iz prave vere, Sangova vera pa ni prava, ni vera v resnico, kakor nam jo je razodel Bog, ni vera v Kristusovo Cerkev, ki to resnico hrani. Sangu je zadosti, da on sam veruje; kar se tiče vere drugih, pravi, da je to božja stvar. Potrebno je le to, da je človek resničen, potem bo že prišel do vere, tu ali pa tam. Povsod vidi le dobro — mističen optimist v nasprotju z Brandom. O svoji lastni veri pa niti govoriti ne more, zakaj vera mu je le moč in čuvstvo. Bog vse ljubi, nevernika tako kakor vernika, zakaj božja ljubezen ni predpravica vernikov; verniki jo le bolj občutijo kakor drugi. Vernik dela po nekem nagonu: dela tudi čudeže, zakaj veri ni nič nemogoče. Čudodelnosti Sang ne smatra za to, kar je v resnici: gratia gratis data, ampak za nekaj, kar nujno poteka iz vere, kar mora izvirati iz trdne vere.

Tudi Sangova pot je tragična. Nbroj ljudi ozdravi, vse oživlja s svojo dobroto, le lastne žene Klare, ki že dolgo let leži in se ne more iz postelje geniti, ne more. Morebiti zato ne, ker žena nima prave vere? Ne! pravi pastor — zato ker ni moje zaupanje v božjo moč zadosti veliko. Najprej je prosil svoja otroka, Elijo in Rahel, da skupaj z njim pri materinem vzglavju molita, da ozdravi, toda razodeneta mu, da nimata več vere, da ju razjedajo dvomi. Sang se razžalosti, potem pa pomisli: saj sem

se zmotil jaz, ker sem smatral ozdravljenje Klare za nemogoče, ker sem dvomil in pričakoval pomoči od drugih. Sam bom molil in čudež se bo moral zgoditi! Pa gre v cerkvico na gorski ravni, goreče moli in zvoni, da se razlega po dolini. In kakor je rekel, se zgodi: Klara, prevzeta od tolike vere in zaupanja, zaspi, kakor ji je Sang velel. Pa se utrga plaz nad cerkvico, vihar zabučí, drevesa se lomijo, groza vse prešine — le Klara spi dalje; in ko se šum poleže, pa vsi s strahom pogledajo vun, vidijo, da je cerkvica še na svojem mestu — plaz se je ognil božjega hrama, v katerem je Sang pel Bogu hvalo, in zvon poje dalje svojo zmagonosno melodijo. Zdaj pa prevzame vse sveto pričakovanje — ljudstvo dere na goro, pastori pa se zbero v Sangovi hiši, kjer žena spi mirno dalje, in se med seboj posvetujejo in ugibajo, se bo li mogel zgoditi tako velik čudež. In glej — Sang se vrača z gore, za njim ljudstvo, vse poje alelujo, pastori popadejo na kolena, videč toliko vero — pa se odpro vrata spalnice in Klara stopa počasi proti Sangu. Vseh je groza — Klara pade možu v naročje — pa se zgrudi in izdihne. Sang se zdrzne in zakliče: »Tega nisem tako mislil, ali pa, ali — — —« Ne izgovori in se mrtev zgrudi zraven žene. Ljudstvo pa stoji okamenelo in vsi se bavijo le z eno mislijo, kaj je hotel pastor reči? Ali — kaj ali? Ali pa — to sploh ni bil čudež, krščanstvo je nemogoče, je preko naše moči! to je bila zadnja Sangova misel. Varal sem se, zastonj sem mislil in trpel in delal . . .

Prevara, dvom, resignacija — to je konec te mistiške tragedije.

Prav v tej dobi, ko sta norveška pisatelja obdelovala sodobne religiozne probleme, se jih je v Rusiji lotil F. M. Dostojevskij, ki je okoli let 1870/80 izdal svoja najpomembnejša dela: »Idiota«, »Bjese« in »Brate Karamazov«. O Dostojevskem samem tu ne moremo govoriti; zadosti, če poudarjamo, da je eden najznačilnejših pojavov v svetovnem slovstvu in brez dvoma religiozni mislec, kakršni se rode le v velikih zgodovinskih epohah. Bil je predvsem sam mistik, človek skoziinskoz tajinstvene narave, ekstatik, epileptik. Predvsem pa je bil Rus, Slovan, pravoslavec; ustvaril je v svojih velikih romanih tip vzhodnega slovanskega krščanstva, pravoslavnega misticizma. Če ta dela bereš, se ti zdi, kadar obravnavajo verska vprašanja, kakor da si pod zlato kupolo ruske bizantske katedrale in čudni svetniki-asketi gledajo nate in nekaj ti je nerazumljivo, diakon pa poje molitve častite vsebine in gosto kadilo se dviga iz težkih kadilnic . . . Kakor vsi

stari slavofili, na čelu jim Homjakov in Aksakov, in kakor vsi moderni, prvi med njimi panteistiški mistik, Schellingovec Berdiajev (Novoje religioznoje soznanje, 1907), je tudi Dostojevskij trdno uverjen, da je rusko pravoslavje poklicano, da oživi v Evropi Kristusovo vero; rusko ljudstvo je novi mesija, iz slovanskega vzhoda bo zopet izšla luč sveta. (»Religiozni problem v Rusiji«; predavanje M. Zdziechowskega na velehrajskem kongresu 1909 — čudno se nam zdi, da Zdziechowski ravno Dostojevskega ne omenja, čeprav ne samo v svojih romanih, temveč tudi v svojih razpravah politiške vsebine ideal in težnje ruskega ortodoksnega mistificizma najgloblje riše.)

Glasnik te ideje je predvsem pravoslavni menih Sozima v »Bratih Karamazov«. Sozima je mistik, ki se idealu katoliškega svetnika najbolj približuje; od Branda in Sanga ga ves svet loči. Mistificizem severnih Germanov je individualistiško-kvietističen, mistiško krščanstvo Dostojevskega pa je socialno-karitativnega značaja, kar odgovarja nauku in duhu prave cerkve. Ta socialni značaj vere izraža Sozima pregnantno tako-le: »Dandanes noče človeški razum uvideti, da popolnost posameznika ne obstoja v njegovi osamljeni individualni moči, marveč le v skupnosti z vsem človeštvom.« Sozima je demokrat, in tudi njegova vera v ljudstvo ima mistiški značaj. Ljudstvo, ki pooseblja moč, ki je veliko več kakor vsota vseh moči, ki počivajo v posameznikih, ljudstvo, ki je nositelj velike ideje, to ljudstvo je v svoji celoti še bolj izražena podoba božja, kakor je posameznik; ljudstvo najbolj hrani v sebi podobo Kristusovo. Moč krščanstva počiva v Rusiji, moč Rusije pa temelji v ljudstvu. Kdor v ljudstvo ne veruje, tudi v Boga ne veruje; kdor pa jame v ljudstvo verovati, zaupati v njegovo dobroto in se vanj vživljati, ta bo začel tudi v Boga verovati, zakaj Bog prebiva v Najsvetejšem ljudstva, v tabernaklju kmetijskih src. Ateist je ljudstvu tuj, ateist more le tisti biti, ki zataji ljudsko dušo. Ateizem je mrzel in neploden; ljudstvo, ki ljubi dobroto in lepoto, ga ne bo nikoli razumelo, ostal bo vedno le žalosten privileg takozvanih inteligentnih slojev. Popolna ljubezen do Boga in ljudstva tvori popolno krščanstvo, ideal krščanstva pa je v meništvi. Meništvo udejstvuje v svetu, ki sledi poželjivosti, egoizmu in napuhu, ideale čistosti, siromaštva in pokorščine. To so orožja, ki svet premagajo. Ljudstvo ve in čuti, da mu morejo le čisti, pokorni in nesebični ljudje pomagati in ga dvigniti, zato ljudstvo tudi odnekdaj ljubi meniha. Meništvo je oznanjeavec

pravega bratstva, zakaj bratstvo, ki je uči, temelji na tem, da vsi nosimo Kristusov pečat na svojem srcu in da je vsaka duša neskončno veliko vredna — v medsebojnem krščanskem spoštovanju je vse bratstvo in vsa svoboda in enakost.

Kdor tako umeva pomen ljudstva, ta mora tudi Cerkev ljubiti. Sozima je zvest sin Cerkve; ljudstvo, ki roma k njemu, čudodelcu, blagoslavlja verno po pravoslavnem običaju ter ga tolaži z besedami iz svetega pisma in cerkvene liturgije. Ljudstvu deli same dobrote — vse krščanstvo je v udejstvovanju ljubezni do bližnjika. Zanimivo je — ker spominja na Ibsenovega Branda, ki je materi ukazal, da se zavoljo Boga svojega rajnega sina ne sme niti spominjati, kaj še za njim jokati — kako Sozima tolaži kmetško mater, ki plaka za svojim dečkom Aleksejem. »Ni treba, da se potolažiš, če se ne moreš, le plakaj! Le vsakikrat, kadar jokaš, se spomni, da tvoj sinček, angel božji, gleda iz neba nate in se veseli tvojih solz in jih kaže Gospodu Bogu. In tako bodo postale tvoje solze počasi tiha radost in solze grenkobe se bodo izpremenile v solze izčiščenja in se boš rešila svojih grehov. Tvojega sinčka se bom pa spominjal zavoljo njegove duše — Alekseja; kako lepo ime ima, po velikem svetniku božjem — pa tebe in tvojega moža se bom spominjal, dobra mati!«

Kakšna razlika!

Vse ali nič! je geslo protestanskega sanjača, Sozima pa tolaži mestno gospo, ki toži, da ne more Boga in bližnjika prav iz vsega srca ljubiti: »Storite, kar morete, in vam bo za dobro všteto.« Seveda ni prav, če gre kdo samo k liturgiji, zakaj zapisano je, da moramo Gospodu vso njegovo pot slediti, in tudi ni popolno, če kdo da samo dva rublja, ker je treba vse zapustiti. Toda vsak ne more biti popoln; treba je za popolnostjo stremiti, resnično popolnih pa je le malo, Bog pa ima usmiljenje z našimi slabostmi.

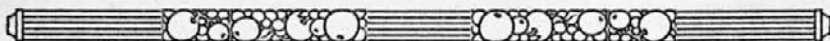
Značilen in ruskim mislecem odnekdaj svojski je nauk, da ne smemo nikogar obsojati. Sozima uči solidarnost greha. Vsak posameznik je kolikortoliko odgovoren za krivdo in grehe drugih, zato pa ne sme bližnjika obsojati, marveč se z njim vred čutiti krivega, pa izkušati z dobrimi deli manjšati vsoto grešnosti na svetu. Sozima uči sploh solidariteto v vsej naravi in v vsakem oziru, semtertja ima ta misticizem nekaj panteistiškega v sebi, čeprav se da tudi pravoverno razložiti. »Vesoljstvo, vseмир, je kakor ocean; če se enega konca dotakneš, pa na drugem koncu sveta odmeva. Zato ljubi vse — zakaj vse je med seboj v zvezi;

tudi žival odseva božje misli in ima svoj smoter.« Ta vesoljna ljubezen spominja na Frančiška Asiškega in na mnoge druge mistike v katoliški Cerkvi.

Dobrota in usmiljenje — to je krščanstvo Sozime, ekstaza te ljubezni — njegova mistika.

Res, čudna so pota, po katerih človeštvo Boga išče. Toliko prepadov in zmot, toliko tudi svetlih žarkov, in vendar koliko jih je, ki ga vendar ne najdejo! Tudi mistika, versko čuvstvovanje, hrepenenje po neznanem, ljubezen do vesoljstva, dušna zamaknjenja, družitev duha z vsemirom — nič ne pelje do Boga, ako ne izvira iz prave vere, ako ne vzklije iz naročja Cerkve. »Kristus v meni in jaz v njem«, to je jedro vse prave mistike, ki človeka dviga k Bogu — Kristus, kakor živi v svojem mističkem telesu, v svoji Cerkvi!

Papiri in početki krščanstva.

Prof. dr. K. Wessely (Dunaj).

Stoletja je rasla in rasla rimska država in narasla do kolosalne veličine; požrla je kraljestvo za kraljestvom, dokler ni bil združen ves tedanji kulturni svet v eno državo. Rimski vojak je stal sedaj v Belgiji, potem v Afriki, sedaj ob Renu ali ob Donavi, potem ob Evfratu in Tigrisu.

Še sedaj, po tolikih stoletjih, ki so mnogo porušila in uničila, mole kvišku magične stavbe, mogočni spomeniki, ne le veličastni, temveč tudi lepi, priče one silne preteklosti, priče onih silnih rodov, ki so bili in jih ni več. Tuji so nam; odtujila nam jih je časovna razdalja tolikih stoletij; toda njih nazori o lepoti so tudi naši nazori; antični lepotni pojem je čarovna vez, ki nas veže preko stoletij z davnino; mi čutimo, da je bil ta svet, ki je izginil, našemu podoben. Toda s čuvstvom strmenja, občudovanja za lepoto, za mogočnost, ki nam govori iz antičnih monumentov, se spaja še drugo čuvstvo, čuvstvo nemira: s strahom se vprašujemo, je li namenjena tudi naši kulturi ista usoda kakor antični? Kaj je bilo

Priloga »Času« IV (1910) zv. 4.—5.

k članku prof. dr. K. Wesselyja
o papiroslovju z ozirom na krščanstvo.

Papirus iz zbirke nadvojvoda Rajnerja »Peter zataji Kristusa . . .«

ΦΑΓΕΙΝΩΣΕΖΗΓ·ΝΠΑ
ΤΗΝΥΚΤΙΚΑΝΔΑΛΙΣ
ΤΟΓΡΑΦΕΝΠΑΤΑΖΩΤΟΝ
ΠΡΟΒΑΤΑΔΙΑΚΟΡΠΙΣΘΗΣ
ΥΠΕΙΤΚΑΙΕΠΑΝΤΕΣΟ
ΟΑΛΕΚΤΡΥΩΝΔΙΚΟΚ
ΠΑΡΝ

Transkripcija »Petrovega odlomka«
po † prof. dr. G. Bickellu (zastarela).

Odlomek starokrščanskega dela.
Na začetku citat iz Izaija 6, 9.

Grški tekst neke razprave
sv. Ireneja (iz II. st. po Kr.).

vzrok, da je intenzivno in ekstenzivno tako mogočni stari kulturni svet zgrmel v razval?

Mi vprašujemo in vprašujemo, toda spomeniki molče, njih napisi so hladni, mrtvi kakor marmor, ki jih nosi; malobesedni so in okoreli, kakor so bili malobesedni in okoreli predstavniki visoke družbe, ki so jih dali vsekati v marmor.

Imamo sicer obsežno pismeno sporočilo, stare avtorje, a to sporočilo je vedno, tudi v najboljšem slučaju, le posredno, neenako za razne dobe, polno vrzeli, ker se je toliko starih del poizgubilo.

In kar nam je ostalo, je v mnogočem umetnina, umetelno sestavljeno in popravljen glede na vsebino, jezik in obliko.

Vsledtega je sodba, ki nam jo podaja preiskavanje starega veka, večinoma enostranska, le po umetniški, estetični plati; kvečjemu še, da poznamo življenje najvišjih slojev stare družbe nekoliko natančneje, njih posebnosti in izrodke.

Mi bi pa radi vedeli, kakšno je bilo življenje tedanjih ljudi sploh, tudi življenje srednjih in spodnjih plasti, ljudi, na katere se je posebno obračal evangelij in med katerimi si je tudi priboril največjih uspehov.

Kakšno je bilo resnično staro življenje?

Na to nam odgovarja papirus in papiroslovje.

Ni še kaj let, kar so začeli veščaki preučavati papire, in le-ti so nam sporočili vest o življenju vseh tistih milijonov ljudi, ki so tvorili široke plasti starega prebivalstva.

To poročilo je verno, toplo, iskreno, preprosto, neumetničeno, neposredno. Tu pôlje življenje, tu je živa resničnost, tu je starodavnost, kakršna je bila.

Godi se nam kakor potniku, ki pride v temni noči, v tujem kraju, ne da bi kaj slutil, pred grad, v temo zaviti; hipoma zaplameni v njem brez števila luči; in on zre prekrasno svečanost, cel zbor slavnostnih gostov v bleščeči dvorani; zre, kako se sučejo in vedo, kako prihajajo in odhajajo; nem in ves v čudu si ne upa sopsti, le sluša in strmi v neznani svet. Tako tudi mi. Zasuta mesta vstajajo pred našimi duševnimi očmi, taka, kakršna so bila tedaj, »ko so bili časi dopolnjeni«: gledamo njih ulice, ceste in trge, gledamo v njih hiše, gledamo njih prebivalce, njih dejanje in nehanje, njih misli in čuvstva, njih življenje in koprnenje.

Izvirni grški in latinski spomeniki na papiru so odkrili za novi zakon in tedanja zgodovino toliko novega, da se pač po pravici tudi širše občinstvo začne zanimati zanje.

Kaj je papirus? Papirus je prednik papirjev, snov, ki so stari nanjo pisali svoje misli. V Egiptu, v tako pismenski deželi, je bil papirus že v četrtem tisočletju pred Kristusovim rojstvom v rabi. Ž njim je preskrboval Egipt ves stari svet pred začetkom krščanske dobe in tudi še potem. Papirus — botaniki ga imenujejo papirovec (*Cyperus papyrus*, *papyrus antiquorum*) — spada v družino poltrav, ki rastejo tudi pri nas, a so le slabotne in neznatne v primeri z južnimi papirovci. Iz korenkega gomolja, ki raste v plitvi vodi, vzraste več pet do šest metrov dolgih trstov, ki nosijo na vrhu gostocvetne klasove.

V starem veku so to za kulturo tako koristno rastlino v velikih množicah gojili. Stebla so porezavali in jih nosili v velikih snopih v tovarne za pisavno snov. Ko so davki vedno bolj naraščali, so smeli izdelavati pisavno snov le v eraričnih tovarnah. Vse pristne izdelke so obeležili z rdečimi znaki.

Vzemimo kosec papirovega stebela. Če prerežemo skorjo počez, se pokaže sredi skorje stržen. Lahko pa prerežemo steblo tudi podolž: tedaj vidimo stržen s podolžnimi vlakenci; v teh vlakencih so rjave lise; to je staničje. V tovarni so napravili več takih tankih prerezov podolž, po dvajset do triintrideset centimetrov, kakor je bil papir bolj fin ali bolj debel za zavijanje — *carta emporetica*. Več takih papirovih pramenov so dejali enega poleg drugega, na to lepiva, potem novo plast pravokotno počez, tako da je bil vsak papirov list iz dveh plasti.

Niso pa popisavali obeh strani kakor mi; zadnjo stran le redko, izjemoma — imenujejo se taki papiri »*epistografi*«. Če en list ni zadoščal, so prilepili na desni drugega, tretjega in tako dalje. Navadno so že tovarne dajale papir v zvitkih po dvajset listov in tako si je vsak lahko odrezal, kolikor je rabil. Kakor namreč mi rabimo za pisma, za uradne vloge in prošnje, za pobotnice in račune različne oblike (*formate*), tako tudi stari. Kakovost papirja, oblika, način, kako se zloži, vse to je bilo odvisno od okusa in navade, ki imata vedno svoje posebnosti. Spisi navadnega življenja so imeli torej različne *formate*; književna dela pa so imela vsa obliko zvitka.

Književni spisi se torej ločijo od aktov, od spisov vsakdanjega življenja: Prvič po skrbno izdelanih pismenkah — imenujejo jih »*unciale*« — v enakomerno širokih stolpcih; drugič po obliki, ker imajo vedno obliko zvitkov. Akte so pa zgibali; pisali so jih s kurzivnimi pismenkami, ki jih je jako težko raztolmačiti.

Pisma, akte in knjige, če so hoteli prikriti, kaj je v njih, ali jih neizpremenjene ohraniti, so pečatili. Stari pečati so imeli predvsem nalogo zapirati, ne toliko poverjati.

V dobi, ko je bilo staro knjištvo v cvetu, so imenovali v literaturi eno knjigo toliko teksta, kolikor ga je šlo na en zvitek priročnega obsega v uncialah.

Tisoče knjig, tisoče spisov vsakdanjega življenja je imel stari vek, a vse je prešlo, ker je bil papirus še mnogo bolj nestanoviten kakor naš papir. Kar se nam je ohranilo književnih del iz tiste dobe, se je le tako ohranilo, da so jih vedno in vedno prepisavali. In sicer so jih prepisavali od tretjega in četrtega stoletja dalje na pergamen. Pergamen so popisali na obe strani, potem so ga pa zgenili. Rokopisi na pergamen imajo obliko današnjih knjig. V starem veku so pa rabili pergamen samo kot pomagalo, za hitre zapiske, za koncepte. Tudi povoščene deščice in tablice iz gline so rabili le za pomoč. Prava snov, ki so nanjo pisali, je bil pa papirus, kakor je sedaj papir. Ker je pa papirus razpadel, so se z njim pogubili tudi spisi vsakdanjega življenja.

Toda prav vsi vendarle ne! V eni deželi so se izjemoma ohranili, v deželi, ki je prava domovina papirovca, v Egiptu, ki ima jako suho podnebje.

Egiptet ima starodavno zgodovino. Razni narodi v raznih jezikih so ondi pustili pisane spomenike. Našel se je papirus v sledečih jezikih: hieroglifski, hieratični, demotični (iz dobe 4000 let pred Kristusom do 200 po Kristusu), sahidični, bašmurični, ahmimični (200 po Kristusu do leta 900.), aramejski, hebrejski, arabski (od leta 641. po Kristusu), staroperzijski (Pehlêvî), celo en starogotični fragment. Za našo kulturno zgodovino imajo največji pomen tisti papiri, ki so bili pisani v tisočletju od Aleksandra Velikega do VII. stoletja po Kristusu, ko so vdrl v Egiptet Arabci. Pisani so grško ali latinsko. Egiptet je bil tedaj nerazdružen del starega kulturnega sveta, najprej pod dinastijo Ptolomejcev, ki je tako ljubila umetnost in književnost, potem po bitki pri Akciju pa kot pokrajina rimske, pozneje bizantinske države.

Iz vseh teh kulturnih period so se ohranili papiri. Nekatere so položili rajnim v grob; bile so nabožne knjige (na primer takozvana egiptovska knjiga umrlih) ali pa knjige, ki so jih rajni najrajši prebirali.

Največ papirov se je našlo šele izza leta 1877. Leta 1878. pozimi so se domislili felahi (kmetje v Egiptu) in so začeli kopati

po razvalinah nekdanje Krokodilopolis, ki se je imenovala pozneje Arsinoë, sedaj se pa imenuje Medinet el-Fayûm. Iskali so prhline in trohline za gnoj ali pa morda tudi salpetra. Kakor še dandanes, so metali namreč tudi tedaj smeti in navlako zunaj mesta na kup. Sem so prišle črepine, razne ničvredne posode, stari glavniki, cunje, papirji, zavrženi akti iz pisarn in uradov. Vse to je ležalo tu stoletja in stoletja; na vrhu so se nabrale vedno nove smeti; nekaj je sprhnelo, to in ono se je pa na suhem ohranilo.

Na take stare tvarine, kosce papira in spise so tedaj ti kmetje naleteli, ko so rili po tistih kupih iz grško-rimske dobe. Tedanji ravnatelj avstrijskega muzeja za umetnost in obrt, dvorni svetnik Eitelberger, je poskrbel, da so se ti ostanki starih snovi in papira zbrali. Papire je kupil potem l. 1883. nadvojvoda Rainer in so prišli l. 1900. v dvorno knjižnico.

Od fistega časa žrtvujejo zlasti Angleži velike vsote za izkopavanja papirov v Egiptu. »Egypt-Exploration-Fund«, angleška arheološka družba za preiskavanje Egipta, porabi vsako leto 30.000—40.000 K samo za grške papire. Britanski muzej (British Museum) je kupil že prej papir s Hypereidovimi govori za 2000 funtov šterlingov, to je, za 48.000 K, in lepopisen papirov zvitek s štiriindvajsetim spevom Iliade za 10.000 funtov šterlingov, to je 240.000 K. V Italiji so ustanovili pred nekaj leti za papire sklad za 40.000 frankov. Na Nemškem so ustanovile knjižnice in univerze kartel za papire, ki ima na leto po 90.000 M, to je 108.000 kron na razpolago. Brez naklonjenosti nadvojvoda Rainerja bi bili mi v Avstriji nečastno zaostali.

S temi izkopinami je prišlo premnogo spisov iz tedanje dobe zopet na dan. Našli so se celo portreti, tako da vemo sedaj, kakšni so bili ljudje ob Kristusovem času na pogled.

Te spise treba ločiti v dve veliki skupini: prvič književna dela; drugič spisi iz navadnega življenja.

Tako so se našla poleg drugih često obsežnih spisov stare literature sledeča dela: delo Aristotelovo o ustavi Aten; mime pesnika Heronda, ki se je sicer ves pogubil; lirične pesmi Bakhilida; ditirambski nomos »Perzi« Timoteja; tragedija »Hypsipyle« od Evripida; peani Pindarjevi; Hekala Kalimahova; dve novi odi Safini; odlomek korovega speva iz Evripidove drame »Orest« z notami; to je obenem doslej najstarejša znana skladba iz l. 408. pred Kristusom; nov iznimek (epitome) iz Livija; in tako dalje: cela vrsta leposlovnih in znanstvenih del antične književnosti.

Preidimo sedaj k neliterarnim spisom na papirih.

Tu je vse, kar se piše na papir. Tu so cesarski odloki; navodila za upravo, izdana od tedanjega namestnika in podkralja v Egiptu (Praefectus Augustalis), akti o ljudskem štetju; zapisniki o prebivalstvu, po starosti, spolu, stanu, dohodkih, bivališču, narodnosti, davkih, poglavščini; davčne napovedi, pobotnice za davke, za do 100 vrst davka; zapisniki o občinskih sejah, nakazila na blagajne; rojstna in obsmrtna naznanila, kupne in zakupne pogodbe; kupne pogodbe o nepremičninah, živalih in sužnjih, prošnje za vknjižbe, oprostilni odloki, ženitovanjske pogodbe, razporočna pisma, diplome za častno občanstvo, oporoke, poravnave, zadolžnice, žiroprenosbe za banke, zastavni listi, izkazi blagajn, raznovrstni računi, privatna pisma, vabila na bankete, prošnje na bogove, poročila poganskih svečenikov o imetju templov, uradna poročila o vedenju svečenikov na velikega duhovnika in finančno oblast, ovadbe, tožbe na sodišča, recurzi, pravdni spisi, razsodbe, topografične listine, zapiski o stanju vode, horoskopi, čarovni amuleti, praznoverska zagovarjanja, zdravstvena izpričevala, potrdila uradnih zdravnikov — mrljskih ogled itd. itd.

Tako je oživila pred nami stara doba, oživeli so vsi socialni sloji; marsikaj, kar je bilo prikrito tedanjim ljudem, je nam očitno; mi zremo v tajne kote in gube zasebnega življenja, skrivne dogodke, nagone in strasti, ki so vladale stari svet; mi zremo in vemo, česar tedanji zgodovinarji niso videli in vedeli, ali so se vsaj delali, da ne vedo.

K rečem, ki jih je uradni svet in večinoma tudi tedanji zgodovinar ignoriral, je spadalo tudi krščanstvo. Krščanstva za uradni svet ni bilo. Ko pa njegovega bitja ni bilo več mogoče utajiti, tedaj se je odigravalo najtužnejše poglavje svetovne zgodovine, namreč preganjanje kristjanov.

Družba starega veka se je snovala na temelju kapitalističnega gospodarstva in formalnega prava; snovala se je na egoizmu posameznika v ozkih in ločenih mejah gospodujočega mesta, gospodujočega naroda (»Herren-Nation«). Stari svet je propadel, ker ni imel npravne moči, in npravna moč je družbi življenjska moč. Ko je krščanstvo v polnosti časa prineslo človeštvu življenje in odrešenje, tedaj je uradni stari svet krščanstvo odklonil in propadel.

Dne 17. junija, eno leto pred Kristusom, je pisal mož iz navadnega ljudstva po imenu Ilarion, ki je bil prišel iz srednje-

egiptovskega domačega mesta Oxyrhynchus v veliko mesto Aleksandrijo za zaslužkom, svoji ženi Alisi, ostali v Oxyrhynchu, to-le pismo, ki nam je še ohranjeno v izvirniku. Omeniti mi je le, da je žena pričakovala poroda.

Pismo se glasi:

»Ilarion pošilja Alisi pozdrave!... Vedi, da sem še vedno v Aleksandriji; ne razburjaj se, ... ostal bom še v Aleksandriji. Prosim te lepo, misli na otroka, in koj, ko bomo dobili denar, ti bom poslal denarja gor v Oxyrhynchus; če dobim veliko denarja, bom veliko poslal. Če bo dete, ki ga pričakujeva, fant, ga pusti, naj živi; če bo pa dekle, jo izpostavi. Najini znanki Aphrodisias si dejala: »Oh, ne pozabi name!« Kako bi nate pozabil! Prosim te torej, nikar se ne razburjaj! 17. junija.«

Dekle je bilo v gospodarskem oziru na slabšem kakor fant in bi bilo delalo staršem več sitnosti, zato jo izpostavijo. Izpostavljanje otrok je bilo tedaj nekaj vsakdanjega. Izpostavljali so te uboge črvičke zunaj mesta na tista smetišča, ki sem prej o njih govoril. Včasih jim ni bilo treba umreti. Bili so namreč tedaj spekulantje iz krogov kapitalistov, ki so take otroke pobrali in jih vzredili. Seveda so bili poslej sužnji. Računali so pa ti spekulantje tako: O gotovih konjunkturah, na primer o mirnih časih, je bilo ceneje pobrati in izrediti take otroke, kakor pa nakupiti odraslih sužnjev. O vojnih časih so bile kajpada cele množice cenejših sužnjev na trgu. Tako je bilo življenje teh nesrečnih otrok tam na smetišču odvisno od konjunktura kapitalističnega gospodarstva, od povpraševanja in ponudbe, od kurza na trgu za sužnje.

Iz leta 8. pred Kristusom, meseca aprila, nam je ohranjena pogodba, ki sta jo sklenili pred trgovskim sodiščem v Aleksandriji mlada vdova Dionysarion pa Hermione, mati umrlega soproga. Dionysarion se je omožila septembra 10. leta pred Kristusom in je prinesla za doto nekaj obleke, vredne 240 drahem, potem nekaj dragotin, pa 100 drahem v gotovini. V tej pogodbi torej potrjuje, da je vse nazaj dobila. Potem pa je dostavek: »Dionysarion, ki je v drugem stanu, se odpove vsem zahtevam in ne bo za troške o porodu terjala nobenega denarja, sme pa za to tudi otroka kar izpostaviti in se z drugim možem omožiti.«

Tako sta ravnali mati in stara mati!

Tadva spisa sta iz časa, ko je bil stari svet na vrhuncu moči, iz dobe, katere tehnična in umetniška dela tudi v razvalinah še strme občudujemo. A kaj je vredna kultura s tako strašnim

egoizmom, da brez sramu v javni pogodbi sankcionira umor lastnega otroka, če le to služi egoizmu staršev! Preporod, odrešenje, krščanstvo je stari svet odklonil; ko je pozneje, po 300 letih preganjanja, cesar Konstantin Cerкви dal svobodo, je bilo za stari svet že prepozno. Dotlej pa so krščanstvo kruto in sistematično preganjali, svete knjige jemali in uničevali. Zato so najstarejši rokopisi, ki nam sporočajo grški prvotni tekst novega zakona, šele kvečjemu iz IV. stoletja po Kristusu; namreč codex Vaticanus v Rimu, codex Alexandrinus in codex Bezae na Angleškem ter codex Sinaiticus v Petrogradu. Ti rokopisi so prekrasni, pisani na pergamen po obeh plateh in so bistveno podobni našim knjigam. Do IV. stoletja pa so pisali misli in literarna dela le na zvitke iz papira.

Radi preganjanja kristjanov in konfiskacij svetih knjig je bilo historično malo verjetno, da bi kdaj starejši rokopisni ostanki, torej odlomki krščanskih papirov iz III. in II. stoletja po Kristusu, prišli na dan. Le pomislimo, da so pogani divjali zoper te zvitke iz papira; a kako lahko papirus že samodsebe nenadoma razpade; tembolj torej, če ga kdo namenoma uničuje!

In vendar, kako lepo bi bilo, ko bi imeli vsaj kake odlomke iz III. in II. stoletja, da bi jih mogli pokazati dvomljivcem!

Kakor čudež je, da se je našlo proti vsemu pričakovanju v zadnjih letih res nekaj starokrščanskih spomenikov na papirih iz dobe, ko še krščanstvo ni bilo javno priznано. Našlo se je trideset papirov, ki sem jih zbral v knjigi: »Najstarejši spomeniki krščanstva, pisani na papirus. Grški teksti s prevodom in komentarjem« (Paris).

Ti papiri obsegajo: prvič književna dela; drugič akte in spise iz navadnega življenja kristjanov.

Na ostankih papirov so se nam torej ohranili iz II. in III. stoletja po Kristusu sledeči odlomki knjig novega zakona in teoloških del:

1. Začetek papirovega zvitka, ki je obsegal evangelij svetega Matevža (III. stoletje).

2. Začetek in konec papira z evangelijem svetega Janeza (III. stoletje).

3. Začetek prvega lista svetega apostola Pavla do Rimljanov (prepis približno iz leta 300. po Kristusu).

4. Odlomki papirov, na katerih so bile zbirke rekov Jezusa Kristusa, takoimenovana Logia Jesu (prepisi iz II. in III. stoletja po Kristusu).

5. Odlomek, ki se nanaša na dogodek, ko je Peter zatajil Gospoda (prepis približno iz leta 200. po Kristusu).

6. Odlomki iz Pastorja Herma, starokrščanskega spisa (iz II. in III. stoletja).

7. Odlomek spisa svetega Ireneja »Contra haereses«, tretje poglavje s citati iz evangelija svetega Matevža, tretje poglavje (iz III. stoletja).

8. Odlomek starokrščanske propovedi (okrog leta 300. po Kristusu).

9. Starokrščanski himnus v ljudski meri po poudarkih (ne v klasični po dolžini in kratkoti zlogov).

Poleg grških se je ohranil tudi en koptski papir iz III. stoletja po Kristusu. Potem pa več zarotitev z imenom Jezusa Kristusa na grških in koptsko-egiptovskih čarovnih papirih, ki dokazujejo, da je celo do poganskih čarovnikov prišlo ime Jezusovo.

Od aktov in spisov iz navadnega življenja prve krščanske dobe se nam je ohranilo najprej pet izvirnih aktov iz Decijevega preganjanja, natanko datiranih iz leta 250. po Kristusu. En tak libellus je na Dunaju, v zbirki papirov nadvojvoda Rajnerja, eden v Berlinu, eden na Angleškem, eden v Aleksandriji, peti pa je moja last.

Potem imamo iz one dobe več pisem. Eno je pisano med l. 265. in 271. po Kristusu v Rimu na kristjane, ki so živeli v Fayumu, v srednjem Egiptu. Iz njega se lahko razvidita enotnost in veličina Cerkve v oni dobi in prvenstvo Rima. Na tem papiru je slučajno tudi začetek lista do Hebrejcev.

Drugo pismo je priporočilno pismo, ki je pisal neki duhovnik za preganjanja na brate kristjane v veliki oazi pri Egiptu. Tja je bila namreč pregnana neka aleksandrijska kristjana, očitno za to, ker je izpovedala svojo vero, in v tem pismu jo duhovnik priporoča sokristjanom v veliki oazi.

Naj prevedem in raztolmačim vsaj dva grška krščanska spomenika.

Najprej libellus, ki je, kakor sem dejal, iz Decijevega preganjanja, datiran 14. junija leta 250.

Tedaj se je ustanovila na povelje cesarja Decija v vsakem kraju, v vsaki občini posebna poganska komisija. Pred to je moral vsak, moški ali ženska, star ali mlad, celo dojenčki, da se preišče njih poganska vera. Vsak je moral darovati: izliti pijače, potresti kadila, pokusiti darovano meso. Iz te trojne daritve je namreč

sestajalo pogansko bogočastje. Bilo je tedaj mnogo krščanskih mučencev, toda nekateri kristjani so tudi odpadli: nekateri so darovali (sacrificati), drugi potresli kadila (thurificati); nekateri pa so si pridobili krivo izpričevalo in so se s tem izkazali, kakor da so darovali, četudi v resnici niso darovali. Ti so se imenovali »libellatici«, ker so dobili tak neresničen »libellus«.

To je torej tak »libellus«. Glasi se po besedi preveden tako :

Τοῖς ἐπὶ τῶν θυσιῶν
ἡ[ρημέ]νοις
π(αρὰ) Ἀδρηλίας Καμῖς ἀπὸ
κώμης Φιλαγρίδος κατὰ
[μέ]νονσα ἐν κώμῃ Θεα
[δελ]φεία ἀι θύουσα τοῖς
θεοῖς διετέλεσα καὶ νῦν
ἐπὶ παρα[ό]ντων ὁμῶν
κατὰ τὰ προσταχθέντα
[ἔ]θουσα καὶ ἔσπεισα]
καὶ τῶν ἱερῶν ἐγευσάμην
[διὸ] ἀξιῶ ὑμᾶς ὑπόση
μειώσασθαι διευτυχεῖτε

Ἀδρήλιοι Σερήνος καὶ
Ἐ[ρ]μᾶς εἶδαμεν ὃ
μᾶς θυσιάζοντος (λ -τας)
(ἔτους) α' Ἀυτοκράτορος Καίσα-

Γαίου Μεσσίον Κορίντου
Τραιανοῦ Δεκίου Εὐσεβοῦς
Ἐδ[ε]υχοῦς Σεβαστοῦ παύνη
κα."

Komisiji za daritve.
Vloga
Avrelije Kamis
iz vasi Filagris, stanujoče
v občini Teadelfija. Vedno sem
rada z daritvami častila bogove
in sem tudi sedaj
v vaši navzočnosti po cesarskem
ukazu
darovala kadila in pitni dar
in sem jedla od darovanega
mesa.
Zato vas prosim, da mi daste
potrdilo.

Srečno!

(Dostavek druge roke:)

Jaz, Avrelij Serenos in Avrelij
Hermas,
sva videla, da ste darovali.
V prvem letu samodržca cesarja
Gaja Mesija Kvinta
Trajana, Decija Pobožnega
Srečnega Velikega
enoindvajsetega pagani (to je
14. junija l. 250.).

Tu imenovana Avrelija Kamis je bila pristojna v Filagris, stanovala pa je v Teadelfiji. To sta dva kraja na jugovzhodu srednje egiptovske pokrajine El-Fayûm.

Blizu tam je sedaj vas Dímên, v starih časih imenovana Soknopaiu Nesos s slovečim svetiščem boga Suchos s krokodiljo glavo, po grško Soknopaios, egiptovski Sbk nb p wai. V ozadju so hribi mejaši proti puščavi, na desno je sedanji Birket

Qarûn, na vzhodnem bregu sta pa bili imenovani občini Teadelfija in Filagris.

Tu se je torej l. 250. odigral prizor, ki o njem svedoči ta papirus.

Naj raztolmačim še nakratko mal odlomek od papirovega zvitka, ki je obsegal zbirko Gospodovih rekov, po grško *Λόγια Ἰησοῦ*.

Pred 1900 leti so bile take zbirke, zbirke rekov slovečih mož in modrijanov, jako priljubljene. Jaz sam sem razbral tak grški papirus iz početka naše dobe z anekdotami in izreki filozofa Diogena. Širile so se tudi take zbirke Jezusovih izrekov.

Jezusove besede so navajale te zbirke s stereotipnim: *λέγει Ἰησοῦς* — Jezus pravi. Na primer:

Oxyrhynchus Logion VI. *λέγει Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν δεκτός προφήτης ἐν τῇ πατρίδι αὐτ(ο)ῦ*. Jezus pravi: Ni sprejet prerok v svoji domačiji.

S temi reki so sicer dobro mislili, vendar pa so manjšega drugotnega pomena v primeri s kanoničnimi evangeliji, ki so jim najvažnejši vir. Toda če pomislimo, da so ta Logia Jesu ohranjena v papirih iz II. stoletja, tedaj so za nas vsekako zanimiva, ker nam dokazujejo posredno visoko starost in verno sporočilo evangelijskega teksta.

Rečeni mali fragment sem odluščil leta 1884. od zadnje stranice neke zakupne pogodbe, ki je bila pisana leta 225. v srednjem Egiptu; na tej pogodbi je bil prilepljen.

Razbral sem ga pa tako: V vrstici tretji in četrti se lahkočitajo besede:

πατάξω τὸν (ударил bom) *πρόβατα διασκορπισθῆς* (ovce se bodo razkropile); na desni in levi, zgoraj in spodaj je papirus raztrgan, tekst povsod nepopoln. Vendar že iz tega lahko spoznamo citat iz Čaharija, trinajsto poglavje, sedma vrsta:

πατάξω τὸν ποιμένα καὶ τὰ πρόβατα διασκορπισθήσεται τῆς ποιμνῆς (ударил bom pastirja in ovce črede se bodo razkropile).

Tako se spozna: prvič, kaj je izpadlo, namreč kakih 13 črk v vsaki vrsti, potem pa drugič sorodnost z mesti novega zakona, na katerih je Čaharija 13, 7 citiran, to je Matevž, 26, 31, in Marka, zakaj v peti vrsti odlomka stoje besede: *ἀλεκτροῶν δις κοκ...* (petelin dvakrat), to je, če se dopolni: petelin bo dvakrat zapel.

A kako naj dopolnimo teh 13 črk v vsaki vrsti? Iz izkvarjene začetne besede v šesti vrsti *ποίλν* predejn se vidi, da niso izpadle črke samo na koncu, temveč tudi na početku vrst.

Dalje pa nam pomagajo zakoni grške gramatike in pravopisa, ki je v tisti dobi uravnaval ločitev zlogov. Ne smemo torej kar naslépo dopolnjevati. Po dolgem ugibanju, če se strogo držimo gramatikalnih in paleografičnih pravil, dobimo sledeči tekst:

*ἐν δὲ τῇ ἐξάγειν ὡς ἐ[ῖ]πε[ν] ὅτι ἄ[παντες
ἐν ταύτῃ] τῇ νυκτὶ σκαδαλισ[θήσες
θ]ε κατὰ τὸ γραφὲν „πατάξω τὸν [ποιμέ
να καὶ τὰ] πρόβατα διασκορπισθήσεται“ εἰ
πόντος τοῦ Πέτ(ρου) καὶ εἰ πάντες οἱ[ὅ]κ ἐγώ, λέ
γει Ἰ(ησοῦς) πρὶν ἀλεκτρονὸν δις κοκκίσει τρίς
σὸν σήμερον με ἀ[π]αρνήση*

(Ko so) šli (namreč na Oljisko goro) in je d(e)ja(l), da se bodo v(si)

(tisto) noč pohujša(li)

(po tem), kar je pisano: udaril bom (pa-

stirja) in ovce se bodo razkropi(le) in

(je de)jal Pe(ter) in če se vsi, j(az ne, je

(rekel J(ezu)s pre)den bo petelin dvakrat za(pel, me

(boš ti) trikrat z)a(tajil.

Tu je torej znana pripoved o zatajbi Petra, okrajšana, okrnjena, stilistično skrčena, da se je tako dobil Jezusov rek: »Petelin bo dvakrat zapel« in tako dalje. Vsekako je ta fragment, ki je bil pisan, kakor se da dognati po paleografičnih in drugih znakih, okoli leta 200., priča, kako staro in verno je sporočilo o Petru, zatajivšem Kristusa, samonasebi.

Kdor pozna starogrško pisavo, nanj napravi neizbrisen vtis, ko čita starokrščanske spise, pisane v tisti pisavi, ki jo sicer nahaja le na spomenikih poganske literature. Človeku je pri srcu, kakor njemu, ki rabi teleskop, z ozirom na krajevno razdaljo: časovna razdalja med temi sporočili na papirih in med dogodki novega zakona se skrči na dobo, kakršna loči na primer nas od vladanja cesarja Jožefa ali cesarice Marije Terezije.

Za zgodovino krščanstva je torej papiroslovje velikega pomena. Papiri nam kažejo, kakšno je bilo življenje vseh tistih socialnih slojev, na katere se je evangelij obračal in s katerih mišljenjem in govorjenjem je moral speti vezi. Poučni so v jezikovnem oziru, ker nas seznanjajo z ljudskimi izrazi in ljudskim besediščem grškega jezika, ko nahajamo pri poganskih pisateljih one dobe le umetni slog. Poučni so tudi v arheološkem oziru,

ker nam kažejo ustanove, posebnosti in predstave antičnega življenja, katerim je bil podvržen vsak posameznik iz široke mase prebivalstva. Če je na primer v evangeliju svetega Matevža (25, 26) rečeno: »Ti hudobni in leni hlapec, vedel si, da žanjem, kjer nisem sejal, in pobiram, kjer nisem razsipal, torej bi bil mogel moje denarje dati menjavcem, in kadar bi bil jaz prišel, bi bil prejel svoje z obrestjo«, te besede najbolje pojasnjujejo papiri tistega časa, ki pričajo, da so bile tedaj povsod banke, pri katerih so imeli široki srednji sloji svoj konto; povsod je bilo mogoče naložiti denar na obresti, blizu tako, kakor mi danes povsod lahko nalagamo denar, v poštno hranilnico ali v druge hranilnice in dobivamo obresti.

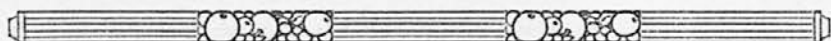
Če beremo v evangeliju (Luk. 2.) o ukazu cesarja Avgusta, naj se popiše ves svet ali, kakor pravi grški tekst, naj se izvrši »apografa« (*ἀπογραφή*) in da je šel vsled tega ukaza Jožef z Marijo iz Nazareta v Betlehem, »zato ker je bil iz hiše in rodovine Davidove«, se nam kaže to poročilo v vse jasnejši luči, kar smo dobili med papirji tudi »zglasnice«, katere so oddajali pri popisovanju. Te zglasnice nosijo zares naslov »apografe« in v njih je poleg kraja, kjer je kdo prebival (domicilium), imenovan kraj, odkoder je izšel (origo) in kamor se je moral zglasiti. Tako je ohranjena taka zglasnica (apografa) iz splošnega ljudskega štetja leta 187/8. po Kr. Glasi se: »Vloga Stotoeta, sina Anhofis, sina Panefremmis, pristojnega v občino Soknopaiu Nesos... Vsled povelja zglasim sebe in svoje k apografi od hiše do hiše za l. XXVIII. cesarja in gospoda M. Avrelija Komoda Antonina. Prebivam v svoji hiši. Jaz sem Stotoetis, 43 let star, moja žena Tauetis, hči Pakisa, 37 let stara, in najina otroka: sin Panefremmis, star .. let, in hčerka Tases, stara 6 let. Moje imetje je... Tako vložim to apografo.« Tako se je zglasil pač tudi Jožef: Jožef sin Jakoba, sina Mathana, stanujoč v Nazaretu, pristojen v Betlehem... Preprosto evangelijsko poročilo rabi torej celo uradne izraze, navadne v tedanji dobi po rimskem cesarstvu, in podaja tako verne slike tedanjih kulturnih in pravnih razmer.

Proučavanje papirov nam kaže, kako čudovito hitro se je širil evangelij; v najrazličnejših krajih, sedaj v Fayûmu, potem v Oxyrhynchu in v zgornjem Egiptu se prikazujejo papiri iz zemlje, ki nam pričajo o krščanstvu, celo v najbolj odročnih krajih, in sicer že iz II. stoletja, torej le nekaj desetletij potem, ko je bilo krščanstvo ustanovljeno.

Literatura krščanstva je bila že v II. in III. stoletju bogata in raznovrstna. Na papirih so se ohranila v odlomkih teološka, učena in poljudna dela. Najbolj važno pa je, da je na podlagi papirov prodrla diplomatično-paleografična zgodovina teksta novega zakona že v drugo stoletje, tako da loči izvirnike od najstarejših prepisov (v odlomkih) le še doba komaj 70 let.

Ker je torej ta nova veda za zgodovino krščanstva tako važna, bi bilo prav, da bi se tudi med Slovenci dobil kak učenjak, ki bi ji posvetil svoj trud in svoje moči.

Cerkev sv. Klementa v Rimu in sv. brata Ciril in Metod.

F. Fr. Stelè (Dunaj).

(Konec.)

V bližini slik, ki smo si jih doslej ogledali, se nahaja še ena, ki so jo tudi spravili v zvezo s sv. Cirilom. Na sliki je namreč naslikan duhovnik, ki nekoga krsti. Seveda se je precej reklo, to je sv. Ciril, ki krsti mladega Slovana. Razno se je sklevalo celo iz obraza krščenčevega, tako da se je zdelo, da je vsak dvom izključen. Pa pride zopet Wilpert: »Krstitelj ima pallium sacrum, torej je papež in ne more biti sv. Ciril.« Zopet lahko še z večjim začudenjem vprašamo s profesorjem Rešetarjem: »Ja, kje pa je imel De Rossi oči, da tudi tu palija ni zapazil?« Malo preveč bi bilo, da bi vse restavratorju naprtili; za takega mazača ga vendar ne moremo imeti, da bi mislili, da je šele on podaril duhovniku palij, veliko verjetnejše je, če mislimo, da je bil De Rossi tako zaslepljen po tem, kar si je enkrat v glavo vbil, da je hotel povsod videti sv. Cirila in je take reči kakor pallium sacrum čisto prosto prezrl.

Sedaj nam ostane le še ena slika, in sicer ona, ki je v nartekstu na desni strani stopnic, če pridemo iz sedanje zgornje cerkve dol. To je tista slika, ki jo je Mullooly nazval »naš Odrešenik blagoslavljač po grškem načinu« (oursa viour blessing according to the greek rite).

Kaj vidimo na sliki?

V sredini v ozadju sedeč Kristus, na njegovi desni sv. Mihael in sv. Andrej, na levi sv. Gabriel in sv. Klement. Pred njim na desni stoji duhovnik, ki ima na razprti manipuli kelih; na levi pa mož v levi knjigo, desno spuščeno navzdol. Sv. Gabriel ima svojo desnico na njegovem levem ramenu.

Kaj nam slika predstavlja?

Zelo zanimivo je, kako je bil že l. 1864. De Rossi čisto na pravem sledu, in bi bil mogoče pravo zadel, ko bi ne bil imel vedno toliko predsodkov. Tudi pri prenosu smo videli, da je šele počasi zmagala pri njem napačna misel. Tako piše on že l. 1864.:¹ »a me sembra, che questa pittura spetti ad un sepolcro, come indica l'iscrizione senza dubbio funebre, e che i due personaggi effigiati in ginocchio dinanzi al Salvatore, sieno i due sepolti, che alla misericordia di lui si raccomandano.«²

Mi vemo, danes iz napisa, da je samo eden pokopan in kakor dokazuje Wilpert, da osebi pred Kristusom ne klečita, ampak stojita. Kleče jih je narisal kopist, in tako sta romala potem do današnjega dne po svetu.

Tudi napis je skušal De Rossi čitati, pa je prečital le: »— — — in sc(or)u(m) tuor(um) (so)ci(etate) . . . per dnm nrm (dominum nostrum) qui ventur(us est).« Seveda iz tega ni mogel nič posebnega sklepati.

Zelo zanimivo je, kako so potem sliko razlagali in svoje razlage utemeljevali. Dudik³ pravi, da je to sliko mogoče rešiti le z ozirom na druge, posebno na ono, ki ima napis ACIRILL.⁴

Kako trdna je ta podlaga, smo že poprej videli. Zanimivo je njegovo izvajanje. Takole pravi:⁵ »Wenn nun die ganze Reihenfolge der Gemälde zur Verherrlichung der Slavenapostel und des von ihnen nach Rom gebrachten Leibes des heiligen Clemens dient, so wird wohl auch das aufschriftlose Bild im Zusammenhange zu denselben stehen, besonders als die beiden Schutzpatrone

¹ De Rossi v *Bullettino* 1864. str. 39.

² Zdi se mi, da spada ta slika h kakemu grobu, kar kaže napis, ki je brezdvoma nagrobni, in da sta osebi naslikani kleče pred Odrešenikom pokopanca, ki se priporočata njegovemu usmiljenju.

³ *Mitth. d. Centralkomm.* 1869 Neuentdeckte Fresken. Str. 1.—8.

⁴ Dudik podaja tu tudi sliko po Ewingovi kopiji, kjer sv. brata klečita; pripomniti moram, da je na sliki, kjer je napis, ki jo tudi podaja, vsaj v reprodukciji po Ewingu tisti A pred C bolj podoben velikemu grškemu oméga (Ω) kakor pa kakemu A.

⁵ Dudik l. c.

Clemens und Andreas und die Erzengel Michael und Gabriel auf Männer und Länder hinweisen, von denen und in denen sie ganz besonders verehrt wurden. Bis zur Gegenwart ist aber neben Nicolaus der hl. Andreas der Patron des gesammten russischen Reiches, Michael und Gabriel sind noch immer die gefeiertsten Namen der Orientalischen Kirche, und wem konnte der hl. Papst Clemens näherstehen als unsern Aposteln Cyrill und Method? Wir sind daher der Ansicht, daß uns hier ein Motivbild, welches Constantin und sein Bruder Method darstellt, vorliegt, das sie aus Dankbarkeit und Verehrung bei ihren Lebzeiten anfertigen ließen. Methodius als der Ältere trägt ein Buch in der Hand, Constantinus der Philosoph ein Gefäß, das sich nach dem Vergleich mit alten Miniaturen als Tintenfaß herausstellt. Ihm, dem Philosophen, gebührt vor allem dieses Kennzeichen seines Berufes.«

Kakor homo pozneje videli, je najprvo Dudik popolnoma zamenjal obe sliki, in to zato, ker je na prav smešen način zamenjal kelih sv. Cirila s tintnikom. Druga napaka pa je, da se je oddaljil od tega, kar je izvežbani De Rossi precej od začetka konstatiral, da je to nagrobna slika, dočim Dudik misli, da je votivna. On misli, kar ima čisto prav, le v tem slučaju ni res, takole:¹ »Es war im Altertume Sitte sich vor dem Antritte eines wichtigen Amtes oder einer größeren Unternehmung Gott zu verloben, was bei Vermöglicheren in der Regel durch ein Motivbild auch nach Außen kundgegeben wurde.« Zato misli, da sta postavila to sliko, ko sta postala škofa. To bi ne bilo nemogoče, če bi v sliki sami ne ležali momenti, ki govore proti; slika ima značaj nagrobne slike.

Še mnogo dalje pa je zablodil Jelić.² V cerkvi sv. Petra v Vatikanu pri grobu sv. Petra se nahaja slika, katera naj je votivna slika sv. bratov. Ta da je jako podobna v načinu slikanja sliki v cerkvi sv. Klementa. Jelić pravi: »Tanta è la relazione di stile fra l'icone e la pittura murale (l'icone je slika pri sv. Petru, la pittura murale freska pri sv. Klementu), da doversi concludere essere ambedue della medesima mano.« K temu ga je zavedla stara tradicija, ki pravi, da je bil Metod slikar. Bil je res neki Bizantinec Metod, ki je slikal v Italiji, a veliko pozneje kot sta živela sv. brata; dalje pa pripoveduje

¹ Dudik l. c.

² L'icone vaticana . . . v Römische Quartalschrift Bd. VI.

pobožna legenda o bolgarskem kralju Mihaelu Borisu, da ga je izpreobrnil neki menih Metod, ki mu je naslikal poslednjo sodbo. Danes vemo, da, če ima ta legenda (ki se ponavlja tudi v ruski legendi) sploh kaj zgodovinske podlage in ni samo stereotipen okrask legend o izpreobrnjenju, slikar Metod ni bil naš Metod ampak kak drugi, ker sicer naš Metod ni nikoli pokazal kake slikarske zmožnosti. Vendar je Jelić mislil nanj kot slikarja teh dveh slik. Posebne vezi so vezale brata na Vatikan in na sv. Klementa, zato sta na obeh krajih postavila votivne slike. Slika pri sv. Petru nas na tem mestu ne more dalje zanimati, hotel sem samo pokazati, kako daleč so šli nekateri preiskovavci.

Sedaj pa pogledjmo kaj pravi Wilpert.

Najprvo napis, ki ga je Wilpert rekonstruiral. Napis, kolikor ga je mogoče z gotovostjo čitati, nam marsikaj važnega pové.

Ohranjeno je tole:

1. R . . . . . us · us · us . . . ex
2. D . . . (g)nus ac (re)cto(r) p(r)e(c)es
nras
3. E . . . (no)m(i)ne (s)c(o)r(um) tuoru soci
4. E (X)m dmn (n)rm qu(i) v(e)ntur e(st) <
5. . . . (r)i(II)o peccatori < requi(em) (aet)e(r)na.

To je Wilpert takole rekonstruiral:

2. D(eus hominum reparator benignus) ac (rector, pre)ces nostras
3. e(xaudi, ut Cyrillus { tua miseratio }) ne sanctorum
in tuo nomi } tuorum soci
4. e(tate laetetur, per Jesum Christu)m dominum nostrum, qui venturus est
5. (iterum. Lector dic: Deus da Cyrill)o peccatori requiem aeternam. Amen.

To pa je po Wilpertz le drugi del napisa. Prvi del pa se konča s prvo ohranjeno vrsto, ki se konča z »iustus iudex«. To mu je pokazalo pot, da se je spomnil mesta iz Timoteja 4, 7, ki se glasi: »Bonum certamen certavi, cursum consumavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi in illa die Dominus iustus iudex.« Podčrtani konec tega mesta ravno izpolni prvo vrsto ohranjenega napisa. Zdi se, da za to govori tudi C. XVII. življenjepisa Metodovega, ki pravi: »Тakožде вѣсѣ вину отѣсѣкѣ по вѣсѣ

strany, i usta mnogorěčnyihъ zagradi, tečenye že sъvrъši, věrę sъbljude, čaję pravъdnajego věnъca.« Wilpert misli, da se je tu pisatelj spomnil napisa na Cirilovem grobu. Vsekakor je to dejstvo jako zanimivo.

Prvo je, da Wilpert zopet z vso odločnostjo — kakor že svojčas De Rossi — nastopa za nagrobni značaj slike. Kakor smo videli, je De Rossi mislil, da sta dva tu pokopana; oprt pa na tisti del napisa, ki je še ohranjen, je Wilpert dokazal, da je tu pokopan samo eden, ker se pravi v napisu peccatori. Pred to besedo je moralo biti ime. Dobro se vidi še **o**, precej pred tem je pa stena tako poškodovana, da je le v sredi za par črk nazaj mogoče videti del navpične črte,¹ ki naj je ostanek črke **i**. Ker je to dativ in se beseda končuje na **o**, se je moral nominativ končati na **us**, in en **i** je bil v besedi. Iz tega je Wilpert rekonstruiral Cyrillo. Potemtakem bi bila to nagrobna slika Cirilova, kar je iz slike same že zadosti utemeljil Dudík, kakor smo že zgoraj videli.

Kristus na sliki po Wilpertzu sedi, tako se tudi meni zdi po fotografiji, ona dva pred njim pa stojita, čeprav ima Rešetar² pomisleke, češ da izgledata premajhna. Ewing, ki je sliko kopiral je naredil Kristusa stoječega, sv. brata pa klečeča. Enega izmed teh dveh oseb priporočajo okoli stoječi (preces nostras exaudi...). Mogoče je edino, da Cirila, ki je umrl; toda katera izmed teh dveh oseb je sv. Ciril? Levi, pravi Wilpert. Tudi jaz pravim, toda zdi se mi, da ni zadostno utemeljil svoje trditve. Res je, da dobro odgovarja grešniku v napisu, če je tu v čisto preprosti obleki in ne v škofovski, sicer je pa tako prostovoljno pustil škofovsko čast, ko je vstopil v samostan. Obraz, pravi Wilpert, ima značaj portreta. Lahko ima res značaj portreta, s tem pa še ni rečeno, da je slikar portretiral sv. Cirila in če bi ga bil, je slika že toliko prestala, da ne bomo več mogli iskati v njej portreta Cirilovega. Sicer pa to za nas ni noben dokaz, da je to sv. Ciril, če je slika portretnega značaja, ker nimamo nobenega Cirilovega portreta, s katerim bi jo primerjali. Tonzura in obleka, pravi Wilpert, kažeta na mašnika, brada na filozofa in meniha. Tudi to se mi ne zdi zadosten dokaz, saj smo ravno na sliki prenosa videli,

¹ Ki pa zame nikakor ni gotova, vsaj po fotografiji je stena tako pokončana ravno na tem mestu, da je bilo mogoče od **i** videti le najzgornejši delec.

² L. c.

da imata oba brado. Kar se tiče portretne podobnosti obritega Metoda in bradatega Cirila, mislim, da to lahko z mirnim srcem opustimo, ker če bi iskali portretnih podobnosti, bi nazadnje lahko dognali, da so si vse slike v sorodu. Sv. Klement n. pr. na isti sliki mu je čisto vzporedno delan in mu je pač prej podoben kot pa sv. Metod. Tudi pustimo gesto, ki jo Wilpert navaja, gesto desne roke namreč, katera naj izborno odgovarja napisu »bonum certamen certavi«. To je pretirano, tako se nič ne dokaže.

Veliko bolj bi pa jaz poudaril celo levo skupino, kar je deloma tudi Wilpert storil, a premalo, tu se mi zdi, da leži važnejši moment; to je ozka zveza med osebami te skupine. Sv. Mihael, eden najbolj češčenih svetnikov vzhodne cerkve, mu poklada roko na ramo, in sv. Klement za njim, v katerega cerkvi počiva in je tudi sicer ž njim v najožji zvezi, ga z gesto Kristusu predstavlja. Ako k temu primerimo desno skupino, ne vidimo nikjer takih ozkih vezi. Svetnika zadaj, se mi zdi, da se niti ne menita za tega s kelihom spredaj. In čisto prav opozarja Wilpert na to, da sv. Metod, ki je še med živimi, nastopa kot priprošnjik za svojega brata pri sv. maši, — to pomeni kelih na manipuli. Po tem more biti mrtvec, kateremu pripada ta nagrobnik, edino ona oseba v levi skupini.

Sedaj še funkcija Kristusa. Kaj on pravzaprav dela? Od Mulloolyja sem so vsi rekli: blagoslavlja po grškem načinu.

Čisto preprosto, a zopet skrajno presenetljivo, in skoro bi rekel samoobsebi razumljivo, postavi Wilpert nasproti temu trditev: Kristus ne blagoslavlja, ampak to je samo stara klasična govorniška gesta, s katero Kristus izreka sodbo nad človekom pred njim; slika predstavlja čisto navadno — posebno sodbo. Spomni nas še na mesto v panonski legendi, ki pravi: »Po mnogo dneh se je odpravljaj filozof k sodbi in rekel Metodu...« ali se ni tu pisatelj zopet spomnil nagrobne slike Cirilove, ki nam predstavlja posebno sodbo?

In grob, kje je bil?

Wilpert pravi: Pod sliko.

Tam je prostora za en sarkofag. Da je spodnji del slike tako pokončan, pripisuje Wilpert dejstvu, da so se ljudje, ki so hodili h grobu, dotikali podobe z rokami, kakor je še sedaj navada. Ko so sezidali zgornjo cerkev, so sarkofag prenesli v kapelico sv. Dominika, in na to naj se nanaša mesto »cum locello marmoreo« itd. v italijanski legendi. Svoje mnenje o tem sem že

zgoraj povedal, zato ga ne bom ponavljal. Ako bi se to mesto nahajalo samo v italijanski legendi, bi lahko mislili, da so ga na podlagi dejstva, da je bil pozneje grob zgoraj, vrinili, ali če je nastala kakor trdi Wilpert šele v XII. stoletju, bi niti tega ne bilo potreba. Ker je pa mesto tudi v panonski legendi, o kateri se ne dá dokazati, da bi ne bila nastala pred XII. stoletjem, in katere veliko vrednost vedno potrjujejo nove najdbe, moramo ostati pri tem, da se mesto nanaša na prvi pokop. Kako ga razlagati, ne vem; vendar če je Wilpert obrnil »desno stran oltarja« tako, da se ima razlagati s stališča tistega, ki proti oltarju gleda, in je to mesto čisto pri vratih, zakaj bi za spodnjo cerkev isto ne veljalo in bi morali legendo kar dvakrat prisiljeno razlagati. Ne trudimo se s prisiljenimi razlagami. Legendi sta itak v jako ozki zvezi, mogoče je italijanska, ki je pozneje nastala, vzela to mesto iz panonske, ali pa sta obe črpali iz tretjega vira, kar pa ni verjetno. Moje mnenje je, da se ne smemo preveč tesno naslanjati na legende; posebno če pisatelj ni očividec, je prav lahko, da je po tradiciji zapisal mesto groba — to velja za panonsko legendo, ki je prej nastala. Odkod ima italijanska legenda to mesto, ki popolnoma odgovarja onemu iz panonske, je pač vseeno. Dejstvo je, da soglašata; in kakor lahko soglašata obe v resnici, tako lahko enkrat soglašata v zmoti, posebno ker je po Wilpertzu nastala italijanska legenda že po pokončanju stare cerkve.

Wilpert trdi dalje, da si je sv. Ciril sam sestavil nagrobnik. Posebno na besedo »peccatori« poklada veliko važnost, češ niti brat, niti kdo drugi bi mu ne bil tega zapisal, to je mogel samo on sam. Dalje domneva, da bi bil sam določil, da naj bo napis latinski itd. To je zopet pretirano. Tega nam napis sam ne pove in iz tega malega, kar se ga je ohranilo, tudi nikoli tega dejstva dokazati ne moremo. Sicer pa če se povsod tako vestno oziramo na legende, se še tu. Legende soglašajo v tem, da je Metod hotel vzeti brata s seboj, kakor je želela mati. Ciril je tudi seveda o tem vedel pred smrtjo, in če bi si bil sestavljal sam nagrobnik, ki naj bo celo latinski, za svoj grob v Rimu, bi bil pač izrazil tudi željo, da ga v Rimu pokopljejo. Potem bi ga gotovo Metod kljub temu ne hotel imeti s seboj in legenda bi pač tega važnega dejstva ne zamolčala. Sicer je pa škoda časa za tako fantastična domnevanja.

Slika je inspirirana po napisu, pravi Wilpert. Čisto prav. A precej potem pride nasproti Jeliću, ki je trdil, kakor smo videli,

da jo je slikal Metod sam, s tem, ko pravi, da je Metod vsaj duševni oče te slike. Mogoče je, zakaj ne, ali ni nujno in zato so taka domnevanja nepotrebna, brezplodna in posebno če jih izrazi človek, kot je msgr. Wilpert, lahko povzročijo še nadaljnje zmede, čeprav on gotovo nima namena s tem podpirati kakih fantazij.

Kakor smo že omenili, je mesto te slike prav pod kapelico sv. Dominika, in je torej Wilpert mnenja, da so s tem, da so pozneje ostanke prenesli v kapelico sv. Dominika, hoteli ohraniti tradicionalno mesto groba.

Slika spada tudi po mnenju Wilperta v čas sv. bratov, za kar govori način slikanja kakor posebno palij.

Ako resumiramo, je Wilpertova zasluga, da je zanesel v to vprašanje neizprosno kritiko, čeprav, kakor smo videli, včasih še vseeno preveč koncedira nekritičnim fantazijam. On je odkril, to lahko skoro z gotovostjo trdimo, nagrobno sliko sv. Cirila, pod katero je bil bržkone prvotni grob, slike pa, ki so jih do sedaj spravljali v zvezo s svetima bratoma, je odkazal njihovim pravim krogom. Glavno je za nas seveda nagrobna slika. Kar se pa tiče vprašanja drugih slik, posebno slike z napisom, ki ga je bral de Rossi ACIRIL, se mi še ne zdi zadosti rešeno. Seveda več storiti, kakor je sedaj storil msgr. Wilpert, bo skoro nemogoče, ker so slike restavrirane in se ne vé, v koliko je grešil nad njimi restavrator. Posebne hvale je vredno, da se je Wilpert tudi večkrat dotaknil vprašanja legend in nam podal marsikak dragocen migljaj.

IV. Kapelica sv. Cirila in Metoda.

V XIX. stoletju so se vršile kar po vrsti tisočletnice svetih bratov. Leta 1863. tisočletnica prihoda na Moravsko, kar je dalo povod, da so začeli iskati grob sv. Cirila; leta 1869. tisočletnica Cirilove smrti in leta 1885. tisočletnica Metodove smrti. Celo mimo nas Slovencev niso šli ti prazniki brez sledu, veliko se je pisalo o sv. bratih. Najboljše, kar smo dobili o sv. bratih, je leta 1885. izišla Kosova »Spomenica«. Pa tudi veliki svet je moral izvedeti o velikem slavu slovanstva. Papež Leon XIII. je izdal znano okrožnico »Grande munus«, a tudi dejansko je papež pokazal svojo naklonjenost slovanstvu s tem, da se je s škofom Strossmayerjem vred zavzel za zidanje kapelice sv. bratov v Klemen-tovi baziliki v Rimu. L. 1886. je bila dodelana.

Kje je torej ta kapelica sv. Cirila in Metoda?

Nahaja se v desni ladji ravno nasproti scholi cantorum. S krasno železno ograjo je pregrajena od ostale cerkve. Njen tlak je krasno delo, zložen iz raznobarnega marmorja. Kapelica ima v glavnem podobo kocke, ki je na zgoraj zaključena s kupolo. Prostora pokriva, kolikor se morem spominjati, le kakih 30 m², a je stala 80.000 lir; iz tega se vidi, da se ni štedilo s krasom. In res je ta kapelica v vsakem oziru bogato in lično opremljena. Slike, ki jo pokrivajo, je slikal rimski slikar Salvator Nobili. Snovi so povzete slikam v spodnji cerkvi, seveda žal, po tistem starem napačnem naziranju, ki ga je takrat zastopal de Rossi.

Oltarna slika je povzeta po sliki posebne sodbe v narteksu. Predstavlja nam v sredi na visokem prestolu sedečega Kristusa, ki blagoslavlja po bizantinskem načinu, z levo roko pa drži na levem kolenu odprto knjigo, kjer se bere v glagolici: »Jaz sem pot, resnica in življenje.« Na levi strani Kristusovi stoji sv. Metod v orientalski škofovski opravi in gleda na kapelico, ki jo poklanja Kristusu sv. oče Leon XIII. Papež je v dolgem belem plašču in kleči. Poleg papeža na desni Kristusovi stoji sv. Ciril, ki gleda na Kristusa in kaže na sv. Očeta. Za vsakim svetnikom se dviga visoka palma, kar priča, da sta prišla od vzhoda. Nad Kristusovo glavo plava sv. Duh v podobi golobčka, obdan od angelov, nad njim pa v oblakih s svetlobo obdan Bog Oče.

Na desni strani spodaj je naslikan prenos Cirilovega trupla iz Vatikana k sv. Klementu mimo Kolizeja. Slika je polna miline. Na zahodu ravno zahaja solnce in zlati zemljo z zadnjimi žarki, za mrličem pa stopa z množico ljudstva papež Hadrijan II. in sv. Metod, globoko sklonjen.

Na drugi steni pa je slika, ki nam kaže sv. brata pred papežem; sv. Ciril ima sv. pismo v rokah, sv. Metod slovensko knjigo.

Nad sliko na desni strani je sledeči napis:

Josephus Georgius Strossmayer
Episcopus Bosniensis et Smyrniensis,
splendidissimus ordo
Canonicorum Diacovaniensium
et sodales illyrici a s. Hieron.
pecuniam in operis partem
sua voluntate contulerunt.

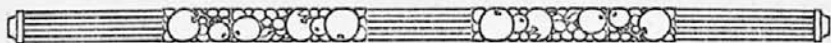
Na levi na odgovarjajočem mestu je drug napis, ki se glasi:

Anno MDCCCLXXXVI
 sacellum Cyrilli et Methodii,
 quorum doctrina et laboribus
 gentes slavicae omnes
 christianam sapientiam agnovere
 munificentia Leonis XIII. P. M.
 exstructum et ornatum.
 Cur. Dominico Bartolinio
 Card. tit. Marciano.

Napisi nam torej povedó, kdaj in kako je nastala kapelica.

Pozabiti ne smemo še kupole, ki je tudi poslikana. V svodnih kozicah so simboli štirih evangelistov. Kupola sama ima okna, kjer prihaja svetloba v kapelico. Med okni so naslikani prav ljubki angeli, katerih vsak ima v rokah kako drugo godbeno orodje ali cerkveno posodo iz vzhodne cerkve.

Opozoril sem na to kapelico, ker je pri nas sploh malo znana. Tudi opisa ne poznam nobenega razen hrvaškega Jeličevega, ki sem ga pred leti enkrat imel v rokah, a mi sedaj ni bil dostopen.

Naša gledališka kritika.

Profesor Adolf Robida (Kranj).

Eden glavnih vzrokov, zakaj se slovenska drama ne more razviti, je tudi obupno stanje naše kritike.

Težko je pisati objektivno kritiko o kritiki, a treba je izpregovoriti tudi o tej stvari.

Vprašati se moramo najprej, kdo je sploh pri nas pravi početnik, da so se začeli bistriti pojmi, da so se Slovenci začeli pravzaprav zavedati, da sploh žive; kdo nam je ustvaril kritiko. Ta mož je škof dr. Mahnič. Prinesel nam je sicer boj, a boj je predpogoj za življenje.

Dr. Mahnič je osnoval list »Rimski Katolik« in s tem listom zanesel med Slovence neizprosni »aut — aut«; samo ena resnica je; kdor ni z mano, je proti meni! Raztegnil je svoje delovanje na vse stroke človeškega znanja, na vzgojo, politiko, kul-

turna vprašanja, društveno življenje, organizacijo, glasbo, na estetično, vero, filozofijo. Izdajal je tudi srednješolsko prilogo, da bi vzgojil nov naraščaj. Po njegovih intencijah se je ustanovilo na Dunaju slov. kat. akademično društvo »Danica«, v Ljubljani pa »Leonova družba«. Mahnič je duševni oče I. katoliškega shoda, in ker se je v svoji reviji oziral tudi na Čehe, Hrvate, Ruse in druge slovanske narode, je s tem budil tudi splošno slovansko krščansko zavest. Njegove polemike so neizprosno trde, grede svojo pot naprej in se ne zmenijo za to, če jim tudi noge krvave. Umevno je, da so ti trdi udarci izzvali pri nasprotnikih odpor. Začeli so se boji, ki so se zanesli iz znanstvenih vprašanj in filozofskih razmotrivanj tudi na politično polje. »Ljubljanski Zvon« deloma, posebno pa »Slovanski Svet« in »Slovenski Narod« so delovali zoper Mahničeve ideje.

Dotedaj pri nas kritike sploh imeli nismo. Ker smo bili takorekoč v povojih v vseh strokah, smo se veselili življenja in nismo vprašali, ali je naše življenje zdravo, ali je bolno. Zato smo v tem veselju vse hvalili, samo da je bilo naše, slovensko. Proti temu neopravičenemu polovičarstvu je nastopil »Rimski Katolik« s svojim programom. »Naš list naj služi razodeti resnici, katere nezmotljiva učiteljica je rimska stolica; ta beseda nas bo vodila. Ker pa je narodno spoznanje podlaga verskemu, tako da se vera omaje, kaker brž zavladajo v umstvovanju vsakeršnih znanstvenih vprašanj, ki se kakerkoli stikajo z vero. To je naš program!« (Rimski Katolik 1889, 2, 3.) Iz te premise je dve leti pozneje izvajala revija konsekvence, ko je napisala l. 1891, 5, 6: »Sicer pa ne smemo svojega delovanja omejiti na slovstveno polje; ne le s peresom, ampak tudi z živo besedo, s krepkim dejanjem moramo poseči v javno življenje. Posvetiti moramo sveti stvari vse svoje moči, ter organizovati se v najširšem pomenu besede. Naše društveno delovanje se mora preosnovati na katoliških tleh z jasno določenimi, bolj praktičnimi smotri nego doslej.«

Nas zanima v prvi vrsti kritika, ker bomo pozneje konstatirali njen debacle. Mahnič se je lotil v svojih literarnih pismih vseh tedanjih boljših pisateljev in jih je z neizprosno roko dal pod kritični svoj nož. Seveda je bila slovenska javnost v 90% nad takim nepoznanim postopanjem ogorčena. Mahnič pa ni poznal nobenega ozira, ne na desno, ne na levo: stopal je trdno naprej po poti, ki ga je vodila do njegovega cilja: samo ena je resnica. Dasi pravi na primer o Levstiku (1893, 104), da

»ni bil nikdar brez vere«, ga na istem mestu (str. 108) ne pardonira, ampak mu kliče: »Gorje mladini, ako bi se napila Levstikove morale, kaker se izraža na nekaterih mestih.« O Jurčiču slovi njegova sodba tako: »Poleg lepih idej izraža Jurčič še več drugih dijametralno nasprotnih, filozofskih in teologiji v obraz bijočih nazorov — — — glaven znak Jurčičevega prepričanja je nedoslednost.« (Rimski Katolik 1892, 237.) Stritarju zakliče svoj veto v kaj odločni obliki: »Toda dalje ne več, g. Stritar, zavedli smo se časa. Da, gospod kritik, pesnik, pisatelj na Dunaju, sprevideli smo, da Vaša pota so kriva pota, Vaša prorokovanja lažnjiva. Ponosno in zavedno zavračamo od sebe Vaše krščanstvo z Vašim idealizmom vred. Niti Vi, niti drug v Vašem duhu, v Vašem imenu ne bližaj se nam več: draga, nad vse draga nam je sveta krščanska katoliška vera.« (Rim. Kat. I. 1889, 379.) In kakor prorokovanje se čuje sodba njegova o Aškercu. Kot bi vedel Mahnič, da bo Aškerc napisal v teku časa svoje »Mučenike« in »Trubarja«. V prvem letniku Rim. Katolika (1889, 215, 216) piše: »Vsekakor, ako bi res pri nas imela kdaj napočiti Gorazdova pesniška in recimo tudi — načelna doba, ako bi se res njegov duh vcepil našemu slovstvu in mišljenju, potem bomo Slovenci vže na pol zreli za — ložo!« Preko klasičnega sloga v Trdinovih »Bajkah in povestih o Gorjancih« gre Mahnič, ko odločno napiše (1889, 426, 7): »Vprašamo Goriško 'Sočo', ali prišteva tudi tako blato onim 'najlepšim delom', s katerim je Zvon 'obogatil našo leposlovno književnost?'« svojo negativno kritiko o moralni vrednosti Trdinovih sujetov.

Največ prahu je pa dvignila Mahničeva sodba o Gregorčiču. Trdo ga je prijel, ker je kot duhovnik skladal nedolžne deklishe pesmi; tudi izključno opevanje domovine mu ni bilo všeč. Sodba je bila ostra, pač preostra, — česar danes tudi nihče več ne taji — a vodilna načela jasna.

Navedel sem te tipične slučaje zato, ker so izvali »protiksenije«, protikritike in odgovore. Pa ne samo to! Tudi drugi kritiki so izpregledali. Dobro je bilo, da je bil začetek kritike oster in neizpros, morda preoster, vsaj to je rodila ta odločnost, da so bili omajeni nekateri »bogovi« in da je bil podan začetek do napredovanja.

Ob ustanovitvi gledališča je napisal »Rimski Katolik« (1890, 215, 216) svoje programatične zahteve glede repertoirja: »Tudi nam Slovencem se obeta v Ljubljani gledališče? Bode navduševalo

za dobro in lepo, ali bode grdilo vero, npravstvenost in proslavljalo nesramnost, poltenost, nagoto? Ne vemo. A to vemo, da bode takošno, kakršni bodo voditelji njegovi. Gledališče bode moral posebno plačati kranjski kmet. Ta kmet pa je katoličan. Tedaj ima pravico, da se ne bo v zavodu z lastnimi žulji postavljenem smešila vera katoliška in se mu trgala z obraza sramežljivost. Kakeršno bode gledališče, taka bode kmalu Ljubljana, okolica in društva po deželi. Preimenitne važnosti je začetek gledališča ljubljanskega. To si bode šele moralo vzgojiti svoje občinstvo. Ako se občinstvo koj od začetka privadi idealni hrani in si tako zdrav okus umetniški utrdi, si bode tudi kasneje takih predstav želelo in rado obiskovalo. V nasprotnem slučaju, če gledališčino vodstvo vže v začetku otvorjenja skazi občinstvu okus z igrami, katerim je snov proslavljenje prešestva, nesramnosti, nagote, tedaj bode gledališče vsikdar prazno, ko se bode predstavljalo kaj resnega, idealnega. Principiis obsta! Kako nevarno je v gledišči popolnoma prosto roko pustiti ljudem, ki nimajo ne pojma več o veri in čuta za sramežljivost, nam jasno svedoči tudi češko »Narodni divadlo«. Vemo, da se je v razmerji s spodtakljivimi predstavami le pesek v oči metalo prespravljivim katoličanom, da molče, mej tem ko liberalci nenadlegovani plenjajo za revolucijo in ložo... In kmalu pride čas, — besede lib. češkega lista — ko bode moglo gledališče nadomestiti — cerkev: tedaj bodo gledališča polna, a cerkve prazne. Take nakane imajo tudi liberalci slovenske krvi. Kompromis z njimi?! Pazimo, komu pride ljubljansko gledišče v roke! Od tega je odvisna moralnost mladine in odraslih, okolice ljubljanske, dežele. Bodimo oprezni! Začetek je važen. Ne tirjamo, da bi se same legende predstavljale in življenje svetnikov, dasi življenje nebrojnih svetnikov je v resnici velka igra, polna viharjev, nevarnosti, trpljenja in zanimivih epizod, a tirjamo, da se v gledišču z denarjem kat. ljudstva sezidanem, navdušuje za resnico in krepost, da se predstavlja dobro kot slabo in slabo kot dobro. S kratka, da se niti neposredno ne žali vera katoliška in npravstvenost, a tudi, da se plašno ne izogiblje vsake kat. ideje v predstavah. Kakor bi a priori take bile prenizke, nesposobne za — oder glediščin!«

Žal, da posej ni bilo kritika, ki bi bil nadaljeval započeto delo in posebno pozornost obračal zlasti — gledališču!

»Nič ni tako težko spoznati, kakor bistvo igralske umetnosti. Toda ves svet misli, da sme o gledališču — govoriti in soditi. Kakor samoobsebi se zdi umevno, da je v gledaliških vprašanih vsakdo poznavatelj umetnosti, in vendar jih le malo ve, zakaj se gre,« te zlate besede je zapisal Nemeč Tieck.

Gledališče in gledališka kritika je pri nas Slovencih še veliko večja rak-rana kakor kritika in recenzija knjig vobče.

To se sliši paradokсно, a je žal resnica. Kruta, žalostna — a istinita resnica. Če velja sploh kje v kritiki princip, da se mora kritik temeljito poučiti o stvari, ki jo recenzira, velja to tembolj o gledališču.

Zastor se dvigne, vidimo pokrajino, v ozadju so gore, ki žare v solnčnem zahodu. Mi vidimo to, a kako se to inscenira, tega ne vidimo, in še en promil gledalcev ne ve, kako se to izvrši. Pa to je še malenkost. Koliko stvari je še skritih za zaveso, o katerih se našim kritikom niti ne sanja. In vendar mora dandanes vsak kritik tudi režijo vpoštevati, zakaj režija je pogoj »občutja«. — Slabo režiran Hamlet lahko propade.

Vsak kritik naj bi vsaj vedel, kako se vstavljajo loki v sobo, kako se napravijo prehodne barve v razsvetljavi, kako funkcionira stroj za veter, kaj so sofite, čemu služijo pogreznice, kakšni so novi sestavi odrov itd. Pa ga menda še ni rodila slovenska mati kritika, ki bi vedel o vsem tem. Saj sem govoril z možem, ki je pisal že leta in leta ocene, pa ni znal, kako se inscenira sneg na odru.

In predstave!? Pa abstrahirajmo znanje režijske umetnosti in ostanimo pri drami, operi ali opereti sami, torej delu, kakršno je. Kako se ravna pri nas?! Kritik gleda in posluša — in potem izreče svoj da — ali ne! To se mi zdi direktno barbarsko ravnanje. Vzrokov imamo več kot preveč.

Mi Slovenci imamo samo eno gledališče, torej najboljši in najslabši kulturni zavod v tem oziru. Potemtakem pač zasluži to gledališče, da se piše o njem in o predstavah v njem več kot deset vrst. Založnikov imamo malo in še ti ne zalagajo dram, ker Slovenci kupujejo samo »Nick Carteja« in »Sherloka Holma«. Torej je vsaka slovenska premiera istovetna z novo knjigo. In o novoizšlih knjigah se ne piše deset vrst.

Kaj počno Nemci s »Turandotom«, ker ga je prevel Schiller. Pri nas je Funtek prevel Hauptmanna itd. in o tem se piše: »Znani prevajalec je izvrstno rešil svojo nalogo!«, a kritik nem-

škega originala še bral ni! S tem se je ves literaren dogodek — položil ad akta.

Kritiki v drugih krajih preberó delo, preden gredo k premieri, dvakrat, trikrat, tako da ga poznajo vseskozi. Pri nas tega nihče ne stori. Vprašajte vse intendante, koliko kritikov je prišlo po delo, da ga preučé. Od desetih ena desetina! In tako se kritik zanaša na svoje oko in uho.

Igralci govore vloge s »svojimi besedami«, seveda pri naših kritikih gre na rovaš avtorja. »Ekstemporiranje« — zakrivi avtor, »plavanje« gre na račun slabega dialoga.

Kolikokrat se pri nas črta to ali ono. Berite poročila od drugod. Videli boste, da se pripravljajo kritiki za en izpuščen stavek. Ni še dolgo, kar so v dunajski dvorni operi zvižgali in piskali, ker se je v Wagnerjevi »Walküri« izpustilo par brez-pomembnih taktov. Pri nas kritik niti ne ve, da se je sploh kaj izpustilo. Ako je to prava kritika, potem je umetnost — recimo skodelica, kamor se deva pepel izkajenih cigaret.

Saj pri tem od Slovencev nihče ne zahteva, da ve kritik, da je Shylok-Jesica scena v Shakespearjevem »Beneškem trgovcu« pridevek raznih igralcev-virtuozov in da je Shakespeare ni nikdar spisal; takih detajlov od nas ne bo nihče zahteval, zahtevati pa smemo, da ve kritik, da ni predpisana pavza v delu samem, če slučajno igralec ne pride pravočasno na oder.

Kritik mora preje preštudirati sam delo; mora si biti v značajih sam na jasnem, potem šele sme soditi, kaj in v koliko je pogodil g. X. svojo vlogo, v koliko je pa ni. Tako pa igralec dejansko diktira kritiku, taka je vloga, kot sem jo jaz igral. In če igra pri tem Mefista patetično, deklamatorično, kritik bo mislil: Mefisto je deklamator, torej je Goethe to zakrivil.

Kako naj sodi kritik o režiji, če ne pozna rokopisa in ne ve, koliko se je držal režiser — predpisa, ki mu ga je dal pisatelj.

Par izjem poznam, drugače se dela pri nas tako: »Na odru je delo učinkovalo, strel koncem dejanja, lepe maske in novi kostumi so storili svojo dolžnost.« — »Torej je delo dobro!« Ali pa: »Igralec je slabo znal, iztočnice ni donesel nobene, nobenega brutalnega efekta ni;« — torej »igra je propala«. »Roza Bernd je za nič!«

Ko je napisala »Laibacher Zeitung« pred par leti opravičeno: kritiko, ki pa ni bila nikakor preostra, je napisal Lj. Zv. (1897, 384) »V čem da so naše kritike nedostatne, čutimo sami le predobro,

a glede tega se sme do dosti predrugačiti. Stroge kritike zdaj naše gledališče nikakor še ne prenese, in večja strogost bi bila tem manj umestna, ker se poroča o nemškem gledališču, s katerim tekmuje naše, z največjo dobrohotnostjo. Da je res tako, smo se prepričali sami. Kaj bi rekel n. pr. 'Laibacherični' kritik slov. gledališča, če bi se uprizorila na našem odru opereta, pa bi jo posamezni igralci ne peli, nego deklamovali z nekim zamolklo brenčečim glasom. Gotovo bi obsojal najostreje to, in tudi naše občinstvo bi mu brez dvojbe pritrjevalo. Nemško občinstvo je poslušalo prav pravcato brnenje z največjo potrpežljivostjo in tudi kritika v 'Laibacherici' se čisto nič ni izpodtikala v tem. Baš radi tega bi želeli, da bi stopil 'Laibacherični' kritik slovenskega gledališča včasih tudi k nemškim predstavam ter čital potem kritike v 'Laibacherici'. Morda bi potem radi enakomernosti obojnih kritik v isti 'Laibacherici' tudi nasproti našemu gledališču malce zatiskaval oči.

Na tak način izkuša slovenska kritika zakrivati s tujimi grehi — lastne grehe.

Reklo se mi bo, — da zahtevam preveč. Kdo izmed naših kritikov ima čas, da študira gledališče, kamor gre, da se pozabava. Očital se mi bo idealizem. Ne, gospoda! Če se proglašajo gledališče za kulturni zavod, potem so te zahteve upravičene; in če se je par izjem lahko pri svojih literarnih referatih do danes ravnalo po tem, zakaj bi se potem starejši gospodje ne trudili; če so pa prestari ali prekomodni, naj to spoznajo! In spoznanje je prvi korak do poboljšanja.

Prvo študirajmo delo samo, to moramo poznati in potem lahko sodimo. Da sem banalen; jako fino servirano kosilo vsakomur tekne, ravno ker je elegantno servirano. A človeku, ki ve, da je to, kar je jedel, ravnotako dobro, kakor krompir v oblicah, samo da ima fino ime, je krompir v oblicah ljubši. Ako imamo sicer manj elegantnih, a v jedru veliko boljših operet na izbiro, zakaj tiščimo v »Veselo vdovo«?! Pri nas hvali kritika Wagnerjevega »Lohengrina« in Straußov »Valčkov čar«. Če to ni popoln defekt okusu in slepost, ki je neozdravljiva, potem bom res kmalu moral verovati, da je steklo diamant. Eno mora imeti recenzent v največji meri, prirojen okus, oster in fin, tako da se mu pozna, da ni priučen, ampak da je prirojen.

Vzrok žalostnih razmer naše kritike je tudi ta, da so kritiki mnogo premalo naobraženi. Če je zašel tak mož svoje dni na

Dunaj, si ga dobil v Ronacherju in v Apollo-gledališču, a v dvorno gledališče ni šel, ker je vohal umetnost in se spomnil svoje maksime, da je gledališče za zabavo. In ti ljudje, ki niso nikdar ničesar videli in ničesar brali, so pri nas alfa in omega javnega mnenja. Drugi pa — in ti imajo večino — sploh niso prišli izvun Ljubljane. In če so kdaj prišli, se niso zanimali za tisto, za kar bi se imeli. Pastirju na paši je silno pogodi brlizganje na piščali; Ljubljani imponira dijaški oktet, ki zna le malo nuanzirati, — a če bi slišali »Schubertbund« — ali moravske učitelje, bi govorili: »Kaj smo mi, kako milijonsko daleč smo še od prave umetnosti!« — Oziroma reči bi morali to, če bi bili odkriti.

Tretja nevarnost za naše kritike je osebno znanstvo z igravci. In kdor ljubi, je rad slep. Tudi je malokdo tako odkritosrčen in pogumen, da bi povedal resnico v obraz. Sicer je pa tudi kritika igravcev pri nas pravi bognasvaruj. Recenzent, ki je poročal manj ugodno o igravcu X, dobi čisto gotovo anonimna grozilna pisma. Seveda, če so taka pisma za človeka sploh poniževalna, so za umetnika naravnost uničujoča. Vplivajo pa le!

Pred kratkim časom se je norčeval neki slovenski tednik iz tistih večnih epitetov »prav dober«, »izvrsten« za igravce. Klasificiral je igravce s številkami 1. 2. 3. 4. 5. Da bi le ta številčna klasifikacija res kmalu našla zaščitnikov!

Poreče kdo: »O pomanjkanju izobrazbe tožiš. Kdaj pa se je še zahteval od kmeta doktorat? Prilagodi se in vpoštevej dejanske razmere!« Res je to in pri svojih izvajanjih sem se doslej vedno oziral na to in zato nisem zahteval nič nemogočega. Če zamižimo, pa bomo videli še toliko nedostatkov, da bo joj!

Gledališko vprašanje je nevarno vprašanje, a eno je gotovo, kritika je več in višja kakor gledališče samo. Poštenost, pogum in odkritosrčnost v srce, znanje v glavo — in potem pero v roko in — ustvari se tudi na tem polju kaj več, kakor nekaj fraz, naj si bodo že take ali take, ali od tega ali od onega.

»Imaš li torej trdnost brusa,
na svetu mirnem čisto roko,
demant vrojenega okusa
in znanje, kakor svet široko?«

piše v »Domu in Svetu« (1905, 463) Anton Medved.

Slovenci imajo bore malo kritikov in še ti niso bogvekaki. Morda bi jih pet — osem naštel optimist, pesimist bi ostal 'pri

treh. In najbrž bi imel pesimist prav! Zahteve pa, ki se stavijo dandanes na kritike, res niso majhne. A eno naj bo, rekel bi, dogma vsakogar, ki vzame pero v roko, da kritikuje, in to je neustrašenost. Zameri se človek itak ne izogne. Če hvališ Cankarja, se zameriš prijateljem Meška, če ga pa nemilo oceniš, se zameriš njegovim pristašem. Torej — Scila ali Karibda. Zato pa svojo pot naprej, kot cilj naj bo objektivnost, ne pa osebnost!

Vsi slovenski časniki stoje na stališču, da sodelovavca pri dotičnem listu nihče ne sme »raztrgati«. Urednik pravi navadno kritiku, ki prinese neugodno kritiko: »To ne gre; v lastnem listu ga moram hvaliti, če ne, ne pošlje niti črke več.« Navadno se vda kritik, saj drugače se mu izreče usodni »reprimatur«. V največ slučajih pa niti tako daleč ne pride, ker dobi kritik že preje direktivo. In tako smo pri nas že vajeni apriorističnih kritik, ki so večinoma celo politične ali pa, kar se je tudi zgodilo že precejkrat, tendenciozno zavite. Sicer je res, da pri drugih narodih to ni dosti drugače. Toda ali ne sledi iz tega, če so Eskimi in Hotentotje necivilizirani in korumpirani, zakaj bi ne bili tudi mi?! —

Drugi pogršek, ki naj ga omenim tudi kar takoj, je ta, da se dobe gotovi gospodje, ki vse prek hvalijo, kar se le tiska. Ti žive po onem madžarskem šovinističnem principu: »Nas Ogrov je tako malo, da bi ne smeli niti morilcu lastne matere zameriti.« Tudi to je napačen sistem, ki se je porodil iz šole idealizma. Poznam kritika, ki hvali Cankarjevo »Pohujšanje v dolini Šent Florjanski« glede na tendenco prav tako, kakor Meškove »Na smrt obsojene«. Ti gospodje združujejo dva ekstrema z opravičbo: saj sta slovenska ta dva ekstrema. Žaloslno!

In vendar se da kaj lahko pomoči. Naj vsi listi izjavijo, da za kritike, ki jih prinašajo, niso listi, oziroma njihovi izdajatelji, ne uredniki odgovorni — ampak samo in izključno le kritiki, ki so podpisani. S tem se na en mah odpomore vsem nedostatkom. Le v posameznih slučajih, ki so posebno važni, se izjavi uredništvo, da se ne strinja z oceno.

Pa tu je zopet rana, rana, ki je precej stara, ki je niso nikdar niti poizkusili zdraviti, in ki je zato kaj grda. Kritiki bi se morali pošteno podpisati! Biti bi morali v stoletju hinavščine in korupcije odkritosrčni. To je — hinc illae lacrimae! Proč z I. I. quidam, Ignotus, —m— itd., čas je, da nehamo s šiframi. Nemci so v resnih listih to že zdavna odpravili. S polnimi imeni na dan! Kdor si ne upa s polnim imenom na dan, je hinavec; če je imel

pogum, da je napisal kot S. S. kritiko, naj ima tudi pogum, da se podpiše Sebastjan Sebastjanovič. Potem prevzame tudi vso odgovornost za svoj referat — žel bo hvalo ali vihar; — čemu naj se pokori list za grehe posameznika. Če bi izginila anonimnost v naših kritikah, si bo marsikdo premislil, da napiše to in ono, — marsikdo ne bo stvari kritiziral, ki jih niti prebral ni. O literaturi bi potem ne sodili klasični filologi, ki so se pečali edino le s koreninami in aoristi; o znanostnih vprašanjih bi umolknili ljudje, ki jim je znanost notranjščina Afrike, o gledališču bi ne referirali kritiki, ki ne razločujejo prospekta od kulis.

Zato bi se pa oni, ki bi prevzeli to ali ono oceno, poglobili v predmet, ki bi ga obdelali in študirali. S tem bi se izpolnila prva zahteva kritika, da je v domeni, ki jo obdelava, popolnoma »doma«, da ni prelistal knjige, ki jo potem »raztrga«, ampak da jo je res tudi preštudiral. — V izjemnih slučajih pa naj pove recenzent: tega in tega nisem utegnil preštudirati natančno! — S tem bo le odkrit — in to je druga zahteva kritika. Vsakomur naj pove v obraz isto, kar je napisal v oceni. Krasna ilustracija naših razmer je sledeči pogovor v kavarni:

A: Zakaj si pa Z—a v svoji oceni tako hvalil?

B: Ker bi je drugače »Glasilo« ne sprejelo.

A: A meni si pravil o delu zadnjič in tvoja sodba je bila uničujoča.

B: Pred javnostjo vendar ne bom trgal moža kot je X.

A: Pa če je slab?

B: Pa je bil nekdanj dober.

Sic! — To je odkritost. Prijatelj kritizira vedno »s posebnim ozirom na prijateljske odnošaje s pisateljem«; osebni protivnik pa se maščuje pred svetom... Tem razmeram je treba enkrat za vselej napraviti konec. Žalibog ima beseda zamera samo šest črk, a traja navadno šestkrat šest let. In zato, ker se boji en človek zamere, naj bo vsa javnost, kateri je vendar namenjena ocena, napačno informirana.

Neustrašenost je tretja čednost kritike. Pogum je tisto, kar človeka krepi, in ne to in ne ono naj ga ne straši. Če vem, da je ta ali ona ženska doma iz ulice greha, me ne sme od tega prepričanja odpraviti ne svilena obleka, ne lakasti čeveljčki in ne klobuk za sto kron, ki ga nosi. Obratno, ravno ta zunanja eleganca potrjuje notranjo puhlost. Kritik se ne sme nikdar dati frapirati, — javno mnenje mora biti zanj nepoznana stvar. Sam ima svojo

glavo in svojo sodbo — ali vsaj naj bi jo imel. In to svoje mnenje naj pove vsakomur v obraz. Če se bo to uveljavilo, se bo tudi istočasno zgodilo, da bo prinesel marsikak list o eni in isti stvari dvoje, troje ocen. Mar bo to listu v škodo? Nikakor ne, ker poštenost nikomur ne škoduje in ker je znano: quod capita, tot sententiae.

Kritik naj bo zid ameriškanskih hiš, zid iz jekla. Naj buta ta ali oni, to ali ono obenj, ne upogne se pred javnim mnenjem. Seveda je tu dvojno izvzeto. Človek se lahko zmoti in to spoznanje ni človeku v sramoto. Potem kritik odjenja. Drugo je pa, če je storil kritik komu hoté ali nehote krivico. Krivica se pa mora popraviti!

Naše današnje kritike so navadno silno površne in frazaste. Hvali se slog, hvali se pisatelj, govori o tem in onem, a v jedro se ne spušča nihče. Zakaj, če bi se kritik tega lotil, bi moral o jedru premišljati; tako pa nam tega ni treba. Zato pa tudi čitamo ocene, ki bi se jih moral misleč petošolec sramovati. Brez vse vsebine, brez misli, brez konca — — —

Kritika druge vrste je pa taka, da se giblje kar na slepo v samih superlativih. Najboljši, najboljši in zopet najboljši! Vsaka stvar, ki jo spiše slučajno X.Y. ne more biti najboljša. Prav piše »Lj. Zv.« 1890, 640.: »Malokatera zloba nam je bolj mrzka nego hinavščina. In hinavščino smo opazovali doslej v našem gledišču še vselej, kadar se je predstavljalo prvič kako izvirno delo. Strašansko, skoro divje ploskanje, glasni klici, ki so pisatelja prisilili, da se je pokazal na odru, poklonitev venca pisatelju — vse to je bilo doslej obligatorno pri takih predstavah. Kadar pa se je igra ponovila, je bilo gledišče prazno! Nam se zdi tako početje — da se milo izrazimo — ne lepo! Vsaj v gledišču bodimo odkritosrčni, ako že v navadnem življenju ne moremo izhajati brez licemerstva. Kako uslugo pa napravimo s tem pisatelju, če ga naprej tako pretirano proslavljamo, potem mu pa pravo mnenje pokažemo s tem, da njegove igre več ne posetimo? Ne moremo si misliti pisatelja, ki bi bil tako otročje lakomen take navidezne slave, a bi se mu vihal nos radi tega, ker ni dobil venca; nasprotno pa gotovo boli in peče pisatelja, ko izprevidi, da se je občinstvo norčevalo iz njega!« —

Če vzamem nemške liste v roke, se vselej od njih kaj naučim. — A pri nas! — Človek je vesel, če se je pretolkel čez pol drugo stran petita. Duha ti gospodje ne poznajo, esprit jim je

znan iz tujih knjig, kakor je bila Mark Twainu znana glasba iz leksikonov. Poglobljenja v snov pri nas sploh iskati ne smeš. In še nekaj. Kritik mora biti stvaren. Vsaka stvar in naj je Goethejev »Faust« ima svoje slabe stvari, zakaj nič popolnega ni na svetu. Da ima pa tudi največji hudodelec to ali ono lepo potezo na sebi, je tudi dodosta znano. Zato ni nobena stvar niti absolutno slaba, niti absolutno dobra. Seveda prevladuje pač pozitiv, ali pa negativ. Pri nas se vidi samo solnce, ali pa sama senca. To stališče ni pravično, kajti tudi Alešovec ima svoje zasluge in Prešern svoje hibe. Kritik mora pa vse povedati, slabo in dobro, — ali vsaj moral bi! Tudi mora kritik karakterizirati pisatelja in dobo in pogoje, iz katerih se je razvil.

Naj omenim tu še ton, ki vlada v naših kritikah. Nekaj je pisanih res dostojno, elegantno, — človeško. So pa pri nas tudi gospodje, ki pišejo s sekiro in ki rabijo izraze, da bi jih ne izustil niti pijanec na ulici. Svoje dni je igral g. Ignacij Borštnik neko bonvivantno vlogo in kreiral jo je umetniško in realistično, drugi dan sem čital, da je bil »srdljivi kozel«. Rekli bodo, to je satira. Da, da, če je satira in ironija surovost, potem je tak ton na mestu. Ničesar pa nimam proti satiri, ki je dostojna in res — satira. Pa takih kritikov, ki bi vel iz njih res duh, je tako bore malo, da se mi zdi, kot da jih sploh ni.

Nečesa pa se mora kritik ogibati, prepotence in samoljubja. Kritika, kateri se pozna, da stopa oseba referenta v ospredje in da stvar, ki jo recenzuje, stopa v ozadje, je slaba, ker je že s tem izgubila estetično ravnotežje, ki je eno glavnih zahtev vsake umetnosti. Kakor je govor, ki je prost bombasta in samohvale, vedno boljši, kot govor, ki je stvaren, a jedrnat, tako je tudi kritiki, polni prepotence, zapisana enaka usoda. Vsakdo, ki ga sili njegova osebnost do »snobov« in »mobov«, naj pomisli, da odločnost ni istovetna s prepotenco!

Da je originalnost kolikor toliko tehnično sredstvo za uspeh kritike, je jasno, kakor bo znano vsakomur, da je navadno isto, kar se je že povedalo pred desetimi leti, najbrž ljudem vsaj po večini znano in — da zato ni originalno, niti pošteno. Nikdar pa bi po mojem mnenju ne smeli kritizirati ljudje, ki so osebni sovražniki pisatelja. Osebnost je dejstvo, posebno »V dolini šentflorjanski«, s katerim se mora računati. Ravno osebnost je vedno sirova in pa krivična, ker je višek subjektivnosti. Zato bi bil list, ki bi poveril ljudem ocene, o katerih se ve, da komaj čakajo

prilike, da ubijejo tega ali onega, v nevarnosti, da izgubi simpatije svojih prijateljev.

Vse, kar sem doslej povedal, je povsem znano, a misliti si smem, da je neznano, ker se ne vpoštevata.

A naša publika molči k vsemu. Naj omenim eno kritiko (Dom in Svet 1906, platnice), ki je odkritosrčna in ki ji želimo še več nadaljevanj. Naj spoznamo tudi naše občinstvo.

»Letošnja glediška sezona je še precej mirno potekla. Kritiki so obdelali avtorje in igravce; občinstvu pa nobeden ni privoščil vrstice. To pa je grda nehvaležnost. Letos nas je občinstvo veliko bolj zabavalo kot igre; ves kulturni napredek naše metropole si lahko bral z obrazov in iz mimike glediškega občinstva. Odločilni so bili seveda kulturonošci obojnega spola na parterju, ki ga pri aplavzih krepko podpira akustično vrlo resonančno dijaško stojišče. Parter ima svoje malike, katerim tudi bolj aristokratske in rezervirane lože poklanjajo nekaj kadila. To fetišstvo je vso sezono najbolj označevalo in doseglo svoj višek tedaj, ko je gostoval razvajeni ljubljenec našega občinstva, neka priletna, pa še vedno pikantna dama, ki je pred leti še na našem odru kraljevala. Kar ni dosegla pri občinstvu krvava 'Lukrecija Borgija', kar ni zmogla nežna 'Ljubislava', to se je posrečilo gospej Pollakovi, zakar ji gre velika zahvala. Bilo je pri 'Zvonovih Kornevilkah'. Junak in junakinja sta pela neko zelo žalostno pesem, obkrožal ju je zbor in naša gostovalka. Ta si je dela na glavo mično kapico s cofom, ki ji je graciozno molel preko čela doli do nosa. Občinstva seveda sentimentalna pesem o kornevilkem zvonu ni niti malo ganila. To priliko pograbi iznajdljiva gostovalka, ki je do dna proučila psiho gledavcev, in je jela v taktu s kazalcem leve roke nihati cof svoje kapice od noska do lic, od lic do noska. Žela je burn aplavz. Ojunačena stori še več. Pihne na cof, cof zleti od nosa proč mimo čela, na vrh kapice, se tu vsled labilnega ravnotežja prekučne in narobe pade po temenu ter se naposled vleže po kapi doli skoro do vratu. Žela je viharen aplavz. Naša gostovalka je dober in neutrudljiv psiholog. Povzdigne čisto malo krilce z neko posebno umetno šanšonetsko gesto in pravi mesto šampanjec 'šlampanc'. Podari se ji prekrasen venec!« — — —

»Zadnji čas, ko so se ljudje naveličali vse tragike, so pozkusili z 'Lucetom in Lipetom' ter z domačim umotvorom 'Cigani'. Zadeli so na pravo struno. Posebno dame iz višjih

krogov in iz ‚buržoazije‘ so pokazale, da jih še ni oblizala dekadentna kultura in tudi ne angleški spleen, vse se znajo pristno smeјati. Tudi krohota je bilo dovolj, kar je umljivo, če pomislimo, da je naše meščanstvo še dobro rejeno. Posebno ‚mastne‘ šale mu gredo dobro v tek. Tudi ta naivnost je priznanja vredna in dober rodoljub bo iz tega lahko sklepal na neukročene sile narodove . . .« (Ibidem).

»Psihološko zapletenih iger in duha utruјajočih ideј naše občinstvo ne mara. Kdo naj pač zmore toliko visokega vzleta, če pride ravno kar iz urada ali iz brivnice ali pa od dobre večerje? Zato pa je pristni ljubljanski humor dal igrokazu ‚Bratje svetega Bernarda‘ ime ‚lemenatarska igra‘, k igramu ‚Mali lord‘ in ‚Mala Dorit‘, ki so jih nekateri za našim časom zaostali idealisti imeli za najboljše v celi sezoni, so pa popoldne prignali otroke, ki so se ob njih naslajali. Pravemu parternemu abonirancu so pa pri ‚Malem lordu‘ kvečjemu še imponirale lične svilene hlačice nepristnega malega junaka. Upanje je, da se tudi mladi rod kmalu vrže po starih. Edina tragika, ki ima pri občinstvu še precej kredita, je tragika ‚Mlinarja in njegove hčerke‘, ter pobožne Konradove piščalke. Strahove imajo ljudje še vedno radi, če se pa kdo na odru celo prekriža, je gotov popolnega uspeha. Radostno krohotanje parterja se združi z burnim aplavzom dijaškega stojišča, združi s finejšimi in pomembnejšimi smehljaji v ložah in na galeriji podvojen polagoma umira.

Ne manjka pa revolucionarnih elementov. To so tisti redkoseјani nesrečneži, ki bi v gledišču radi od igre kaj videli ali slišali. Ne gre jim v glavo, da se občinstvo med igro rajše zabava med seboj, kot pa z dramo. Težko bodo kaj dosegli proti izvrstno organiziranim gospodom in damam, ki si ne bodo dali z lahka oktroirati drugačnega okusa, kot ga ima napreden Ljubljančan začetkom XX. stoletja.« (Ibidem).

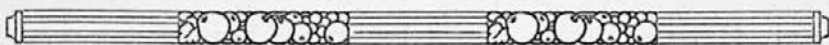
Take poštene, a povsem opravičene kritike pa ni Ljubljana vedno gustirala. Leta 1906. je bilo to pač dovoljeno. A pred par leti se je godilo kritiku, ki je bil odkritosrčen, drugače. Mojo trditev klasično ilustrira sledeče: Ko je prinašal ljubljanski uradni list »Laibacher Zeitung« kritike o slovenskih predstavah, se je včasih popolnoma opravičeno obregnil kritik ob mnogih nedostatih, dasi je storil to s prav finim taktom in prijateljsko in mirno. Ostrih besedi sploh ni rabil. Pa našo »umetnost« je zbolela ta resnica tako, da so zahtevali, da »Ljubljančanka« ne prinaša več kritik.

In res je prenehala, dokler čez več let zopet niso prosili gospodje sami, da naj prinaša zopet ocene!

Takih in enakih slučajev bi navedli lahko še nebroj. Pa naj zadostuje. Naša kritika tudi danes ni nič boljša, kot je bila preje. Le redko kdaj se je oglasil kritik, ki ni hotel biti slep. A intrige, ki so se uprizorile napram njemu, so mu vzele vse veselje in umolknil je. — —

Žalostno je, kar sem konstatiral, a boljše kruta resnica kot lepa laž.

Manjka nam mož — izobraženih in odločnih. Kadar bomo dobili te, tedaj dobi bolnik — slov. gledališče — šele zdravnika — in zdravila so bolnemu edina rešitev.

O slovenski narodni glasbi.

Prof. D. Beranič (Kranj).

11. Končno še moramo omeniti, da se v nekaterih napevih podaljša predtakt v cel takt, tako da postane dotična enota četverotaktna. Primer za to prikazan je pesem »Oj sijaj, sijaj, solnčice«. ¹ Trem četverotaktnim stavkom sledita dve trotaktni skupini, a predtakt (z NB zaznamovan) zadnje tvori cel takt, tako da je zadnji stavek tudi četverotakten:

... ve - se-lo ni-kdar ne bo! Ve - se-lo nikdar ne bo!

3 takti, 4. stavek.   4 takti, 5. stavek.

12. Za primer, kako izpreminja ljudstvo napeve s trotaktnimi skupinami, podam dve inačici pesmi »Jaz pa eno ljub'co j'mam«. Prva je iz Radovljice, druga iz Idrije. Zdi se, kakor bi se že zdele trotaktne skupine ljudstvu tuje in bi jih izkušalo prenarediti. V radovljiški še prevladujejo trotaktne skupine (sestava 3 + 3 + 4 + 3), v idrijski pa je število obojih enako (4 + 3 + 4 + 3). Na vsak način je prva mnogo starejša, kakor druga, kar kaže tudi melodični element napevov.

¹ Kuba, št. 98.

Iz Radovljice:¹

3 takti.

3 takti. 4 takti.

3 takti.

Iz Idrije:²

4 takti.

3 takti. 4 takti.

3 takti.

¹ Iz Dolžanovega rokopisa. Da se lažje primerja, sem postavil Dolžanov zapisek v g dur.

² Bajuk III., št. 6.

β) Peterotaktne skupine.

Kakor so trotaktne skupine zvečine skrajšani stavki, tako so peterotaktne enote skoraj vedno raztegnjeni stavki. Sestoje pa peterotaktne skupine iz zveze raztegnjenega polustavka in pravnega polustavka ($[2+1]+2$), včasih tudi narobe ($2+[2+1]$). Da bi tvorilo petero taktov ritmično enoto višjega reda, mi ni znano.

1. $2+(2+1)$.

Primer za tako sestavo imamo v napevu »Kaj boš za mano hodil«:¹

Kaj boš, kaj boš za ma-no ho - dil, sre-br - ne
2 takta. 3 takti.

rinkce no - sil, mar b' bil, mar b' bil te rinkce do - li
2 takta 3 takti.

djal, pa b' bil do - ma o - stal, pa b' bil do - ma o - stal.

Sestava cele pesmi je torej:

$$[2+(2+1)]+4+[2+(2+1)]+4+3.$$

Ravno tak je napev »Prišel sem pod okence«:²

Pri - šel sem pod o - ken-ce, Po - tr - kal sem na
2 takta. 3 takti.

¹ Žirovnik I., št. 27.

² Žirovnik I., št. 6.

pol - ken - ce. Po - tr - kal sem na ...

V tem napevu se v četrtem taktu, primerjanem z drugim, jasno vidi, kako so nastali v drugi polovici iz dveh taktov trije. Ako vzamemo, da je $\frac{4}{4}$ takt zložen iz $\frac{2}{4} + \frac{2}{4}$, dobimo sledeče razmerje: $4 + 5$; pridemo torej do sličnega rezultata.

Primerjaj nadalje pesem »Kak lepo poje črni kos«,¹ v kateri imamo popolnoma isto prikazen, samo da stoji v njej čveterotakten stavek pred peterotaktnim:

Kak le-po po-je črni kos, oj čr-ni kos! Kak le-po

4 takti.

po-je črni kos, oj črni kos, oj čr-ni kos!

2 takti 3 takti.

Težko je določiti, ali je skupina peterih taktov nastala iz $2 + (2 + 1)$ ali iz $(2 + 1) + 2$ v medjimurskem napevu »Vjernost do smrti«:²

Dra-ga mo-ja, mo-ram ti se spri-ča-ti ...

Napev ima dva stavka, drugi je pravilno čveterotakten. Ker je za »Draga moja« v besedilu mal odmor, mislim, da je tudi v melodiji, da sta torej prva dva takta pravilen polustavek, drugi trije pa raztegnjen polustavek.

¹ Kuba, št. 100. Prim. Žirovnik II., št. 10.

² Kuhač II., 780.

2. (2 + 1) + 2.

V prvem stavku napeva »Obični raj«¹ imamo pet taktov; melodija sama, zlasti pa korona v tretjem taktu kaže, da spada čezmerni takt k prvi polovici. Začetek napeva je ta-le:

Moj pubič bu - ra, v Vlaše gre, o j le v grjednje v braj - de ...

3 takti. 2 takta.

Ker je pa $\frac{6}{8}$ takt navadno enak $2 \times \frac{3}{8}$, je mera te melodije lahko tudi sledeča:

5 taktov, 1. stavek. 4 takti, 2. stavek.

Sem spada tudi sledeči napev:²

Oj, de - kle pe - re sraj - ce dve. Oj,

3 takti. 2 takta.

dekle pe - re sraj - ce dve, na sre - di mor -

3 takti. 2 takta. 3 takti.

ja te vo - de. Oj, de - kle de.

I. II.

2 takta.

¹ Kuhač III., 1134.

² Iz Dolžanovega rokopisa.

$$3. \quad 2 + 1 \underbrace{[+1] + 1}_3$$

Nahajajo se tudi napevi, ki vrinjajo sredi v pravilno štiritaktno skupino en takt, ki moti simetrijo. V tem slučaju imamo pred sabo brezdvomno razširjen stavek. Sledeča koroška popevka ima tri štiritaktne stavke; zadnji teče istotako pravilno; ko pa pričakuješ konca, se nepričakovano poje še enkrat tretji takt in šele za tem se konča skupina:¹

U - ra dva - najst je od - bi - la,
4 takti, 1. stavek.

se že sli - ši glas go - spo - da,
4 takti, 2. stavek.

Smrt na du - ri po - tr - kla:
4 takti, 3. stavek.

Mla-da, mi - la Min - ka si do - ma?
5 taktov, 4. stavek.

c) Pomen označenih prikazni.

Komu ni znan vpliv pravkar naštetih prikazni na slušalca? Nekaj posebnega čutimo v napevih z redno se menjajočimi različnimi taktovimi vrstami ($\frac{5}{4}$, $\frac{7}{4}$), nekaj skrivnostnega, tujega ti udarja na uho, ako izpremeni enakomeren tok napeva posamičen tuj takt. Čutiš, da je neka ovira v napevu, a ugaja ti. Zdi se ti, kakor bi zadel miren potok ob kamen, izpremenil za hip svojo gladino in bi se odbijali solnčni žarki v tisočernih barvah ob lahkotnem valčku. Umiri se spet tok in tožno se ti stori po tej prijetni oviri.

¹ O. Dev pesmar. iz l. 1908., št. 18. (Podrož).

Tudi v sestavljanju ritmičnih motivov v enote višjega reda ne pozna naša narodna popevka monotonih shem; sestava v slovenskih napevih je pogosto prosta, napevi se približujejo pogosto recitativu, peti deklamaciji. Da ne veljajo za našo narodno popevko moderno-glasbene postave o četverotaktnosti, je iz zgornje razprave dovolj jasno razvidno. Te prikazni pa niso tako redke, kakor se navadno misli.¹ Mnogo pogosteje kakor v slovenski, vlada princip trotaktnosti v hrvaški narodni glasbi, kakor je dokazal Fr. Kuhač v gostobesedni, a ne kritični razpravi o posebnostih jugoslovanske, zlasti hrvaške narodne glasbe.² Torej je to last vseh Jugoslovancev, pri Slovencih ta posebnost že izumira.

Tudi drugim slovanskim narodom trotaktne skupine niso nič novega. Analiziral sem okroglo po 50 napevov severnih Slovanov in sicer, da bi imele te analize znanstven pomen, v onem redu, kakor jih je izdajal Kuba v »Slovanstvu«. Rezultati, do katerih sem na ta način prišel, veljajo torej približno pač splošno za sestavo napevov dotičnega naroda. Podajam te rezultate.

Med 40 velikoruskimi napevi je 14 napevov s trotaktnimi skupinami, t. j. nad 35⁰/₀.³

Med 45 maloruskimi napevi je 14 napevov s trotaktnimi skupinami, t. j. nad 31⁰/₀.⁴

Med 45 slovaškimi napevi je 14 napevov s trotaktnimi skupinami, t. j. nad 31⁰/₀.⁵

¹ Že par nabiralcev oz. izdajateljev narodnih napevov mi je trdilo, da je trotaktna skupina v glasbi nestvor, dasi jih imajo sami v svojih zbirkah! . . . Praxis sine theoria — Sicut caecus est in via.

² Rad 160.

³ Kuba, št. 4: (3+3); št. 9: (3+3+3+3); št. 10: (3+2+2+2+3); št. 12: (5+3+3+3); št. 13: (3+3+4+4); št. 22: (4+3+2); št. 23: (4+3+3+4); št. 25: (3+3+3+3); št. 26: (3+3+3); št. 27: (3+3+3); št. 29: (3+3); št. 35: (3+5+2); št. 38: (3+3+3+3); št. 40: (4+7 tri-taktne skupine).

⁴ Kuba, št. 74: (4+3+3+4+3); št. 78: (3+3+4+3); št. 79: (3+3+3+3); št. 80: (3+3+4); št. 83: (zadnji polust. = 3); št. 87: (5+3+3+5); št. 90: (3+4); št. 93: (2+4+5); št. 98: (4+3); št. 102: (3+3); št. 105: (3+3); št. 118: (3+3+4+3); št. 119: (3+3+3); št. 127: (3+3).

⁵ Kuba, št. 2: (4+4+5+3); št. 3: (4+4+3); št. 5: (4+3); št. 18: (3+3+2); št. 19: (2+3+2+3); št. 24: (3+4+3); št. 26: (3+2+3+2+3+3+2); št. 28: (4+2+4+5+4+2); št. 35: (3+3+3+3); št. 36: (3+3+4+3); št. 37: (3+3+4+2); št. 41: (3+3+3+3); št. 42: (4+3+3); št. 45: (4+5+3).

Med 45 češkimi napevi je 11 napevov s trotaktnimi skupinami, t. j. 24⁰/₀.¹

Med 45 češkimi iz Moravske je osem napevov s trotaktnimi skupinami, t. j. nad 17⁰/₀.²

Med 49 lužičkimi napevi je sedem napevov s trotaktnimi skupinami, t. j. nad 14⁰/₀.³

Med 45 poljskimi napevi je sedem napevov s trotaktnimi skupinami, t. j. nad 15⁰/₀.⁴

Tudi v zbirkah slovenskih narodnih napevov smo našli nekaj primerov za to posebnost. V prvem in drugem Žirovnikovem ter v tretjem in četrtem Bajukovem zvezku, katere sem posebno porabljal, število trotaktnih skupin res ni ravno veliko; zlasti v Bajukovi zbirki je malo takih primerov, pač ker se jih je izdajatelj izogibal.⁵ Prepričan pa sem, da živi med prostim narodom več napevov s trotaktnimi skupinami in da se že zbrane popevke pojejo pogosto tako, da nastopajo trije takti kot enota. V tem prepričanju me potrjuje Dolžanov rokopis in pa dejstvo, da nekateri zbiratelji tega principa ali ne poznajo ali pa ne priznajo.

Med slovenskimi zbirkami narodnih napevov stojita v tem oziru na prvem mestu prvi in drugi zvezek O. Devovih pesmi. Zdi se, da je O. Dev edini zapisal samo napeve, ki jih je sam slišal med preprostim ljudstvom in kakor jih je slišal.

¹ Kuba, št. 7: (3+3+4+3); št. 8: (5+4+2); št. 14: (3+3+2+3+2+3); št. 17: (3+3+3+3); št. 25: (3+3+4+2+4+3+3); št. 26: (3+3+4+3); št. 30: (3+3+4+3); št. 31: (3+4+3+3); št. 35: (3+3+4+3); št. 39: (4+3+3); št. 44: (4+3+4+4+3).

² Kuba, št. 5: (2+3); št. 11: (3+4+3); št. 15: (4+2+3); št. 18: (3+3+4+3); št. 20: (3+3+3); št. 21: (3+3+3+3); št. 28: (3+3+4+3+3); št. 49: (5×4+3+4).

³ Kuba, št. 8: (4+3+3+4); št. 4: (4+3+4+3); št. 12: (3+3+3); št. 18: (5+4+4); št. 27: (4+3+3); št. 37: (4+2+3); št. 50: (4+3+4+3).

⁴ Kuba, št. 9: (3+3+4+3+3); št. 30: (5×po 3); št. 35: (3+3); št. 42: (3+3+3); št. 47: (3+3+3+3); št. 56: (3+3+4+4+3); št. 22: (4+2+3).

⁵ To sem dokazal že zgoraj na par primerih. Napev III, št. 19 primerjan z zapiskom Devovim I, št. 5 nas sili k še večji previdnosti pri uporabljanju Bajukovih napevov. Oba imata isti napev, Dev s sestavo: 4+3+4+3, Bajuk 4+4+4+4. Naj razprši ta razprava zapisovavcem pred sodke, ki so se jih navzeli iz nemških glasbenih knjig!

V prvem svojem zvezku (večinoma nabral po Kranjskem in Štajerskem) ima namreč O. Dev med 24 napevi 14 napevov s troin peterotaktnimi skupinami, t. j. nad 58⁰/₀.¹

V drugem zvezku je takih slučajev manj; pač razumljivo, ker so vsi napevi v tem zvezku nabrani po Koroškem, kjer je naravno tuj vpliv razmeroma največji. Nahaja se pa med 34 napevi osem napevov z lihimi številom taktovih skupin,² t. j. nad 25⁰/₀.

Med 77 napevi Dolžanovega rokopisa sem našel 13 napevov s takimi skupinami, t. j. skoro 17⁰/₀.³

Med 50 napevi prve Žirovnikove knjižice je osem napevov s troin peterotaktnimi skupinami, t. j. 16⁰/₀.⁴

Med 30 napevi druge Žirovnikove knjižice so trije napevi s troin peterotaktnimi skupinami, t. j. 10⁰/₀.⁵

Med 30 napevi Bajukove pesmarice iz l. 1904. sta dva napeva s troin peterotaktnimi skupinami, t. j. nad 6⁰/₀.⁶

Med 35 napevi Bajukove pesmarice iz l. 1908. sta dva napeva s troin peterotaktnimi skupinami, t. j. nad 5⁰/₀.⁷

Skupno je torej med 280 napevi 50 takih slučajev, t. j. skoro 18⁰/₀. Iz vsega tega sklepamo upravičeno, da so te prikazni lastne vsem slovanskim narodom in da med Slovenci⁸ te poseb-

¹ O. Dev I, št. 2: (4+4+4+3); št. 3: (3+3[+1]+2+3+2); št. 4: (4+4+4+3); št. 5: (4+3+4+3); št. 9: (4+4+4+3); št. 10: (4+4+[2+3]+4); št. 13: (4+3+4+4+4+4+3); št. 14: (konec 3 takti); št. 17: (([2+1]+[2+1]+4+4)); št. 18: (4+4+[2+3]); št. 19: (4+4+4+2+3); št. 20: (3+3+4+3+3); št. 21: (3+3+4+3+3); št. 22: (([1+3]+2+4+4+[1+3]+3+2).

² O. Dev, Slov. nar. pesmi iz Ziljske doline in Podroža, št. 8: (3+2+3+2); št. 12: (3+3); št. 15: (3+3+4+3); št. 16: (4+4+3); št. 18: (4+4+4+5); št. 23: (4+4+4+3); št. 26: (3+3+4+4); št. 27: (4+3+3). Pod številko 15 in 26 je isti napev, prvič iz Podroža, drugič iz Bistrice.

³ Nekaj napevov sem porabil zgoraj.

⁴ Žirovnik I, št. 3: (4+4+4+3); št. 6: (5+4); št. 7: (3+3+4+2); št. 22: (zadnji polust. 3); št. 27: (5+4+5+4+3); št. 29: (3+3+3+3); št. 33: (3+3+4+3); št. 34: (4+4+4+3).

⁵ Žirovnik II, št. 11: (4+3+3); št. 20: (2+1+2+1 i t. d.); št. 26: (je narodna?)

⁶ Bajuk III, št. 3: (4+3+4+3); št. 6: (4+3+4+3).

⁷ Bajuk IV, št. 29: (4+2+3+2+3); št. 31: (3+3+3+3).

⁸ Primeri tudi Kuhač, Jugoslov. popievke I, št. 121; II, 661, 685, 709, 755, 664; III, 1135, 990 i t. d.

nosti izginjajo vsled vpliva sosednih narodov, zlasti pa umetne glasbe, ki uporablja splošno samo dve-, četvero-, osmerotaktne skupine. V tem me potrjuje prepričanje, da se ritmični stavki ne izpremenijo zlepa. Tudi od te strani torej pridemo do sklepa, da je trotakten princip visoke starosti, da je značilen kriterij narodnosti naše ljudske glasbe.

C. Deli napevov.

1. Največ slovenski hnarodnih napevov obstaja samo iz enega dela. Kakor pri drugih Slovanih pa tudi pri nas niso posebno redki napevi, ki dodajo napevu takozvani pripev. Drugi del takih popevk nima vsekdar podloženega besedila; pogosto zastopajo pesem besede kakor »tralala...«, »didrum«, »didroidjo« i. dr. Le redko so vpleteni med te besede deli pesmi.¹

Značaj napeva in pripeva ni vedno isti; dà, zdi se celo, da prevladujejo popevke, v katerih je značaj obeh delov različen. Ta prikazen je lastna tudi ruskim narodnim napevom. O vzrokih te prikazni piše Fr. Kuhač:² »Ova nekonsekventnost i nelogičnost u ruskim melodijama dokazuje, da je ili glasbeni sud ruskoga puka nezdrav, ili da je neiskren. Ja bih ovo poslednje uztvrdio...« Ta razlaga je nesprejemljiva, vsaj kar se tiče slovenskih narodnih popevk. V teh je redno prvi del otožen, melanholičen, drugi ali enak, ali pa veselejši, pogosto razposajen. Na primere za nasprotno razmerje nisem našel. V tem menjavanju značaja pa ni niti nelogičnosti, niti neiskrenosti. Preprost človek je tako zdravih nazorov, da se ne vda nikdar brezpogojno valovom obupa. Bolest razjeda njegovo dušo: v pesmi izrazi svoje gorje. Pesem ga uteši, žarek upa mu zasije: pravkar plakajoča duša zaraja, iz upajočega srca vro vesele melodije... Taka je že omenjena pesem: »Je pa davi...«³ Podam še en primer:⁴

Zmerno.

Vse te lušt - ne lji-te mo - je so raj-za-le po

¹ Kuhač II, 1378. Slična pesem: Malenšek-Gerbič, št. 14.

² »Slavljski i slavenska glasba«, str. 15.

³ Gl. zgoraj V. B. αβ). Prim. slovaško, Slovanstvo III, 20.

⁴ O. Dev II, št. 23.

Drave, niso druž-ga za - pu-sti-le ko re-ve in te-
 žave. Trala-la, tra-la-la-la-la, tra-la-la-la-la, tra-la-la-la-la,
 tra-la-la, tra-la-la-la-la, tra-la-la-la-la - la.

Nahajajo se tudi napevi, v katerih se pojejo mesto druge in četrte vrstice besede kakor »tralala«, medtem ko ima prva in tretja vrstica besedilo.¹

Moj očka 'ma konjička dva
 oj drila, drila, drila bom,
 oba sta lepa šimelna,
 oj drila, drila bom.

Napev je sledeči:

Moj oč-ka 'ma ko - njič-ka dva, oj dri-la, dri-la,
 drila bom; o - ba sta lepa šimelna, oj drila, drila bom.

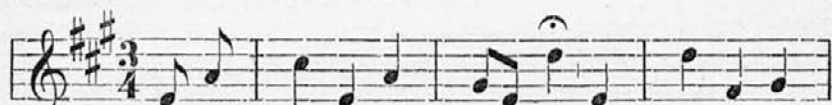
2. Minila je tvorna sila naroda; minili so časi, ko je bil svet prostemu človeku poln poezije, ko je ogovarjal pastir s hriba pastirja na drugem hribu v vezani besedi, ko je oblačil svoje vezane ogovore, vprašanja, odgovore v prijetno obleko blagodnečih, v novo melodijo se spajajočih glasov. Minili so časi, ko je izražal

¹ Kuba, Slovanstvo, št. 94.

narod svoja čuvstva v vedno drugačnih verzih in pripravljaj svojim verzom pot v tuja srca z vedno drugačnimi melodijami. Minili so ti časi otroško-vesele poezije.

Toda narod še popeva; zamolklo, ne tako iz dna duše vrisajoče, se izvijajo napevi iz prs narodnega pevca. Novih melodij ne najde zlepa kak pevec; tudi starih ne zna izpremeniti tako, da bi vplivale kakor nove. Znak malodane popolne nezmožnosti, izmišljati nove napeve je prikazan, da je začelo ljudstvo dajati stariim napevom nov efekt s tem, da jim priklaplja napeve in pesmi,¹ ki nimajo s prvo niti najmanjše zveze. Iz te prikazni bi pač lahko sklepal Fr. Kuhač: »Ova nekonsekventnost i nelogičnost... dokazuje, da je ili glasbeni sud .. puka nezdrav, ili da je neiskren.« Jaz bi trdil prvo.

Taka iz dveh napevov in dveh pesmi sestavljena je sledeča, v Mariboru zelo priljubljena popevka:

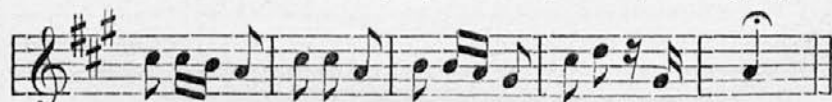
Pa ta ju-tra-nja zar-ja je zgo-daj gor

sla ...

Fan-tje po cest' gre-do, žviž-ga-jo

in po-jo, jaz pa pi-ščalko 'mam, žvižgat' ne znam.

¹ Slično prikazan zasledimo v grškem in rimskem slovstvu. Iz dveh komedij so n. pr. rimski pesniki zvarili »novo« veselo igro. Imenovali so stari to delo »contaminatio« (onesnaženje).

(Dalje.)

Iz Kastelčeve zapuščine.

Objavlja Ivan Grafenauer.

II. Rokopisi »Krajske Čbelice«.

A. Odlomki rokopisa II. bukvic »Čbelice«.

29. Ohranil se je kos rokopisa II. bukvic Kr. Čbelice, obsegajoč rokopisne strani 59.—62., 71.—82., 85.—86. Vsebina jim je:

Uteha v fpomini (str. 59. Čb. 75. J. Zupan). Variante, neglede na naglase in ločila, enako pri naslednjih pesmih: 3] prv.: [finu] fim ime otroku dala, popr. finzhiku ime fim — kot v Čb. Poprave so tu in dalje vse Kastelčeve. —

Šlaviz kregan (59. Čb. 73.—74. J. Zupan). Variante: 2 Ne prebudi] popr. Mi ne budi. — 7] prvotno: Potepljala mu obrasik, popr.: -ti po obrasi — kot v Čb. — 8 prv.: prebudila, popr. -ti, kot v Čb. —

Prirojena fvoboda (str. 59.—60., Čb. 74.—75. J. Zupan). Variante: 18. Čb. shalovat] R. Shalovat'.

Nar flrafshneji slo (str. 61., Čb. 75.—76. J. Zupan). Variante: 1 Šarajevo] rok. prv. Šarajeva, popr. Šarajevo — 5 Šarajevo] rokop. prv. Sarojeva, popr. Sarajevo. — 10 revo] rok. prv. reva, popr. -o. —

Molitev uflifhana (str. 61.—62., Čb. 76.—77. J. Zupan). Variante: 1] Boga moli mlad mladenizh, popr. kot v Čb. — 3 porosh[n]izhe. — 4 jelki] bora, popr. kot v Čb. — 5 jelki] boru, popr. kot v Čb. — 8] In prebode boru kosho, popr. On — jelki. — 9 jelki] prv. boru — 10 kakor, prečrtano in zopet zapisano. — 11] Nji govoril mlad mladenizh — popr. kot v Čb. — 17] Me ne profi, me ne dajo — popr. kot v Čb. — 18 jemati] odjemli, popr. kot v Čb. — 20 prv.: bratancov, popr. kot v Čb. — jej mam, popr. kot v Čb. — 21 vrane] zherne, popr. kot v Čb. — 25 prizhakat'] perzhakat, popr. kot v Čb. — 27] Bla framota bi pobegniti, popr. kot v Čb. —

Plahta na dvoje (str. 71.—72., Čb. 80.—81. J. Zupan).¹ Variante: 9 pragij] pragu, popr. kot v Čb. — 12 mراسij] mراسu, popr. kot v Čb. — 13 prv.: pa flifhi popr. kot v Čb. (najprej Z. s svinčnikom, potem K.) — 15 pri] per, popr. kot v Čb. — enako 16. in 28. — 24 prav] prov —.

¹ Izmed pesmi, ki so bile zapisane na str. 63.—70. sta v Čbelici natisnjeni samo dve: Dekljiza si umiva lize (str. 78.) in Paik s' muho (str. 79.). obe Zupanovi. Izpustilo in izgubilo se je torej precej veliko.

Došdevna smert (str. 73.—74., Čb. 82.—83. J. Zupan). Variante: 3 Iblani] Ljubljani, popr. kot v Čb. — 5 prineseno] pernelheno, popr. kot v Čb. — 9 prikrade] perkrade, popr. kot v Čb. —

O mraku (str. 75, Čb. 84. M. Kastelic). Brez razlike.

Saterti[m] (str. 76., Čb. 85. M. Kastelic). Variante: 1 osrimo] prv. osrite, popr.¹ — 3 preterpimo] prv. -te, popr. — 6 nam] prv. vam, popr. — enako 8. — 7 bomo] prv. bote, popr. —

Vefeli (str. 77., Čb. 86., M. Kastelic). Variante: 1] Kdo neki bi ne ukal, rajal — popr. kot v Čb. — 2 ogreva] objema, popr. — 7 studenz] studenzhik, popr. — 8 Serzè unema] Unema ferza, popr. — 9 tertize, zgoraj je Zupan zapisal s svinčnikom: kappelze. —

Posimfka (str. 78., Čb. 87. M. Kastelic). Variante: 10 naj] zel, popr. — Razni nečitljivi Zupanovi popravki.

Str. 79.

Nevefti.²

Sdaj vertníze ti zvetejo
Kolhatljate, tak' lepé;
Kmal' ofute, dalj bodejo
Uka polne fo sa té.

5 Ti fe nadjalh, perftan snafha
Le vedre, velele dni:
Kdor fe kol' na to sanafha,
Od poroke naj sbeshí!

10 Shenin ref po tvoje raja;
Vari! vari! kader mosh,
Gospodar, povelje daja,
Tí njegovo péla boh!

Torej hozhefh frezhna biti,
Poterplenje, um t' je dan,
15 Lahko [t] je moshá vkrotiti,
Še poltavifht s' njima v' bran.

¹ Beri: popravljeno, kakor je tiskano v Čbelici; enako v naslednjem.

² Rokopis str. 79.—80. Ta Kastelčeva pesem je z rdečim svinčnikom prečrtana, v tisku je izpuščena.

Nevefti. Opombe: Naslov je Zupan s svinčnikom izpremenil v: Snubljeni. — V. 3. Kmal je Z. s svinčnikom prečrtal, na rob pa zapisal: Koj. — V. 4. Na rob je zapisal Z.: Oklizvánim uk dadé. — Med 1. in 2. kitico je Z. zapisal s svinčnikom dve nečitljivi vrsti. — V. 5. nadjalh] drugi a prečrtan, a zgoraj zopet zapisan. — V. 7.] Ktera fe na to sanafha, popr. — Tretjo in četrto kitico je poizkušal popravljati Z. s svinčnikom, a popravki v celoti niso več čitljivi, enako tudi nekateri popravki Kastelčeve roke, ki so pisani s svinčnikom. — Pesem je prečrtana z rdečim svinčnikom.

Str. 80. Hudo s' dobrim ti poverni,
 Jesik uftrahuj fkerbnó,
 V' ferda polniga oberni
 Švoje premagljiv' okó.
 Tako bodeh ofladvala
 V' tefhkim ftani ur grenkoft,
 S' prerojenim ushivala
 Mir, ljubesen in sveftoft.

M. K.

Mladenzhu (str. 81.—82., Čb. 88.—89. M. Kastelic). Variante: 2 veter] vetriz, popr. — 21 fivza] livzhka, popr. —

Pivfka (str. 85.—86., Čb. 92.—94. M. Kastelic).¹ Variante: 8—9] Ta dva verza v rokopisu nista izpisana, zato sta občrtana enako se glaseča verza 6.—7. v znamenje ponavljanja, pod kitico stoji samo naslov: Kor. Enako pri naslednjih kiticah. — 25 punzhize] prv. punzhike, popr. — 43 (45)] prv. Naj tertiza, Minza nam vezhno shive — popr. kot v Čb. — Opomba: Pesem je popravljal na robu s svinčnikom tudi J. Zupan; svinčnik je tako zbrisan, da se more spoznati le še tuintam posamezna beseda. Njegovih izprememb Kastelic ni vzel v tisk. —

B. Rokopis IV. bukvic »Čbelice«.

30. Ta za zgodovino našega slovstva zelo važni rokopis se je ohranil skoro popolnoma cel. Obsega strani 5.—38. (same Prešernove stvari), 45.—88., 91.—116; potem nove štetve str. 5.—8., 11.—25. — Izmed manjkajočih strani vemo, da se nahaja zunanji ovitek in naslovni list v »Kastelčevem zborniku«, ki ga je priobčil Avg. Žigon v »Zborniku Slov. Matice« V.; gl. tam str. 131.—133.; o drugih listih ne vemo za sedaj, kje in kam so se izgubili.

Str. 5.

Glofa.

Šlép je kdor fe s' pétjam vkvarja,
 Modri Krajn'z mu ofle kashe,
 Vezhidel mu frezha lashe,
 Pev'z shiví vmerjè bres dnarja.

5. Sgodbe vezhnih pezvov beri:
 Bil berázh je pev'z Pelída,¹

¹ Homer. Op. Čopova.

¹ Na izgubljenem listu 83./84. je bila zapisana pesem Nesvefti (gl. Čbelico II. str. 90.—91.).

Glofa. V. 1.—4. Naglasni znamenji na besedah pétjam (1.), vmerjè je Prešeren dostavil pozneje. — V. 2. Krajn'z] opuščaj je pozneje prečrtan. — V. 3. Vezhidel] Čb. IV., 3.: Vezhi del. — V. 4. Pev'z] opuščaj s poznejšim črnilom, a zopet izčrtan, Čb. IV. 3. pa: Pev'z. — V. 5.—14: Opomba 2. prvotno

- V' Ponti séblo je Ovída,
 Šrézhi tvoji ne savída,²
 Kdor posná jo Allighjeri!³
10. Lusiade,⁴ Don Quixota⁵
 Nam fprizhujeta pifarja,
 Kakofhne Parnafa póta,
 De oftane pev'z firota,
 Šlép je, kdor le s' petjam vkvarjal
15. Kaj Petrarkov, kaj nam Tafov
 Treba ftrunarjev prijétnih?
 Šlihim od butíz nevkrétnih.
 Al kdo lit bo pešem glafov?
 Debel kvant nekdajnih zhafov?
- Str. 6. 20. Komur ljublihi ni dvojazha,
 Ko kar poje in kar lashe

² Savidati, invidere nevohljiv biti. ³ Dante Allighieri. ⁴ Camoens. ⁵ Cervantes. Opombe Čopove.

zaznamenovana s *), je Prešernova, zapisana na spodnjem robu strani, ostale opombe pa so Čopove. — »Homer«, »Dante Allighieri«, »Camoens«, in »Cervantes« je zapisal Čop na desni rob. Ker je bil Prešeren v tekstu prvotno zapisal (v. 9.) Aligieri (popravlil je Čop), je zapisal Čop pod opombo »3) Dante Allighieri« še tole opazko: »Allighieri mit // — v. Append al Convito-Padova 1827; Gamba &c.« Na robu so še sledeče opazke: Nad Čopovo opazko »1) Homer« je zapisal Kopitar (vrsti gresta na robu od spodaj navzgor): »Dionysi augufte! Pelid & Ovid sunt minime carniolice dicti«, pod ta vzklik pa je zapisal Čop kot odgovor (vrstici kakor Kopitarjevi od spodaj navzgor): »Ovid ist gerade so „carniolice“ gesagt, wie Anton von Antonius.« — Pod besedo Homer pa stoji Kopitarjeva glosa: »sed berázh horum fuit nemo.« in Čopov odgovor: »Von Homer sagt man es — sollte es der Hr. Censor nicht wissen? — Vsa ta polemika je prečrtana (da se ne bi tiskala!) z navadnim, beseda Allighieri pa z rdečim svinčnikom, s katerim so pa podčrtane besede: Homer, Dante, Camoens, Cervantes. — Pozneje so dostavljena (s temnejšim črnilom), a bržčas od Prešerna samega, sledeča znamenja: dvopičje (v. 5.), naglasna znamenja: Pelida (6), séblo, Ovída (7), Šrézhi (8), póta (12) in opuščaj v besedi pev'z (13). — Razlike s Čb. IV. str. 3.: V. 6. Pelida] Čb. Pelida. — V. 7. Ponti] Čb. Pontu. V. 9. Allighjeri] Čb. Allighieri. — V. 12. Kakofhnej] Čb. Kákofhne. — V. 15.—24. Na rob poleg 23. vrstice je zapisal Kopitar: »Cicero (Pseudo-) pro domo sua! male.« — Prešeren je poizkušal kitico potem popraviti. Prečrtal je 18. in 19. verz, nad prvega je zapisal »Bó« (beseda je prečrtana, a zopet zapisana ob levi rob) kdo bogat. lit od glafov«, nad drugega pa »Pevzov fprednjih, sdajnih zhafov?« — V. 21. Prečrtano je: »poje in kar lashe«, zgoraj je zapisano: »od hrovafhke ftrashe«. — V. 22. »Pevz« obakrat prečrtan, nad prvim je potem Prešeren zapisal: »Od«, »llir'je« pa je izpremenil v »llirije«. —

- Pevz Ilir'je, peviz Verfhaza,
Kdor kaj sa Zhebel'zo plazha,
Modri Krajnz mu osle kashe.
25. Lani je flepár starino
Šhè prodajal, nôlil lhkatle,
Méril platno, trak na vatle,
Góljfal ptujze in prijatle;
Létal kupi li grajlhino.
30. Zhe pev'z moj gre krishem fvéta
Ši v' kanzlijah perfte mashe,
Zhe ljubesen li obeta
Vneti lepiga dekleta;
Vezhidel mu frezha lashe.
35. Vunder peti pev'z ne jenja —
Grab'te dnarje vkup gotove!
Kupovajte li gradove!
Dèvetfelterlke darove
Sa nobeden dnar ne menja,
- Str. 7. 40. Njega grad nebá planjave,
In slató rumena sarja,

V. 23. je prečrtan; zgoraj: »Pefem poje vam domazhe. Prešernu pa kitica tudi zdaj ni zadoščala. Prečrtal je vso in zapisal na prejšnjo prazno stran nanovo vso kitico, kakor jo je objavil Avg. Žigon v Zborniku Slovenske Matice, V. str. 131.:

»Kaj Petrarkov, kaj nam Taffov
Treba, strunarjov prijetnih?
Bó kdo bógat, fit od glafov
Pevzov [prednjih] prejšnih, sdajnih zhafov?
Prafna mnosh'za buzh nevrkrétih. —
Komur mar iskati vir je
Pefem, ki pojó Matjashe,
Mar, kar pél je pev'z Ilirje,
Mar zhebél fo roji lhtirje,
Modri Kranj'z mu ofle káshe.

Kopitar je zapisal na rob ob 25. vrstici: »Non sic Solon.« V. 25.—34. Naglasna znamenja na besedah: starino (25.), nôlil (26.), Méril (27.), Góljfal (28.), Létal (29.), fvéta (30.) — so napravljena s temnejšim črnilom; enako opuščaj pri besedi »pev'z«, in j v besedah »Góljfal« (28.) in »kanzlijah (31.). — V. 35.—44. Pomisljaj v 35. in klicaja v 36. in 37. vrstici so zapisani s temnejšim črnilom namesto podpičij, oziroma pike; enako opuščaja v besedah: »pev'z« (35.), »Dev'z« (44.). — V. 38. in 39. sta prečrtana s črnilom; spodaj pa je Prešeren zapisal:

Sanizhvajte Mus darove! —
Sa bogastvo jih ne menja.

Šrebernina rofa trave,
S' tim blagaftvam bres teshave
Pev'z shivi, vmerje bres dnarja.

Dr. Prešhérn.

Elegia
Ivojim rojakam.

- Semlja Krajnska, draga mati!
Kdaj bo vtihnili najni jok?
Al kdej bova vidla vftati,
Bratov ješt, ti zhaft otrók?
- 5 Gjej, kak ljubi frezha tebe,
Ti dershi odpert Ivoj róg,
Krajnz! osri te okrog tebe
Nje darí lhti krog in krog.
- Škrite lhti gorá saklade,
10 Sméri pólje tí ravnín,
Pašh bogátih selenjade,
Šhti domove ti dolín;
- Str. 8. In po zeltah lhti vosove,
In po terjih lhti druhál,
- 15 Šhti, ki nosi jih zholnove
Šave in Ljubljanze val;
- Nashe zhverfte lhti junake,
Milih dekliz zvéť poglej,
Uma biltriga rojake
- 20 S' mano lhti ino povej:

Namesto bogaftvo je bilo tu prvotno zapisano blagaftvo, a *la* je prečrtano zgoraj pa je zapisan *o*. — V. 43. blagaftvam je prečrtano, zgoraj pa je zapisano: pofeftvam.

Podpis Dr. Prešhérn je prečrtan s črnim, potem pa še z rdečim svinčnikom. Na robu pa je od spodaj navzgor zapisal Kopitar: [Oid] Ovidij etiam fuit Dr. sed non subscripsit doctorem! Vanitas! Salomon. — Na levi strani te opazke, torej bolj spodaj na robu je odgovoril Prešeren (vrste istotako od spodaj navzgor): Ovidij non fuit Doctor sed magister tantum, ideoque subscripsit magistrum: »Naso magister erat.« Da arte amandi lib. 3. v. ult. —

Elegia. — Pesem je s svinčnikom prečrtana; v Čbelici je ni. — Popravki: V. 5. Glej, kak je zapisano zgoraj nad prečrtanim prvotnim besedilom: O, ref. — V. 7. osri] naglasno znamenje s temnejšim črnilom. — V. 8. Na robu Kopitarjeva opazka: Vide an recte lhti pro lhtej. & hiatum tandem senti. — V. 11. selenjade] na to besedo se nanaša Kopitarjeva opazka na robu: vox male ficta aut male declinata. —

- Kaj de zhaft ozhetov glafa
 Nima v' peľmah ſtarih dnov,
 Kaj de v' ſgodbah ſdajn'ga zhafa
 Brati flave ni linóv?
- 25 V' fedem grizhieh je prebival
 Volk, in jaľtrob tankovid,
 Ko je ſhe Navport umival
 Vezh ſto lét Emone ſid.*
- Str. 9. Kaj de ptujz ne vé od meľta,
 30 Ko de tu meglé je dom,
 Ko de ſkosi pelje zeľta,
 Kje, kjer val morjá le lom'?
- Kaj de vedno ſhe ſakriva
 Semljo nalho temna nozh,
- 35 Kaj de flave ljubesniva
 Sarja Krajnzam ne napozh'?
- Itaka ni bla bogata
 Shita, vina, konj, ljudí,
 Teľna, majhina, gorata,
- 40 Vunder davno ſhé ſloví,
 Ker jo ljubil je do ſmerti,
 Vľak ji ſin oľtal je ſveľt,
 Memu ľtake vľe zherti,
 Kar Odifej vidi méľt.
- 45 Krajnz! ti le dobizhka ihelĥ,
 Bratov ſvojih ni ti mar,
 Kar ti bereľh, kar ti piľhelĥ,
 More dati gotov dnar!

* Dolnizhar piľhe, de je bila Emona v' leti [1221] 1222 pred Kriftulovim rojľtvam ſidana; tedaj bi bila 471 lét ſtarľhi od Rima. Thalberg epitome chronologica Labaci anno 714. Opomba Preſernova.

V. 22. peľmah je zapisano zgoraj nad prečrtano besedo: zhafih. — Opomba Preſernova: pod njo je zapisal Kopitar: quin vos citatis puriores fontes? — V. 30. megléj naglasno znamenje s temnejſim črnilom. — V. 32. Kjej popravljeno v Tje, a ne s Preſernovo roko, ampak s Kaſtelčevo. — V. 36. nej ta beseda je pisana s temnejſim črnilom bržkone čez isto, prej nejasno pisano besedo. — V. 44. Kopitar je zapisal tu na rob zlobno, proti Preſernu naperjeno opazko: bene Odifej, ſed & Ovidij &c. — &c. je dvakrat podčrtan, ker v njem tiči zlobnoſt proti Preſernu. — V. 45. dobizhka] prvotno dobizhek; ek je Preſeren s ſvinčnikom prečrtal in zgoraj iſtotako s ſvinčnikom zapisal ka. — V. 47. piľhelĥ] prvotno po pomoti piľelĥ. — V. 48. Kopitarjeva opazka na robu: more an mora? quoad rem, partout comme chez nous. Aurea

- Str. 10. Kar ni ptuje, sanizhujesh,
 50 Štarih fhëg fe sglblja fied,
 Pevzov fvojih ne fpohhtujesh,
 Sa deshele zhaft fi led! —
 Tiho pefem! — bolezhine
 Ne rasglafhaj nafhah ran,
 55 Zhe nezhâft te nafha gine,
 Dómu Krajnz moj sveft poftan'! —

Dr. Prejhérn.

Ponočnjak, balada (str. 10—14). Prečrtana. Objavil sem jo z vsemi popravki vred v prvem zvezku letošnje preurejene »Karniole«.

**Romanza
od Štermiga-grada.**

Str. 15.

I.

- „Safhlá fim in ftesè ne vém,
 Naprej ne vém, nasaj ne fimém,
 Pufhavnik! pokashíte kod
 Na ftermi grad gre pot od tod.
 5 Oh, góri, ljubi moj, gradník
 Shé dofti dní leshí bolník,
 De ní ga po-me ljubljeno
 Nevefto mu obljubljeno.“ —

nunc vere sunt seacla (sic!) plurime &c. — V. 50. Prešeren je najprej zapisal: Sglblja štarih fhëg fe fied, in je potem s številkami določil v besedilo sprejeti besedni red. — V. 52. deshelej prvotno po pomoti: deshela, e je zapisan preko a s temnejšim črnilom. — V. 55. Kopitarjeva opazka na robu: quid gine? movet? Male.

Romanza od Štermiga-grada. Vsa pesem je prečrtana z istim črnilom ko prejšnja. — Napis: Štermiga] prvotno ftermiga. Napis v rokopisu, ki je last msgr. Tom. Zupana, se glasi: Pefem od sidanja zerkve na Šhmarni gori. — Pred 1. verzom ZR. (Zupanov rokopis): Dekliza. — V. 3—8, v ZR.:

- 3' Pufhavnik! val fam Bog naprot'
 Pokasat' pofhlje pravo pot,
 5' Pokasat' pot na ftermi grad,
 Na ftermi grad, gradník kjer mlad,
 Kjer mlad gradník bolán leshí,
 De ga tak dolgo k' meni ní,
 Ki 'svolil ismed vñih deklét
 10' Obljubil me je v' sakon vsét. —

V. 4. Poezije uredil L. Pintar, (1901) (ki odgovarjajo, neglede na pravopis večinoma natančno ZR.): Poslál mi je pokazat pot, — Pred v. 9. ZR. napis:

- „O, lepa hzhér, o lepa hzhér!
 10 Poči per meni en vezhér,
 Lej blisha se she tamna nozh,
 In pelhat vidim tvojo mozh.“ —
- „O, ne mudíte me nikár,
 Nozhí in truda mi ni már,
 15 Pozhivat', ípati ne pufté
 Mi ne pufté fkerbí grenké.“ —
- „O, pojdi s' mano na moj dóm,
 Raslega po goráh se gróm,
 Str. 16. Poglej, oblakov zhud[e]jni pléf,
 20 Kakó vihár buzhí fkos léf!“ —
- „O, ne mudíte me nikár,
 Naj trefka gróm, buzhí vihár,
 Vihár, oh hujshi, bolj ftrahán
 Po ferzu rjove nozh in dan!“ —
- 25 „Pollúfhaj, dékliza! fvet moj,
 Oltani tukaj faj nezój,
 Lej, predem prideva do vrat,
 Zhuváj odfhel bo nama ípat!“ —
- „O, ne mudíte me nikár,
 30 Zhe flifhal me ne bo vratár,
 Ko mu odperla tolkokrat
 Pollal odpreti bo enkrát!“ —
- „Oltani hzhér! tvoj mlad gradník,
 O, ni bolník, ampak lashník,
 35 Te flifhal terkati ne bó,
 Ker fládko ípí s' mlado gofpó!“ —
- Str. 17. „Ubí te grom, devífhava tat!
 Shé íedem melzov hodim mať,

Pufhavnik. — V. 9. Kopitarjeva opazka na robu: Male & declinas, & vocas filiam! — V. 10. Počij tej besedi je Kastelčeva roka dodala j: Počij. To vsled Kopitarjeve opazke: pozhij, popij — na robu. ZR.; počí. — Pred 13. v. ZR.: Dekliza. — Pred 17. v. ZR.: Pufhavnik. — V. 18.: Poleg prvotnega naglasnega znamenja ima goráh še drugo ' s temnejšim črnilom napravljenó. ZR.: goráh. — V. 19. zhud[e]jni e je z istim črnilom prečrtan; pisna pomota. — Pred 21. verzom ZR.: Dekliza. — Pred 25. v. ZR.: Pufhavnik. — V. 26. Kopitarjeva opazka na robu: nozoj = nozh fiju, hac nocte. — V. 28. Zhuváj odfhel] ZR.: Odfhel zhuváj. — Pred 29. v. ZR.: Dekliza. — V. 31. Kopitarjeva opazka: Komu, aut ko fim mu. — Pod to opazko je še druga, ločena od prve s črto: ergo veítrae devize aperiunt furibus? nam mox erit tat! — Pred 33. v. ZR.: Pufhavnik. — V. 35] ZR.: On flifhal terkanja ne bo. — Pred 37. v. ZR.: Dekliza. — V. 37] ZR.: Grom naj te vbije d'vífhava tat! Poezije, uredil

- 40 Bog ti, [sanefi] gradník! sanefi mlad,
 Od tebe nošim greha šad!“ —
 Ko té bešede 'sgovorí,
 Na tla še sverne, omedlí,
 'Švijè še én fantič od njé,
 Al ona še vezh ne šavé. —

II.

- 45 Na majh'ni trati v' šredi roš
 Grob šjutraj koplje šveti mošh,
 Gré memu mlad gradník na lov,
 Otrozhnizo, grob gleda nov.
 Pušhavnikovo kupit véšt
 50 Ušame šlatih polno péšt:
 „Kar imam šabo,“ pravi, „na!
 In molžhí, de ne 'švé gošpá.“
 „Nikar, nikár, šhlahтни gošpód!
 De greha vašh ne plazha rod,
 55 Ša švete mašhe dajte dnar,
 Širotam dajte bógat dar,
 De dušhi, zhe je v' vizah šdaj,
 Pomagajo v' nebešhki raj,
 In šínika, ki je na švét
 60 Prišhel, redíva šedem lét,
 Ko špolni leta té, še šh' njim
 Na pót podal bom v' šhole v' Rim.“ —
- Str. 18.

III.

- Gorjé, gorjé, gradník nešvéšt!
 Kakó te pezhe huda véšt!
 65 Krivíz mašh'vavez vezhni Bog,
 Obilno pošhlje ti nadlóg:

Pintar, imajo prvotno besedilo. — V. 39. [sanefi] je bila pisna pomota, besedo je pesnik precej prečrtal in potem pisal naprej. — V. 41. Ko] ZR.: Ki (bržčas pomota). — V. 43. še én je pesnik pozneje, s temnejšim črnilom, prečrtal, besedi fantizh je dodal končnico *ek* in za to besedo vrnil *še*: 'Švije fantizhek še od njé. ZR. ima prvotno, Poezije, ur. Pintar, popravljenno besedilo. — Verza 37. in 44. je Kopitar ob kraju občrtal in zraven zapisal opazko: *haec verus poeta aliter tractaret, ut & gošpé (les dames) possent audire.* — V. 46. šveti] ZR.: brumni. — V. 47. memu] ZR.: memo. — V. 50. Ušame šlatih] ZR. (in Poezije, ur. Pintar): Zekinov vsame. — Pred v. 53. ZR.: Pušhavnik. — V. 55.—56. ZR. ima ta dva verza po pomoti dvakrat zaporedoma. — V. 61. šh', h je s temnejšim črnilom dodan, ZR.: s'. — V. 62] ZR.: Še s' njim podal bom v' šhole v' Rim. — V. 65. mašh'vavez] ZR.: mašh'vaviz. —

- Saperto shene je teló,
 Škerbí te kam bofh djal blagó,
 Škerbí te staroft bres otrók
 70 Grajhino dati ptuzjam 's rók.

IV.

- Preteklo blo je petnajft lét,
 Pufhavník pride 's Rima fpét,
 Is Rima pride mafhnik mlad,
 Ki bil je ftar'ga greha lad.
 75 Domá leshí gradník bolán.
 Pufhavník rezhe mu en dan:
 Str. 19. „Škerbí val grad, blagó, gofpod!
 Ker s' vami vgafnil bo valh ród,
 Mariji dajte grad [valh] fvoj v' laft,
 80 Sidajte zerkev nji na zhaft,
 De bo mafhval v' nji fin sa val,
 Šem hodil romar vlaki zhaft.“ —
 Mariji dal je grad fvoj v' laft,
 Je sidal zerkev nji na zhaft,
 85 V' nji fin je sa-njga malho bral,
 In mater fvojo 's viz jemál.
 Kjer bil je ftermi grad nekday,
 Velíka boshja pot je sdaj.

Dr. Prešern.

**Romanza
 od dohtarja.**

„Dohtar, tí jesizhni dohtar!
 Kaj poftopafh tí sa mano?”

Pred v. 71.: Številke IV. ni v ZR. — V. 71. Pesnik je najprej zapisal dvajfet, potem debelo prečrtal in nadaljeval petnajft, pet- je zopet prečrtal in zapisal zgoraj dva (sc. -najft); pa to je zopet prečrtal in s pikami pod pet določil, da velja petnajft. — ZR.: Ko je preteklo dvajfet lét. — V. 79. valh je pesnik še med pisanjem prečrtal in nadaljeval zraven fvoj v' laft, ZR. ima valh. — V. 80. Zerkev] Kopitarjeva opazka: Zerkev est boh. (t. j. bohemic) noftrum zerkov -uv. boh. s'bohem nobis est s'bogam (om). — ZR.: zerkvo; enako v 84. stihu. — V. 87. ftermi grad] s temnejšim črnílo s Prešernovo roko popravljen v Štermi-grad. — V. 88] ZR.: Je zerkev Šhmarne gore sdaj. Amen. — ZR. ima potem še šaljivi pripis: Ta pefem fe je dobila v' fuknji Svetnika, ki fo ga uni dan na Šhmarni gori najdli, kateri ni bil nihzhe drugi, ko mladi mafhnik, od kateriga je v' ti pefmi govorjenje. Gl. Grafenauer, Zgodovina novejšega slovenskega slovstva, I, 133. —

Romanza od dohtarja. Krajnska Čbelica, IV. 12.—13. — Pred naslovom stoji z rdečim svinčnikom številka: 3. To je opomba za tiskarno,

- Str. 20.   Ne prepíram se s' nobenim,
De bi peljal mojo pravdo;
5   Ni she vmerla teta moja,
Teta moja, dèkle ftaro,
De bi, dohtar! mi opravljaj
[Po nji] Sa njo dedino* bogato;
Šim premlada, de bi pifmo
10   Shenitvanfko le pifalo.
Dohtar, tí jesizhni dohtar!
Kaj poftopalh tí sa mano?" —
„Lepa hzherka, lepa hzherka!
Lepa hzherka, fèrže drago!
15   Naj zvetó ti mirni dnevi,
Bog ti shiví teto ftaro.
Je v' fheftnajftimu rel léto
Še moshiti she prekmalo;
De te ljubít' ni presgodaj
20   Tvoji mi pogledi prav'jo;
V' pravdah ne shelí peró ti,
Al ferzé le sa-te vshgano
Ti shelí v' ljubesni flúshit'
Bres pokoja tó sa tabo
25   Vodi mi poglede, millí
Str. 21.   In nogé s' mozhjó nesnano,
Koder hodíh lepa hzherka,
Lepa hzherka, fèrže drago!" —

Dr. Prešhèrn.

* dedino, erblhino. Op. Prešernova.

pesem je tretja v Čb. — Na rob je zapisal Kopitar opazko: nec digna est hac & talis hzherka vero doctore, sed recte per nasum ducit fuaetilem! — V. 8. Pesnik je zapisal najprej starejšo, a pozneje v Poeziji (st. 43.) sprejeto verzijo: Po nji, potem pa jo je prečrtal in nadaljeval v isti vrsti: »Sa njo —.« dedino, Čb. dèdino. — Verz 3. je prečrtan, enako prva polovica 14. stiha; zgoraj je zapisal Prešeren s temnejšim črnilom:

Oj deviza, oj deviza
Mlada rosha

V. 15. vejica za dnevi je popravljena s temnejšim črnilom v klicaj. — V. 16. shivi je pomota, a jo ima tudi Čbelica. — Pika na koncu popr. s temnejšim črnilom v klicaj. — V. 17. léto] Čb. létu. — réf] naglas s svinčnikom. — V. 18. Podpičje na koncu stiha je s temnejšim črnilom popravljeno v pomišljaj. — V. 22. Na koncu je izostala vejica, ki jo ima Čbelica. — V. 23. flúshit'] prvotno je pesnik po pomoti zapisal flúshit; / je izbrisal in nadomestil s črko s. — V. 25. Vodi] Čb. Vódi. — V. 27. lepa hčerka je prečrtano, zgoraj s temnejšim črnilom: [oj] o' deviza; Čb.: Koder hodíh tí, deviza. — V. 28. Lepa hzherka je prečrtano; zgoraj s temnejšim črnilom: Mlada rosha. —

Romanza od uzhenza.

[Mlad] Klél uzhén'z filosofie
Puft na pepelnizhno jutro;
Te befede je govoril
V' jesi fvoji tilto uro:

- 5 „O predpuft! tí zhař preřneti,
De bi vezh ne prilhel v' drugo!
Tí med materne petize
Ši poslál poshřehno kugo,
Mi mořhnízo li rejeno
10 Djal popolnama na fuho.
Štari ozha se bo prařkal,
Gledala bo mati zhudno,
Malo penjesov pollala,
Dořti bota mi naukov;
15 Vunder to bi fhe preneřil,
To fhe ni nar vezhi hudo.“ —

Str. 22.

- „O predpuft! tí zhař preřneti!
De bi vezh ne prilhel v' drugo!
Šim samuřil savolj tebe
20 Pieríd Minerve flushbo;
Treba prezhuvati bode
Vezh nozhí s' pershgano luzhjo,
Dolgo li glavó belíti,
De poprávím fpet samudo;
25 Vunder to bi fhe preneřil,
To fhe ní nar vezhi hudo.“ —
„O, predpuft, ti zhař preřneti,
De bi vezh ne prilhel v' drugo!

Romanza od uzhenza. Illyr. Blatt No. 2. (14. januarja 1832.) »Romanzi s' shenřkami afonanzami.« Krajnska Čbelica IV., 14.—15. Za tiskarno je ta pesem z rdeřim svinčnikom zaznamenovana s 4. V. 1. [Mlad]; pesnik je zapisal najprej Mlad, hoteč morda besedilo kaj izpremeniti; ker pa ni slo, je Mlad prečrtal in zgoraj zapisal Klél, kakor je bilo v »Ill. Bl«. — filosofije] Ill. Bl. filosofije. — V. 13. penjesov] Ill. Bl.: dnarřov mi, Čb.: penesov. — V. 15. preneřil] Ill. Bl.: preneřel. — V. 16. Na koncu verza je bil prvotno klicaj, a Prešeren pa je izbrisal. — V. 13.—16. Na rob je zapisal Kopitar: Salve Clauren! & Kotzebue qui Heinio est Cuocebue. V. 22. s', Čb. s. — V. 25. fhe] Ill. Bl. po pomoti fho. — perneřil] Ill. Bl.: perneřel. — V. 26. prvotno hudó, popravlřeno húdo, Čb.: húdo; klicaj je izbrisan. — V. 27. vejico na koncu je Prešeren pozneje izpremenil v klicaj. V. 28—31. Ill. Bl.:

Ši omóřhil drago ljub'zo,
Mojiga ferzá kraljizo,

- Ši omoshil tolkanj dékliz,
 30 In med njimi moja ljub'zo
 Mojo ljubizo nesvefto,
 Lepo Resiko Nemfhkuto,
 Sa katero rad bi dal bil
 Krí, shivlenje, fvojo dufho —
 35 De fi njo mi tí omoshil,
 Oh, tó je nar vezhi húdo!" —

Dr. Prefhérn.

Štrunam.

- Štrune! milo fe glafíte,
 Milo, pesem! tí shalúj,
 Šerza bolezhine fkríte,
 Dragi dvizi osnanúj:
- 5 Kàk bledí mi moje lize,
 Kàk umíra ljuzh ozhí,
 Kàk tekó is njih folsize,
 Ki ljubesen jih rodí;
- Od sheljá kakó sdihuje,
 10 Po nji hrepení ferzé,
 Kàk mu je vefelje ptuje,
 In od frezhe nizh ne vé;
- Kàk me vedno fabo vlezhe,
 Koder hódi njé obras,
 15 Kàk oblizhje njé zvetezhe
 V' ferzi nofim vfaki zhaf,
- In de vé, ki bi njé hvalo
 Rade pele sanaprej,
 Zhe fe ne ufmili knalo,
 20 Mor'te vtihnit' vekomej!

Dr. Prefhérn.

V. 32. Najprej je pesnik po pomoti zapisal Nemfhkuto, h vrinjen. — V. 33. Ločila na koncu izbrisana. — V. 34. Za dufho se je podpičje izpremenilo v pomišljaj. — V. 36. Vejica za oh s svinčnikom. — húdo, naglasno znamenje s temnejšim črnilom.

Štrunam. Kr. Čbelica IV., 16.—17. Za tiskarno je pesem z rdečim svinčnikom zaznamenovana s številko 5. — V. 1. glafíte, naglasno znamenje s temnejšim črnilom. — V. 2. Vejica za Milo istotako. — V. 4. Dragi dvizi] pozneje prečrtano, zgoraj: Terdofezhni, enako Čbelica. — V. 5—7. Kàk] naglasno znamenje vse trikrat poznejše. — V. 6. ljuzh] na robu Kopitarjeva opazka: quare lj? cf. lucem. — Vsled tega je j v tej besedi pozneje prečrtan. — V. 11., 13., 15. Kàk] naglasno znamenje poznejše. — V. 12. Na koncu prvotno pika, pozneje podpičje. —

Str. 24.

Gasele.

1.

Pefem moja je pofóda tvojiga imena,
 Mojiga ferzá gofpóda, tvojiga imena,
 V' nji bom med Šlovenfke brate fladki glaf sanefil
 Od sahoda do ishóda, tvojiga imena,
 5 Na pofodi v' slatih zherkah flava fe bo brala

Gasele. Krajnska Čbelica IV., str. 18.—24. — Za tiskarno pod naslovom opazka (z rdečim svinčnikom): 6 Vide das Gedruckte. — Roka je, kakor se kaže, Prešernova. — Ta rokopis ima najprvotnejšo znano obliko Gazel. Prešeren jih je potem, ko je Kopitar delal sitnosti, natisnil nekoliko predelane kot prilogo »Illyr. Bl.« Nr. 28, 13. julija 1833 (popravi v tem oziru tisk. pomoto v moji Zgodovini slovstva, str. 98.)! Te popravke sta Kastelic in Prešeren poizkušala zapisati potem v rokopis. A Prešeren je odločil, da naj se tiska po tiskani izdaji. Raditega ni razlike med prilogo »Illyr. Bl.« in objavo v Čbelici. — Rokopis »Gasel« sam je raditega z rdečim svinčnikom prečrtan. — Pred 1. ima »Illyr. Bl.« za geslo:

Ljubésen je bila
 Ljubésen fhe bó,
 Ko tebe in mene
 Na fvéti ne bó.

Krain. Volksspruch.

To geslo je prva pesem izmed onih narodnih pesmi, ki jih je Čop dal iztrgati iz rokopisa IV. bukvic »Čb.« — Na levi str. rok. je ob prvi gazeli od zgoraj navzdol zapisano z istim črnilom kot »Gasele« Prešernova lastnoročna opomba k 9. verzu. Zraven je zapisal Kopitar: Discite nomina antiqua [slo] vertere barbare non barbare. — Prešernova opomba se glasi v »Illyr. Bl.«: Von Tibullus, Ovidius, Propertius und Petrarka besungene Schönheiten. — V »Illyr. Bl.« je pesnik razložil obliko gazel v 1. opombi: (Gasele) Der Form nach Gedichte, bei denen in der Regel jeder zweite Vers mit dem ersten reimt. Die Wiederholung eines oder mehrerer Wörter erscheint nur als Fortsetzung des Reimes. — To je Prešeren pozneje prevedel in (s temnejšim črnilom) zapisal od zgoraj navzdol na desni rob ob 1. gazeli: Gasele, ishodna pefem, v' kateri fe vfaka druga verftiza s' pervo [ali famó] vjemá, kateri vjem (Reim), fe s' povrazhanjam vezh befedi podalfhati sna. — V prvi gazeli hočem za primero navesti natančno vse razlike med rokopisom in tiskom v »Illyr. Bl.« in »Čbelici«, tudi naglasna znamenja in ločila. V naslednjih moram zadnje opustiti. — 1, 1.: Pefem] Illyr. Bl. (»Illyrisches Blatt«), Čb. Péfem; imena] Illyr. Bl., Čb. iména. — 1, 2. imena] Illyr. Bl., Čb. iména, enako še 1, 4, 6, 8, 10. — Na koncu verza v Illyr. Bl., Čb. podpiče. — 1, 3. Šlovenfke] Illyr. Bl., Čb. Šlovénfke. — 1, 4. ishóda] Illyr. Bl., Čb. is-hoda. — 1, 5. pofodi] Illyr. Bl., Čb. pofódi. — flava je zapisana nad vrsto in je z znamenjem

- Od naroda, do naróda tvojiga imena
 'S njé fvitloba bo gorela, v' zhaflih kader bova
 Unfran Karonov'ga bróda, tvojiga imena
 Bolj ko Delie, Korine, Zintie al Lavre ¹⁾
 10 Blo bi posabiti fhkoda tvojiga imena.

2.

- Ozhí lim vezhkrat prafhal, ali smém
 Ljubiti te, odgovora ne svém;
 Od dalezh gledafh draga! me prijasno, *mw*
 Prevsetno vihafh nof, ko memu grém
 Str.25. Zhe v' tebe fo obernjeni pogledi,
 Odtegnefh prezej fvoj obras ozhém,
 Al zhe dekleta druge ogledujem,
 Sakriti jese ni ti mozh ljudém,
 Takó al ljubifh me, al me fovrashifh,
 10 Kako bi vftregel ti fromák ne vém. —

3.

- Shalofna komú nesnana je refniza, de jo ljubim,
 V' pefmah mojih vedna, fama govoriza, de jo ljubim,
 Vede nozh, ki britko flifhi [m] sdihovati me bres fpanja,
 Vede fvitla sarja dneva porodniza, de jo ljubim
 5 Vede jutro, vede poldne, ino mrazhen hlad vezhera
 Tiho toshbo moj'ga, bled'ga, vel'ga liza, de jo ljubim,
 Prebivalfha moj'ga ftenam, mirni je famoti snano,
 Str.26. Tudi nepokoju mefta ni noviza, de jo ljubim,
 Vede rosha, ki per poti, koder draga hodi, rafe,
 10 Vede, ki nad potjo leta tiza, de jo ljubim,

¹⁾ Lepòte, ki fo jih ljubili in prepevali pevzi: Tibul, (Čb. Tibúl) Ovid Properz in Petrarka. Op. Prešernova.

vrinjena na svoje mesto. — 1, 6. naróda] Illyr. Bl., Čb. naroda. — Na koncu verza Illyr. Bl., Čb. podpicje. — 1, 7. fvitloba] Illyr. Bl., Čb. fvitlôba; — gorela] Illyr. Bl., Čb. goréla; — v' zhaflih kader] Illyr. Bl., Čb. fhè takrát, ko —; s temnejšim črnilom je beseda zhaflih prečrtana in zgoraj je zapisal bržčas Kastelic fhe takrát. — 1, 8. Karonov'ga] Illyr. Bl., Čb. Káronov'ga. — Na koncu verza Illyr. Bl., Čb. pika. — 1, 9. Korine] Illyr. Bl., Čb. Korine. — Za Zintie je znamenje ¹⁾ prečrtano s poznejšim črnilom in postavljeno za besedo Lavre. — 1, 10. posabiti] Illyr. Bl., Čb. posabiti; — fhkoda] Illyr. Bl., Čb. fhkóda. — 2, 3. draga] zapisano nad vrsto in vrinjeno z znamenjem na svoje mesto. — 2, 4. memu je (pozna se po črnilu) Kopitar dvakrát podčrtal s klicajem na desni spodaj; poznejša roka je prečrtala u in nadomestila z o. — 3, 3. Vede] drugi zlog je prečrtan, zgoraj je zapisal pesnik she: Ve she, enako 3., 4., 5. (dvakrát) 9., 10., 11. — v

Vede mokri prag nje hiše, vřaki kamen bliso njega,
Ino vé, ki memo vodi me fteříza de jo ljubim,
Vede vřaka řtvar, kar vediť, in kar řliřhati od mene
In verjeti nozhe draga mi deviza, de jo ljubim! —

4.

- Draga! vé m kakó per tebi me opravljajo šeníze,
Pravijo v' ljubezni moji, de nikdár ni blo reñize,
Kak ři bruřijo jesike, in ti řhtejejo na perřte,
Str. 27. Per kafeti, kar jih niřim, kar řim ljubil jih devize;
5 Al pořluřhaj mojo řpovd, in rekla bořh, de řim nedořfhen,
De le řama ti ři kriva, zhe je v' temu kaj krivize:
Dokler ne zveté řhe rořha, řo v' zhařti per nař vijolze,
Svonzhiki, marjet'ze, druge bodo zhi řlane zvetlize,
Kdor ni řliřhal nikdar peti řladkih peřem Filomele,
10 Rad pořluřhal bo řternade, řhinklje ino druge tize,
Al je mořh na prvi prořtor jo v' sbiraľřhah pořaditi,
Mořh ji pervo zhařt řkasati, ako v' njih je ni kraljize?
Pred dekleťa řo imele, aľ kar ti zveteřh med njimi
Str. 28. Vřih lepóť nobena nima nam dopařti vezh pravize,
15 To pomilji, ne sameři, de kar řonze řim řagledal,
Od ozhí řo tudi meni ře usdignile tamnize. —

5.

- Med otrozi ři igrala, draga! lani, zhař hití,
Letaľ řhé unemařh řerza po Ljubjani, zhařh hití.
Koder hodiřh te mladenzhi řpremljajo s ozhmí povřod,
řatelitov trop nam řvesde kraj osnani, zhař hití,
5a [Nařhe řerz]
5 Sdař je Hanibal per Kanah premagvaveř tvoř obras,
Nařhe řerza řim ořtrařhen, ne vřtrařhvani, zhař hití,
Str. 29. Dekliza preřsetna! řmiřli kak je kratek vřaki zvéť,
De je prezh pomlád nar daľhi řhé v' řřerpani, zhař hití,

13 verzu nepopravljeno, Illyr. Bl., Čb. vé řhe. — [m] prečrtan. — 3, 4. řvitra, pesnik je pri řpisovanju na čisto to besedo najprej izpuřtil in potem řele vrnil. — 3, 12. memo je Kopitar dvakrat pođčrtal. — 4, 8. druge bodo zhi řlane] Illyr. Bl., Čb. ino druge zhi řlamó. — Illyr. Bl. ima k tej besedi pođčrtno opombo: ačten. — 4, 10. řhinklje ino] Illy. Bl., Čb. řhinkovze in; v rokopisu je Kastelic prečrtal v prvi besedi -lje in zapisal zgoraj -ovze, v drugi besedi pa -o. — 4, 11. sbiraľřhah] Illyr. Bl. enako, Čb. sbiraľřhah. — 5, 3. Koder, Illyr. Bl., Čb. Kodar. — 5, 5a] prečrtano, ker se je pesnik pri řepisovanju zmotil. — 5, 5. premagvaveř] Illyr. Bl. premagváviz, Čb. premagáviz. — 5, 7. kratek] Illyr. Bl., Čb. kratik. — 5, 8. je je prvotno izostal, zapisan je nad vrsto najprej z rdečim svinčnikom, potem s črnílo m, ravnotako znamenje, ki mu določa meřto. — prezh] Illyr. Bl., Čb. prozh. — Preřernova opomba (na robu): Eřku(pa)

- 10 Pevza vbosiga uflifhi, ki ga ranil tvoj pogléd,
 Pred ko staroft bo Mahaon¹⁾ njega rani, zhaľ hiťi,
 De Helenina lepota, tolkanj mósh pred Trojo fmert
 Ni posabljena, le pel'em fama brani, zhaľ hiťi! —

6.

- Vém, de vfaki bravz drugazhe pel'mi moje fodi,
 Eden hvali, in spét drugi vpije: fej te bodi! —
 Ta velí mi: poj fonete; uni: poj balade
 Tretji bi bil bolj prijatel Pindarovi odi,
 Str.30. 5 Bo prijeten morebiti temu glaľ gaséliz;
 Uni bo pa rekel: Kaj sa Vodnikam ne hodi?
 Rasujsdanim bodo moje pel'mi prenedolshne,
 Al terzjarke porekó, de jih je vdihnil slodi.
 Jeľt pa tebi fami, draga! Ikuľhal fim dopaľti,
 10 Drugih niľim praľhal, kaj se jim po glavi blodi. —

7.

- Al bo kal pognalo feme, kdor ga feje, fam ne vé,
 Kdor fadi drevó, al bode 'sredlo veje, fam ne vé,
 Še pod ľtropam nebá trudi lét' in dan nomád,
 Al ob konza leta bode kaj prireje fam ne vé,
 Str.31. 5 In kupèz po ľvetu hodi, al pa kaj dobizhka bo,
 Sa blagó kadar gotove dnarje ľhteje, fam ne vé,
 In vojľhák, ki ga trobenta vabi med kanonov grom,
 Kaj plazhilo bó vrozhine, ran in sheje, fam ne vé;

¹⁾ Efku[pa]lapov fin, imeniten sdravnik v' Homerovi Iliadi. —
 Prešernova opomba na desnem robu.

lapov] Prešeren se je zmotil pri pisanju, »pa« je prečrtal in zraven pisal dalje. Illyr. Bl.: Sohn des Aeskulap, ein berühmter Arzt im Trojanischen Kriege. Čb. ima samo drugi del opombe. — 5, 11.—12. Kopitarjeva opomba k tema verzoma: An tu putas Helenam dediffe Homero? — 6. Ta gazela je v Illyr. Bl. in Čb. sedma. — 6, 1. drugazhe] Illyr. Bl. drugázhi, Čb. drugazhi. — 6, 6. vprašaj na koncu s temnejšim črnilom. — 6, 8. terzjarke] r je prečrtan in nadomeščen z l-om. Illyr. Bl., Čb. terzjalke. — 6, 9. Ikuľhal] prečrtano s temnejšim črnilom, zgoraj shelil; Illyr. Bl., Čb. shélel. — 7. Ta gazela je v Illyr. Bl. in Čb. šesta. — 7, 2. v besedi bode je drugi zlog prečrtan, a pike spodaj značijo, da popravek ne velja. Istotako je sredlo popravljeno v sredilo, i je zapisan zgoraj, a je i zopet prečrtan. Illyr. Bl., Čb. bode sred'lo, kakor je stalo prvotno v rokopisu (ne bo sredilo). — 7, 4. ob konza] Illy. Blatt pa kóniz, Čb. pa kónez. — 7, 5. kupèz] Illyr. Bl., Čb. kupiz. — 7, 5.—6. Kopitarjeva opazka na robu: male hoc, quia kupzi sciunt vařtare & sciunt lucrari. —

- 10 Lej takó tvoj pevz gaséliz, al jih berešh tí, al ne,
Al pri njih ferzé ti merslo se ogreje, sam ne vé
In al vešh, de tí ga vnemašh, tí mu pevlki ogenj dašh,
Al se smel bo rasodeti faj posneje, sam ne vé. —

Dr. Prešhérn.

Str. 32.

Soneti nefrezhe.

1.

Pov'dò lét štarih zhudne isrozhíla
Od mertvih dékliz, ki fo v' ti nefrezhi,
De mor'jo vhajat' groba tamni jezhi,
Ker špati jim ne dá ljubesni šíla.

- 5 Gorjé mu, v' koger se je saljubíla
Njih ena; njé ljubesen ne ofrezhi,
Ker v' sheji se ne ohladí gorézhi,
Dokler kerví ní prasna vfaka šíla.

- Takó, ki ljubi mene, ní Kamena
10 Is bóginj, ki v' Olimp jih štavi míta
Prijatlíz pevzov frezhniga imena;
Ampák pollana boginja Kozíta,
Erin'jin¹⁾ štók, in kletva pešem njena,
Veselja je pijavka níkdar líta.

1) Erinije, Evmenide, furije. Op. Prešernova.

7, 11. V besedi posneje je Kopitar *e* dvakrat podčrtal, na rob pa zapisal opazko: ergo visesse Ruffus, nos posneji. — Spodaj pa je zapisal Čop: vid. Metelko pag. 162. — To se nanaša na Metelkov nauk: Der Comparativ wird vermitteltst *e*, *eje* gebildet (str. 161.) — Dalje: Die gemeine Aussprache einiger Gegenden hängt dem *e* ein *j* oder *ji* an. Med zgledi je tudi: pozno: poznéje, poznéji, poznéjš²⁾, später, (str. 162.) — Podpis Dr. Prešhérn je prečrtan z rdečim svinčnikom.

Soneti nefrezhe. Prvi sonet je s svinčnikom prečrtan; zakaj, tega ne vemo. Vsled tega je Prešeren nad drugim sonetom najprvo zapisal skupen naslov Soneti (ne več »Soneti nefrezhe«!) in je zaznamoval sonete zaporedoma s črnilom od 1—6; številke je zapisal nad prvotne (te, druge številke so v tisku na drugem mestu). Ker pa skupina šestih ostalih sonetov zdaj ni imela več one arhitektonske ideje, ki jo je Prešeren položil v skupino sedmih sonetov, je skupni naslov sploh opustil in z rdečim svinčnikom prečrtal *l* v napisu »Soneti« in vse številke nad posameznimi soneti; zato pa je zapisal vsakemu sonetu poseben naslov »Sonet« z istim rdečim svinčnikom. Tako so tiskani potem v Čbelici, IV. str. 6—11. — 1, 3. mor'jo, opuščaj s svinčnikom. — 1, 9. mene, ní — vejica s svinčnikom. — 1, 10. míta; na robu Kopitarjeva opazka: Mita! δ μῦθος (δ dvakrat podčrtan), aber freilich die M. Neutrum est carn. — Ta, prvi sonet je v gajici priobčen v »Laibacher Zeitung« No. 266. (20. nov. 1909) tečaj 128, str. 2405.

Str. 33.

Sonet(i).

(2) (1)

O, Verba! Irezhna, draga váf domazha,
Štojí kjer hiha mojiga ozhéta!
Deb' ukashélnoft me is tvoj'ga ívéta
Ne bla ípeljala, sapeljiva kazha!

5 Ne vedil bi, kakó fe v' ítrup prebrazha
Vfe, kar ferzé fi fladkiga obéta;
Ne bla mi vera v' ívojo zeno vséta,
Ne bil viharjov notrajnih b' igrazha!

Sveftó ferzé in delavno rozhízo
10 Sa doto, ki je nima mil'jonarka,
Bi bil dobíl s' isvoljeno devízo,
V svetji bla bi davno moja barka;
Pred ognjam dom, pred tozho mi pñhenizo
Bi varval blishni fofed moj — ívet Marka,*

Str. 34.

(3) (2) Sonet.

Popótnik pride v' Afrike pulhavo,
Štesè mu smanka, nózh na semljo pade,
Nobena ljuzh fe íkos oblák ne vkraide,
Po mefzu hrepenèzh fe vleshe v' travo; —

Nebó odprè fe, luna dá svezhavo;
Tam vidi gnjesditi ítrupene gade;
In tam berlòg, kjer íma tigrá mlade,
Vsdigváti vidi leva jésno glavo.

[* Ribzhova hiha, v' kateri je bil pevez rojen, je nar perva sa zerkujo svetiga Marka.] Op. Prešrnova (prečrtana).

* Verbenfki patrón. Op. Prešernova.

Sonet, št. 2. — Velika dvojka (z rdečim svinčnikom) nad drugim sonetom določa vsej šestorici drugo mesto za tisk v Čbelici, prvo za »Glosa«. — 2, 2. Številke nad besedami določajo sledeči besedni red: Kjer hiha mojiga ítojí ozhéta! Tako Čbelica. — 2, 3. ukashélnoft] popr. (Kastelic) ukashélnoft; drugi del besede je prečrtan (pozneje) in zgoraj je zapisal Prešeren sheja; enako Čb. — 2, 4. klicaj pozneje napravljen. — 2, 7. Na robu Kopitarjeva (zelo stvarna!) opomba: scilicet! noli mentiri. — 2, 8. Klicaj pozneje narejen. — 2, 10. mil'jonarka] opuščaj poznejši. — Prešernova lastnoročna opomba pod sonetom (tiskana v oklepaju) je prečrtana in nadomeščena z novo, krajšo, ki je tiskana v Čbelici. — Opomba: pevez] prv. pezv —.

Sonet, št. 3. — Naglasna znamenja na besedah Popótnik (1.), Štesè, nózh (2.), odprè (5.), berlòg (7.), jésno (8.), nadlòg, ítik (13.) so temnejša od ostale pisave. — 3, 2. smanjka, j s temnejšim črnilom. — 3, 3. ljuzh] j je

- Takó mladenzha gledati je gnalo
 10 Nakluzhje sdajnih dní, dokler napoti
 Je bló, prihodnoft! tvoje sagrinjalo;
 Svedrila le je nozh, reshí nasproti
 Shivlenja gnuť, nadlóg in ftífk ne malo,
 Globôko bresno sjá brez rehnje poti. —

Str. 35.

(4) (3) Šonet.

- Hraft, simlki ki vihár na tla ga trefhne,
 Ko toplo lonze pomladanlko feje,
 Špét oselénil femterkje bo veje,
 Naénkrat ne sgubí mozhi poprefhne;
 5 Al vunder sanjga ní pomozhi rehnje;
 Ko fpét snebí le gojsd fnegá odeje,
 Mladík le malo, al nizh vezh ne fhteje,
 Leshí tam rop trohlivofti poshrehne.
 Takó ti v' bran ftojí, fovrashna frezha!
 10 Šromák, kí ga is vílokofiti jafne
 Na tlá telébi tvoja mozh gromézha,
 Zhe hitre ne, je fmerti fveft pozhafne,
 Bolj dan na dan berí shivlenja fvezha,
 Doklèr jí réje smanka in ugafne.

Str. 36.

(5) (4) Šonet.

Bla komur frezhe dota je klofuta,
 Kdor je prihfel, ko jeft pri nji v' saméro,

prečrtan s svetlejšim (Kopitar?) in temnejšim črnilom. — 3, 14. Globôko] prv. Globokó.

Šonet, št. 4. — 4, 1] Čb.: Hraft, ki na tla vihár ga simlki trefhne. — 4, 3. femterkje] *k* je Kopitar dvakrat podčrtal, na rob pa je zapisal: her und hin sim ter tje. aut scribe serbicum h. *k* je potem s svinčnikom prečrtan in nadomeščen (zgoraj) s *t*. — 4, 4. Naénkrat] Čb. Na énkrat. — 4, 5. sanjga] med *sa* in *njga* je pozneje vstavljen vezaj. Čb. sa-njga. — 4, 8. trohlivofti] za *l* je pozneje (bržkone s Kastelčevo roko) vstavljen *j*, a je zopet prečrtan. 4, 10. Šromák] prvotno je stalo Šromák, a prvotno naglasno znamenje je zradirano. — 4, 11. tlá telébi] naglasna znamenja temnejša. — 4, 14. Doklèr, réje] enako; — smanka popr. smanjka, *j* temnejši, Kastelčev.

Šonet št. 5. — 5, 1. S številkami je določen sledeči besedni red (naglasni na besedah pozneje napravljeni): Komúr je frezhe dota blá klofuta. Tako tudi Čb. — klofuta] zraven je napravil Kastelic križek in pod sonetom zapisal: savufhniza, *v* je pozneje s svinčnikom prečrtan, Čb. sa-ufhniza. Ta opomba je torej Kastelčeva. —

Zhe bi imél Gigantov rók ftotéro,
Ne spravi vkup daróv potrebnih Pluta.1)

- 5 Kjer hodi, mu je s' ternjam pot pošta,
Kjer li pošta dom, nadlóg jeséro
Nabêre fe okróg in v' eno méro
S' valovim jesnim mu na stene buta.

- Dervéta ga okróg fkerb in potreba,
10 Merú ne najde, zhe fromák preifhe
Vse kraje, kar jih frop pokriva néba.

Šhe le v' pokoji tihim hládne hihe,
V' katero pélje tamna pot pogreba,
Pozhíje, smert mu zhêla pót obrifhe. —

Str. 37.

(6) (5) Šonet.

Shivlenje jezha, zhať v' nji rábelj hudi,
Škerb vlaki dan pomlajena neveřta,
Terplenje in obúp mu hlapza sveřta,
In káf zhuváj, ki fe nikdar ne vtrudi.

- 5 Prijasna smert! predolgo fe ne mudi,
Tí kljuzh, tí vrata, tí li frezhna zelta,
Ki pelje nať is bolezhine meřta
Kje, kjer trohľivořť vse veríge sgrudi,

- Kje, kamer mózh pregánjovzov ne feshe,
10 Kje, kamer njih krivíz ne bo sa nami,
Kje, kjer fe snebil duh bo vřake teshe,

1) Plut(us) Bog bogatřva. (Op. Prešernova.)

5, 4. Pika na koncu je poznejša mesto vejice. — Opomba Prešernova pod sonetom: Plut(us), zapisano nad vrsto z znamenjem, da spada pred Bog; najprej je zapisal pesnik Plutus, potem je preko drugega u zapisal o: Plutos; nazadnje pa je drugi zlog prečrtal. Čb. Plut. — 5, 6. dom, vejica temnejša. — 5, 8. S' valovim jesnim mu] popr. S' valmi mu jesnimi. — 6, 9. Ssvinčnikom popravljeno: Okrog ga dervitã. — 5, 10. Merú] s svinčnikom popr.: Mirú. — 5, 12. tihim] prv. izostalo, zapisano nad vrsto z znamenjem, kam spada. — 5, 13. pélje] — 5, 14. zhêla pót] naglasna znamenja poznejša.

Šonet št. 6. — 6, 1. Shivlenje] za l je vstavljen (po Kastelcu) j, a je zopet prečrtan; — rábelj] naglas poznejši. — 6, 8. Kje] popr. s temnejšim čnilom v: Tje. T je zapisan preko K s Kastelčevo roko; enako 9., 10., 11., 12.; — trohľivořť] za l je vstavljen j (Kastelic), a je zopet prečrtan; vejica na koncu poznejša. — 6, 9. kamer] s svinčnikom popr. kamor; enako 10. — mózh pregánjovzov] naglas poznejši, zadnja beseda popravljena v pregánjavcov. — 6, 10. nami] prvotno nama. —

Kje v' poftiljo poftlano v' zherni jami,
V' kateri spí, kdor vanjo ípat se vleshe,
De glafni hrup nadlóg ga ne predrami.

Str. 38.

(7) (6) Šon et.

Zhes tebe vezh ne bo, fovrashna frezha!
Is mojih uft prishlá beféda shala,
Navádil sim se, naj Bogú bo hvala,
Terplenja tvojiga shivlenja jezha!

5 Navadile fo butare se plezha,
In grênkiga fo ufta se bokala,
Potplát je kosha zhés in zhés poftala,
Ne ítráfni je vezh ternjovka bodezha.

10 Oterpnili fo udje mi in íklêpi,
In okamnélo je ferzé preshivo,
Duhá fo vkrotíli nadlóg oklêpi;

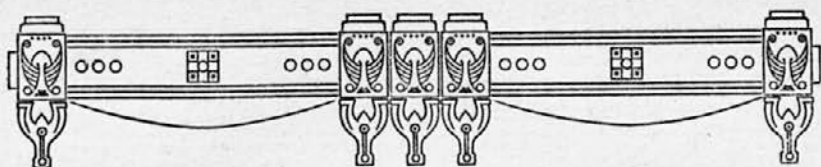
Štrah sbeshal je, s' njim upanje golflivo,
Napréj me, frezha! gládi ali têpi,
Me tnaló sved'la bofh neobzhutlivo.

Dr. Prešhérn.

6, 12. poftiljo] popr. pofteljo. — 6, 13. vanjo] med prvi in drugi zlog je vrinjen vezaj: va-njo; enako Čb.

Šon et št. 7. — 7, 2. prishlá beféda] naglása poznejša, enako: grênkiga (6.), Podplát, zhés (dvakrat) (7.), ítráfni (8.), íklêpi (9.), oklêpi (11.), gládi, têpi (13.). — 7, 4. Terplenja, shivlenja] obakrat za /-om vstavljen j in prečrtan. — 7, 8. Besedi Ne in je sta s svinčnikom prečrtani; na ítrafni je na zadnjem zlogu napravljen akcent, a je s črnílo prečrtan. Nad Ne je s svinčnikom nekaj zapisano, menda ne (z malo začetnico), pred vrsto enako s svinčnikom Je; čez oboje je pisal Kastelic s črnílo, pri čemer se je mesto tako razmazalo, da se ne more razbrati, ali je s svinčnikom pisal Prešeren ali Kastelic. S števílkami s črnílo je določen nad besedami red: Je vezh ne ítrafni; enako Čb. — 7, 12. s' je prečrtan, zgoraj je zapisan sh a je h zopet prečrtan (vse s temnejšim črnílo); — golflivo] najprej je z istim črnílo prečrtan drugi l (golflivo), s poznejšim črnílo je drugi l še enkrat prečrtan, za prvim pa je vrinjen j (goljivo), — 7, 14. sved'la] izpuščaj s temnejšim črnílo; — neobzhutlivo je Kastelčeva roka pozneje popravila v neobzhutljivo; toda novi j je zopet prečrtan. — (Dalje.)

Naravoslovna veda in ljudska izobrazba.

Poroča J. Samsa (Dunaj).

Dejanski in hipotetični napredek naravoslovnega spoznanja ima vedno več praktičnih, življenskih posledic. Dejanski napredek naravoslovja nam je prinesel dobo elektrike, strojnega industrializma. Poleg mnogih tvarnih dobrin pa je prinesla doba naravoslovja tudi ogromno izgubo neprecenljivih idealnih dobrin. Vera v dušo, v posmrtnost, zaupanje v večnost gine; razloček med moralnim in nemoralnim postaja v zavesti mas vedno manjši, vedno huje se javlja v življenju indiferentizem in materializem; moderni človek ne išče več idealov nad sabo ampak pod sabo. Toda jeli tega naravoslovje krivo? Dognana dejstva naravoslovja in sama na sebi gotovo ne. Krivo je današnje verske in moralne dekadence tisto naravoslovje, ki ne loči med dejstvom in podmeno, med dognano resnico in namišljeno, med metodo in končnim zaključkom: tisto naravoslovje, ki hipoteze popularizira kot dejstva, ki mu ni za resnico samo, ampak ki hoče — in da doseže svoj namen tudi mora — dokazati nepremostljivo (?) nasprotje med vero in vedo. To je tisto naravoslovje, ki dela silno krivico veri in pravi vedi sramoto. S takozvanimi rezultati moderne vede hočejo na laž postaviti vero in razodetje in udrihati po cerkvi. Ali mar človek ne more izgubiti zaupanja v moderno vedo, ako bere učenjaka Haeckela knjigo *Welträtsel* ali pa poljudno-naravoslovne knjižice društva »Kosmos« v Stuttgartu, v katerih se z neverjetno frivolnostjo sponira in z bujno domišljijo opisuje, kar bi bilo treba z dejstvi dokazati, zraven pa in mimogrede drega v sv. pismo ali v rasodetje češ: vidite, kako naša veda vse kaj drugega uči, kakor vera in sveto pismo. Seve, ko bi bil vsak bravec takih poljudno-»znanstvenih« spisov toliko izobražen v logičkem mišljenju, da bi te napake sam opazil in znal ločiti med dejstvom in hipotezo. A koliko jih je, ki bi mogli, reči ko bero tako knjigo: »Man fühlt die Absicht und wird verstimmt?« Vse zlo popularnega — in mnogokrat tudi strokovnega — znanstvenega slovstva tiči v tem, da se pisatelji — naravoslovci spuščajo le preradi z naravoslovskega polja na filozofsko ali celo na versko, kjer niso doma. A da more kdo presoditi, kdaj neha govoriti naravoslovec in kdaj začne filozof, mora imeti več izobrazbe, nego jo ima navadno občinstvo, ki so mu take publikacije (brošure, časniški podlistki itd.) namenjene.

Z namenom širiti naravoslovno vedo brez vsakih verskih in političnih tendenc se je ustanovil v Godesbergu pri Bonnu l. 1907. Keplerbund. Voditelj mu je znani profesor Dennert, čigar delo »Die

Weltanschauung des modernen Naturforschers« (1906) je vzbudilo mnogo zanimanja. Že l. 1908. je imelo to društvo naravoslovski tečaj, ki se ga je udeležilo 140 oseb; od 13. do 19. aprila pa je trajal drugi tečaj, ki je obstojal iz sledečih predavanj: Nauk o stanici, ploditev, zaznava — temeljni pojav živalskega življenja, mikroskopične vaje, zoološke vaje. Vsa predavanja so bila združena s praktičnimi demonstracijami, 18. aprila pa je vodil prof. Dennert botanično ekskurzijo v rensko pogorje »Siebengebirge«. Društvo je letos izdalo en zvezek »Naturwissenschaftliche Zeitfragen« in tri snopiče »Naturstudien für jedermann«; prvi zvezek ima vsebino: »Stoff und Kraft«, drugi pa »Die Zelle, ein Wunderwerk«. Koncem februarja letošnjega leta je imelo društvo 4614 članov. —

Za svoj uspeh pa se ima društvo v prvi vrsti zahvaliti poljudno znanstveni reviji »Unsere Welt«, ki jo je začelo izdajati januarja l. 1909.¹

»Naravoslovska veda blaži, osvobojuje in razveseljuje vsestransko, ako služi izključno le resnici. To je njena plemenitost in njena krasna naloga, ki pa jo more le tedaj vršiti, ako se vedno zaveda mej, ki so ji dane in ako je dovolj poštena, da loči dognana dejstva od spekulacij.« Tako je pisal Keplerbund naznanjajoč, da prične izdajati »Unsere Welt«. In v uvodu prvega zvezka piše Dennert (str. 3): »Vpliv naravoslovne vede seza že tudi v religiozno-etična vprašanja. Ta vpliv pa se tuintam javlja v neki nevarni smeri: od gotove strani skušajo z naravoslovnimi dokazi uničiti obstoječe etične in religiozne dobrine . . . Bolj kot kdaj se krogom, ki se za naravoslovje zanimajo, nedokazane hipoteze slikajo kot gotova dejstva, da so le na videz zmožne spodkopati vero v Boga. Naš čas žalibog naravoslovsko ni tako izobražen, da bi mogel v takih slučajih ločiti resnico in domišljijo; zato se dado mnogi zapeljati v neko svetovno naziranje, ki ga znanstveno in filozofsko izobraženi misleci odklanjajo, ker sloni — spoznavno-teoretično in po načelih strokovnih ved — na napačnih podstavah (Voraussetzung). Temu se odpomore le, ako splošno naravoslovsko izobrazbo v ljudstvu poglobimo in sicer brez vsake postranske tendence. To pa je mogoče le, ako priznamo, da tvorijo naravoslovje in religiozno-etična načela različni polji, ki sta drugo proti drugemu bivstveno nevtralni, ki se pač lahko medsebojno izpopolnjujeta, ki se pa ne dasta drugo proti drugemu izigravati in ne potrebujeta medsebojne pomoči. Te misli določajo smer našemu listu. Zato bomo nudili svojim bravcem resnične pridobitve modernega naravoslovja ne oziraje se na želje od desne in od leve. Nikakor ne nameravamo razlagati dejstev v prilog kakemu filozofskemu naziranju, bodisi monizmu ali dualizmu . . . Vsakega pa, ki prestopi meje naravoslovskega dejstev, pa bomo ožigosali in zavrnil in naj se to zgodi na desni ali na levi.«

¹ Illustrierte Monatschrift zur Förderung der Naturerkenntnis. Izdaja Keplerbund. Naturwissenschaftlicher Verlag Godesberg bei Bonn. — (Stane celo leto 5 kron 76 vin.)

To je program revije »Unsere Welt«. Lahko ga brez skrbi podpišemo. Naravoslovna veda naj se razvija svobodno na svojem polju in po svoji metodi, v vero naj se ne vtika, ker nima ž njo nič skupnega. Vera ne potrebuje naravoslovnih ved v potrdilo svoje verodostojnosti, naravoslovje kot tako pa ne potrebuje vere, ker to nasprotuje moderni empirični metodi. Pač pa se rezultati vede dotikajo in včasih celo krijejo z verskim naziranjem, a vendar sta vera in veda druga od druge neodvisni in — teoretično — popolnoma enakopravni. Seveda gre vera dalje nego veda. Vera nam daje spoznanja — četudi ne neposredno jasna, ker nam niso notranje razvidna, — ki o njih eksaktna veda ne more reči ničesar: mnogo resnic o Bogu, o duši, o posmrtnem življenju . . . V toliko torej vera izpopolnjuje in nadaljuje vedo. A to že ne spada več v nobeno naravoslovno stroko, ampak v naravno in versko filozofijo. Vera in veda si moreta tako malo nasprotovati kakor matematika in astronomija.

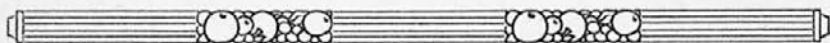
Omenjena revija je zvesta svojemu programu. Iz vseh naravoslovskega strok prinaša kratke jedrnate sestavke, ki jih pišejo strokovnjaki. Pred vsem zasluži ta publikacija vse priznanje vsled jasnosti pojmov, s katerimi operira. »Weltbild«, pravi Dennert v sestavku »Naturwissenschaftliche Weltanschauung« na str. 43, »ist das von der Naturwissenschaft aufgestellte Bild der Welt, wie es den jeweiligen Forschungsergebnissen entspricht — dagegen ist die Weltanschauung die Verarbeitung dieses Weltbildes mit metaphysischen Elementen zu einer Erklärung des Weltganzen, wie sie die Naturforschung nicht liefern kann.« In na str. 46. pravi: »O naravoslovskem svetovnem naziranju govoriti je nesmisel.«

Popolnoma prav; svetovno naziranje je zaključek daljšega filozofskega umovanja, zato ne more biti naravoslovsko; pač pa se na podlagi dognanih naravoslovnih dejstev snuje, kar Dennert (l. c.) tudi povdarja.

Čemu to pripovedujem? »A bove maiore discit arare minor.« Od drugih se moramo učiti, česar še sami ne znamo. Kako se pri nas naravoslovje popularizira? V podlistkih političnih časnikov in kako predavanje, to je vse. In vendar je kričeča potreba naše ljudstvo seznaniti z naravoslovnimi pridobitvami moderne dobe. Vprašanje je samo, kako. Na Dunaju obstoji društvo »Urania«, ki ima vsak teden vrsto naravoslovskega predavanja s pomočjo skioptika. Letos si zida društvo lastno palačo, podobno mali zvezdarni. Kaj takega si mi seveda ne moremo privoščiti. Pač pa naj bi naši znanstveni listi prinašali take sestavke. Leonova družba namerava začeti izdajati poljudno-znanstvene knjižice; prav, a to gre prepočasi. Periodični listi naj poljudnemu znanstvu posvečajo večjo skrb. Tudi Mohorjeva družba bi morala v tem oziru več storiti. A kje dobiti pisateljev, boste vprašali. Jaz pa vprašam, kje dobiti profesorjev za slovensko vseučilišče, ki ga hočemo imeti. Naši srednješolski profesorji bi morali prevzeti to nalogo. Seveda se mora profesor popolnoma vglobiti in oživeti v svojo stvarino, drugače je ne bo znal

poljudno obdelati. S svojim predlogom grem še dalje: Tudi v izobraževalnih društvih in sicer naj bi imeli naši profesorji strokovna poljudna predavanja. Boljše situirana društva bi si seveda morala nabaviti skioptikon in s tem se da vse napraviti. Profesorji bi s tem prav ničesar ne izgubili na svojem ugledu, ampak ravno nasprotno, pridobili bi si mnogo veljave pri dijakih in pri ljudstvu. Tako bi prišli profesorji v stik z narodom in vsa naša društva, ki so namenjena ljudski izobrazbi, bi postala nekake ljudske srednje šole ali — če hočete — ljudska vseučilišča. Zadnji čas je, da naša inteligenca neha z nekim pomilovalnim zaničevanjem gledati na izobraževalna društva kot na neke klerikalne molivnice. To so ljudska izobraževališča. Tu se zbira ukazeljno in nadarjeno ljudstvo; izobrazbe, pouka hoče; ako mu je ne damo, nismo hvaležni sinovi svojega naroda.

Narodnemu delu se v tej smeri odpira široko polje.

Cerkve in cerkvena umetnost.

Poroča J. B. (Gorica).

Družba za ohranjenje umetniških spomenikov Dunaja in Spodnje Avstrijske je izdalo priporočljivo knjižico: »Misli o olepšanju cerkva po deželi.«¹ Ker tudi po Slovenskem v tem oziru ni vse v redu, zato naj podam glavne misli iz te knjižice. Koliko je pri nas starih in umetniških cerkva, za katere se nihče ne briga, koliko se zida novih, a brez pravega pojmovanja cerkvenega stavbarstva. Samo da je, to je dostikrat geslo. Navadno nihče ne vpraša umetnika, arhitekta, ampak navaden zidarski mojster zadostuje.

Obžalovanja vredno je, pravi pisatelj koj v začetku, da se je razmierje umetnosti do cerkve dokaj izpremenilo. Včasih so bile cerkve ne le najštevilnejši, ampak tudi največji umotvori; danes je to drugače. S koliko natančnostjo n. pr. se grade gledališča, plesne in druge dvorane, a za cerkve ni več pravega zmisla. Samo da je cerkev v kakem gotovem slogu, pa je dobro. Za umetniško stran, za okusnost, za ljubkost ali veličastnost se ne brigamo.

Krivo je temu dosti nepoznavanje prave umetnosti in pa tudi razširjenost takozvanih »cerkvenih firm«, ki producirajo vse, kar se hoče, po tovarniško. To ni prav. Umetnost mora biti umetnost in ne rokodelstvo ali tovarniška obrt. Žalibog se da marsikdo pregovoriti od tega ali onega agenta in naroči si za drag denar popolnoma nič vredno sliko ali kip. Več pozornosti, več študiranja in zmisla za umetniška vprašanja je treba.

¹ Gedanken über Ausschmückung von Landkirchen. Flugschriften des Vereins zum Schutze und zur Erhaltung der Kunstdenkmäler Wiens und Niederösterreichs. Wien 1910.

Potem brani pisatelj baročni slog, ki ga dandanes tako splošno zametamo. Ni bolj primernege stila za cerkveno umetnost kot je ravno baročni, seveda mora umetnino izdelati umetnik in ne šušmar. Pretiranosti se je treba ogibati, vsaka stvar mora harmonirati z drugo in učinkovati v celoti, zakaj za posamezne učinke ne gre. Tako naj bi barok prišel zopet v svojo zasluženo veljavo, kajti »wenn es eine Kunst gibt, die ihre Eigenrechte voll einer rein kirchlichen Gemütswirkung aufopfert, so ist es eben die barocke.« (str. 7). Če je tedaj že kje kaka baročna cerkev, ne pokvarimo in ne uničimo je že z ozirom na ljudstvo, kateremu je tekom let gotovo prirasla k srcu. Tam se čutijo občani domači, blizu svojega Boga, bolj kot v kaki novi ali »popravljeni« stavbi, ki je narejena po zidarskih, a ne po umetniških pravilih. In zato je treba skrbno premisliti, ako se hoče kaj predelovati. Nikakor ne smemo kar tjavendan prezidovati in prezidovati. Vprašati je treba tu vselej pravega umetnika, arhitekta, kateri bo potem izdelal pravilen načrt, po katerem bo stavba res pridobila, tako da bo videti nov del kot del celote in ne kot privesek, ki čepi nepotrebno ob stari cerkvi.¹

Pri nas na Slovenskem se greši dosti v tem oziru. Videl sem že več cerkva, ki so tako neumetniško in neokusno zakrpane. Stara stavba je bila recimo v gotskem slogu z onimi značilnimi visokimi okni in stebriči, prizidek pa je bil napravljen čisto po sedanji »modi«, okna štirivoglata, zidovje gladko. Da tu ni več prave harmonične celote, je jasno.

Dalje govori pisatelj o posameznostih. N. pr. o stolpu. Ta je povsod navadno najbolj nesrečen. Dosti stolpov je pri nas še iz prejšnje, recimo nekako italijanske dobe, kateri so imeli svojo zaokroženo celoto. In prav milo se stori človeku, ko pride proti znani vasi in starega znanca več ne spozna. Ves drugačen je, ves »popravljen«. Prej je bil nekoliko sivkast, sedaj kriči z rdečo streho med svet. Enako je z zvonovi. Dokler se kateri ne ubije, pustimo jih, naj se glase. Še potem je najbolje, da samo ubitega nadomestimo z novim. Koliko poezije, koliko molitve in hrepenenja tiči ravno v zvonjenju! Recimo pod mrak! Domači, ljubi glasovi done preko vasi, vse drugače kot v drugi vasi. Vaščan pozna vse tri prav natančno in vesel je popotnik, ko jih zopet zasliši. Pustimo tedaj ljudstvu njegovo poezijo, njegovo srečo in ne menjajmo zvonov kar tako zavoljo lepšega.

Kar se tiče slikanja in barvanja cerkvâ, graja avtor marsikatero napako. Prej so slikali cerkve samo najboljši umetniki (n. pr. v Italiji in tudi pri nas na Slovenskem), sedaj je dober vsak navaden sobni slikar, ki zna dobro čopič držati. Takí ljudje nimajo pojma o umetniških slogih, njim je stena gotske cerkve isto kot stena romanske ali baročne. Tak slikar ne slika z duhom, z zanosom, ampak ker je plačan in da napolni steno. Tudi lakiranje zidu in

¹ V ljubljanski škofiji se mora vsak načrt predložiti društvu za cerkveno umetnost.

barvanje s klejastimi barvami naj bi se opustilo, ker ne odgovarja duhu cerkvene umetnosti.

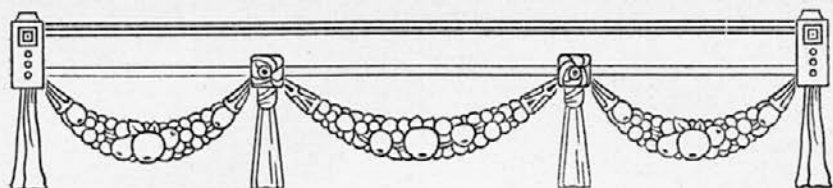
Največjo pozornost zasluži glavni oltar. Tu je shranjeno Najsvetejše in zato naj bi bil ravno ta prostor tudi delo prave, najvišje umetnosti, prava celota, ki človeka povzdiguje in blaži, ki mu kaže pot k Najvišjemu. Najprimernejši slog za oltar je baročni, seveda pravi, umetniški. Žalibog, da se ravno tu greši do skrajnosti. Štedi se včasih iz potrebe, včasih iz nerazumevanja, kar pa je cerkvi le na škodo. Navadni zidarski mojster si tu pač ne ve pomagati in naredi kar zna. »Es sind wahre Monstra an Ungeschmack, die dazutage gefördert werden,« pravi pisatelj (str. 17). Dajmo tedaj delo pravemu umetniku in naj že stane nekaj več; sicer se pa dajo tudi s precej malimi sredstvi doseči lepi uspehi, ko se ravno za taka »monstra« potrosi včasih preveč denarja. Enako je z orglami. Marsikatera cerkev ima stare orgle z umetniško omaro. Naj bi se taka omara popravila in ohranila, a vržejo jo vun, češ je že piškava in trhla itd. To ni prav. Napravimo orgle nove, a samo instrumentalni del, omara naj pa ostane. Podobno se godi tudi s prižnico, spovednicami, krstnim kamnom itd. Sploh veljaj pravilo: ako že treba kaj prenoviti ali dokupiti, mora to biti vedno tako, da odgovarja umetniški celoti cerkve. Kar pa je dobrega doma, ohranimo skrbno in ne uničujmo brez potrebe. Poleg drugega je treba paziti tudi na cerkveni tlak. Ni vse eno, kakšen je, ampak tudi ta mora harmonirati z drugimi deli cerkve, tako da imamo pred seboj res neko umetniško enoto. Dandanes je industrija v tej stroki tako razvita, da imamo naravnost velikansko izbiro; izbirajmo tedaj in ne bodimo zadovoljni s stvarmi, ki ne odgovarjajo okusu.

Glede slik in kipov, kakor tudi glede mašne oprave je avtor seveda na enakem stališču. Rajši manj, a to naj bo umetnost, prava cerkvena umetnost, ki blaži in povzdiguje duha. Umetnikov je hvala Bogu še dovolj, zato dajmo delo njim, ne pa šušmarjem in mazačem. Skrbimo za svoje cerkve, ljubimo jih in ne uničujmo starih lepot in umetnosti. Hranimo starine, kajti te so navadno boljše kot kričeči tovarniški izdelki in ljudstvo naj vidi v njih hrepenenje in čuvstvovanje svojih prednikov. Tako bodo naše cerkve res hiše božje, hiše miru in ljubezni in njih umetnine bodo posredovale med nami in med Najvišjim.

To so približno misli knjižice, katero je razposlalo društvo za ohranitev umetnin na Dunaju. Ker vem, da je marsikaj, kar bo zanimalo tudi nas, zato sem podal tu iznimek tega spisa. Marsikatera omenjenih napak je pri nas udomačena in dobro bi bilo, če bi se jih otresli. Ne šušmarstva ampak umetnosti, in pravi umetniki naj zopet delajo in stavijo naše hiše božje.

Nove knjige.

Anton Bonaventura, škof ljubljanski: **Mladeničem.** I. zvezek: Obramba vere. V Ljubljani 1910. Tisk Katoliške tiskarne. (Dobi se v Katoliški bukvarni po 1 K).

Čvrsto se razvija krščanska organizacija slovenskih mladeničev. Ponosni Orel razteza že peruti po vsej slovenski zemlji in mlade čete naraščajo od dne do dne. A tudi nasprotnik ne počiva. Z obupno besnostjo izkuša zatreti krščanski prepород slovenske mladine, vzbuditi dvome, izrvati vero, okaliti čiste nravi, izpodmekniti dogme. Bije se boj strank, boj posameznikov, boj v duši poedinca. Listi, predavanja, razgovori; družabne zveze, prijateljstvo in znanje; kovarski naklepi, priliznjeno zavajanje, podlo obrekovanje in umazano klevetanje; liberalstvo, radikalstvo in svobodomiselstvo: vse deluje v službi brezverstva, v službi sovrašstva do Boga, Kristusa in Cerkve. Zato je resen čas in bolj ko kdaj potrebuje mladina temeljitega verskega pouka. Ljubljanski škof, ki živi le za blaginjo slovenskega ljudstva in ki bi dal svojo srčno kri za slovensko mladino, hoče poleg vsega dušnopastirskega dela po deželi tudi s primernim berivom utrditi mladeniče in jih vzgojiti za boje življenja.

Prvi zvezek, ki ga je napisal Presvetli mladeničem in ki je pravkar izšel, je ves namenjen obrambi vere. V prijaznem razgovoru, s pristrčno besedo, preprosto, a jasno, lahko, a temeljito tolmači pisatelj mladeničem razloge vere, lepoto in nepobitnost verskih nauk, opisuje začetnika in začetek krščanstva (napoved Kristusa, njegovo svetost, čudeže, vstajenje, prerokbe, začetek krščanstva), razlaga nauk o katoliški Cerkvi in zavrača neosnovane očitke zoper njo, pojasnjuje z zgodovino razloge, zakaj ljudje odpadajo od Cerkve, potem govori o evangelijih, naposled posebej dokazuje resničnost dogme o stvarjenju. Knjiga je potemtakem cela lepa apologetika krščanstva in katoliške Cerkve. Namenjena je mladeničem, a tudi odrasli jo bodo z velikim pridom brali. Naj bi se torej razširila vsepovsod, do zadnje kmečke hiše, da bi se ob njej budila verska zavest, gojilo globoko versko prepričanje, užigala v dušah slovenskih mladeničev vedno večja ljubezen do Kristusa in Cerkve, a tudi vedno večji gnev zoper grde nakane odpadnikov-svobodomiselcev.

A. U.

Romantika. Spesnil dr. Ivan Pregelj. Natisnila in založila »Narodna tiskarna« v Gorici. Str. 96. Cena K 1'50. — Avtor, ki je bil dozdaj znan pod psevdonimom I. Mohorov, pravi na koncu svoje knjižice, da jo poklanja »prijateljem sanj in svojim za Veliko-

noč.« Lep dar, lahko rečemo, in dokaz lepega daru, ki ga je pesnik prejel od Boga. Pesnik je še mlad — dovršil je pravkar vseučiliške študije in nastopil službo gimnazijskega profesorja v Gorici — in ta zbirka prva, in vendar so ji vtisnjene že zelo izrazite poteze: pisana raznovrstnost oblik in motivov, globokost problemov (pesnik je temeljito študiral, to se vidi, Danteja in Goethejevega Fausta), zmisel za resnobo življenja in — navdušenje za krščansko misel. Le pogledjmo, kam nas vse vodi! V spevu »Satanas« (str. 53 nsl.) smo v kraljestvu teme, kjer nam nje kralj razkriva svoje črno srce, polno zavisti in mrznje; meni se zdi ta pesnitev najbolj značilna za zbirko in je obenem dokaz, da je pesnik študiral tudi krščansko filozofijo. Iz globeli teme nas vodi po svetu, a tudi tu nam kaže luč in temo. Kot žrtev moči teme nam pretresljivo predstavlja v »Tožbi zavržene« (str. 56 nsl.) izgnanko človeške družbe, »človeštva ostudno rano«, katere pot je tudi — tema. Kakor da smo v 10. spevu Dantejevega pekla (med krivoverci in bogotajci) se nam zdi, ko čitamo balado »Ob uri in dnevu« (str. 68 nsl.): dva mlada materialista, ki sta v življenju tajila neumrljivost duše, se prikažeta v plamenu ob uri in dnevu, kakor dogovorjeno, svojemu prijatelju ter priznavata: »Je večnost!« — Pa zopet nas vabi s seboj, da pogledamo na sveti večer v samotno sobico mladega skeptika, ki si hoče kroglo pognati v glavo, pa spomni se vere svoje mladosti in da bi utegnilo vendar še nekaj biti po smrti in v sanjah se mu zdi, da je v večnosti in da bo moral v vek nositi pištolo s seboj — in zgodi se čudež — vzklikne pesnik —, ki se ponovi često, le da naš čas ne bere takih konfesij (str. 73). Vodi nas dalje v vaško gostilnico, kjer se celo na veliki petek divje kvarta in žali Krist; pelje nas v palačo razsvetljeno, h gostiji, kjer velja geslo, da je življenje le lepa igrača, a takoj nam pokaže trpina, ležečega na golih tleh v ranah in krvi (str. 28). Pa tudi klasičen humor, kar je znak velikih pesnikov, se nam smeje z nekaterih strani: tako se ob baladi »Humanist in vrag« (str. 60 nsl.) zamislimo v dobo italijanskega preporoda, ko je že razjedala skepsa srca mnogih učenjakov, dočim nas takoj naslednja balada (str. 63 nsl.) »Menih in vrag« prestavi še v tisto srečno dobo srednjega veka, ko je skoro splošno vladala naivna, živa vera. A pravi zlat humor, ki mora razrahljati gube najbolj nagrbančenega čela, odseva iz zadnje pesnitve »Zlato« (str. 88—96)! Vse se vrsti v knjigi: veselje in žalost, obup in humor, kes in trdni sklepi (str. 11 Similis pelicano). Posebej poudarjam, da tudi domovinske ljubezni pesnik ni pozabil.

Povzeli smo samo par stvari iz zbirke; a že te upravičujejo našo sodbo: če bo pesnik nekoliko bolj skeptičen v rabi jezikovnih oblik (zlasti akcent je večkrat prisiljen, n. pr. izgubljen str. 84, župan, str. 82, nezákonska str. 83, dasi vemo, da se tako naglaša na Štajerskem!) in sploh slovnice (n. pr. str. 73 Svet večer m. sveti v.) in če se bo izogibal vsaki nejasnosti (n. pr. str. 72 četrte kitice spodaj in naslednjih dveh ni lahko umeti!), potem bomo imeli v svoji sredi pesnika, ki nas bo v resnici razveseljeval in — učil. Trdno pričakujemo še kaj velikega od njega: podal nam je tri

odlomke iz »Nove komedije«; upamo, da zagledamo enkrat celo, ki bo, če prav sodimo po odlomkih — epohalna. *Dr. J. D.*

Isidor Poljak: **Pjesme**. Sarajevo. 1909. Str. 80. Cijena 1 kruna. Knjižica je posvečena biskupu dr. Ivanu Šariću. — Mladi pesnik, ki je baš dovršil bogoslovje in deluje sedaj kot kaplan v Sarajevu, opeva v svojih pesmih nesrečo prijatelja študenta, ki verujoč naukom laži-kulture, izgubi vero, z njo pa tudi veselje do življenja, vsled česar izvrši samoumor, a se pred smrtjo spravi z Bogom; na drugi strani pa jako lepo riše pesnik svojo srečo, ki jo je našel v semenišču. V tem pogledu se mi zdi najlepša »Zvanje moje«, kjer kot bogoslovec sanja o svojem bodočem delovanju za ubogi narod svoj. Njegovo srce gorko bije za neuko ljudstvo; to se lepo kaže n. pr. v pesmi »Na slavonskoj cesti«, kjer nam razkriva bahaštvo prisiljenih Nemcev in bedo ogoljufanih slavonskih kmetov. Največkrat je svoje misli oblekel v deseterac hrvatskih narodnih pesmi. Skoro vso vsebino knjižice izrazimo, če postavimo le-sem štiri vrstice iz pesmi »Na grobu prijatelja« (str. 76 nsl.).

Ah, tko jednom pusti, da mu strasti sila
svet grad ideala mladih u prah sori,
kako neče pasti kaljužu u blatnu,
kako će da za rod velja dela stvori?

Zbirko priporočamo.

D.

Fontaine I.: **Le Modernisme sociologique**. Decadence ou Régénération? P. Lethielleux, Paris 1909.

P. Fontaine je znan zlasti po svojih delih o vplivu kantianizma in protestantizma na francosko filozofijo in teologijo (Les infiltrations kantiennes et protestantes, Les infiltrations protestantes et le clergé français). V njih je napovedal to, kar se je pozneje res zgodilo, odpad Loisyja in vse opustošenje modernizma. Sedaj zasleduje vpliv modernizma. V tem delu preučuje vpliv modernizma na sociologijo. Zdi se mu, da koraka Francoska z naglimi koraki v kolektivizem. Kolektivizem, sovražnik rodbine, in katolicizem sta pa dva nezdružna sistema. Ali je francoska duhovščina pripravljena? Fontaine opisuje, kako je bila pre malo pripravljena na boj z modernim racionalizmom in le zato se je tako razpasel modernizem. Francoska cerkev XIX. stoletja je imela mnogo izvrstnih, nadarjenih duhovnikov a ni bilo prave teološke vede. »To je bila velika slabost francoske duhovščine v XIX. stoletju« (str. XIV). Zato je nastala verska kriza, čim je prišla Francija v stik s protestantovsko vedo. Ali je za socialni boj bolj pripravljena? Fontaine se boji, da še manj. Konkordat duhovščini socialnega dela sploh ni dovoljeval; duhovščina se je morala omejiti na stroge duhovne funkcije svoje službe. In vendar, pravi Fontaine, je socialno delo duhovščine tako potrebno. Seveda mora biti previdno, a potrebno je. Če ne bo naših organizacij prevzel verski vpliv, bodo sčasoma vse socialistične (XXIII). Tudi v krščansko socialno gibanje segajo že socialistični vplivi: krščanski demokratizem uči že slojni boj, uničenje delovnega razmerja med gospodarji in delavci, in posledica bo — kolektivizem.

Fontaine preučuje nato v prvem delu knjige (str. 1—137), kako se je izvršilo razkristjanjenje, kateri so bili vzroki (napačna etična filozofija, znanstveni naturalizem, psevdo-demokratska oligarhija, ločitev Cerkve in države). V drugem delu (str. 137—394) razlaga, kako se je izvršil socialni razkroj (pod vplivom krivih etičnih in socioloških ter socialističnih idej). V tretjem delu (str. 349—520) pa kaže pot k socialnemu preporodu. Treba je premagati modernizem in vrniti se po navodilih okrožnice »Pascendi« k integralnemu krščanstvu. Agnosticizem je osnovno načelo vseh modernih zmot, a kdor je kantovec, je v duši agnostik. Treba je premagati demagoški demokratizem ter oprijeti se prave demokracije, kakršno je oznanjal Leon XIII. v svojih nesmrtnih okrožnicah. Osnovne ideje zmotnega demokratizma so: absolutna enakost vseh, absolutna avtonomija vsakega, absolutna suverenost kolektivnosti. Po krščanskih načelih mora vedno ostati posvečena trilogija: delo, lastnina, družina. Rešitev Francije more biti le katoliška federacija. Ločitev Cerkve in države je raztrgala vse stare vezi. Nehote je osvobodila tudi duhovnike. Torej na svobodno delo! Poleg dela v cerkvi čaka duhovščino novo delo zunaj cerkve. Treba je vnanje organizacije. V vsaki župniji bi morala biti dvorana, kjer bi se lahko vršilo to delo. Tu bi duhovnik stopil v stik z ljudmi in jim govoril tudi o stvarih, o katerih v cerkvi ne more lahko govoriti: o šolskem vprašanju, o verski svobodi, o varstvu mladine, o propagandi dobrega tiska, o slabih listih in boju zoper nje, o zlu razporok, o alkoholizmu, o politiki in o nraavnem in religioznem pomenu volitev. Tu bi se morala vršiti vzgoja prave krščanske demokracije. Delo v cerkvi in društvih se mora dopolnjevati. »Tako delo ni nič manj važno, kakor pa pobožne asociacije, ki imajo navadno le čisto osebni pomen in še tega izvečine le za ženske« (486). V vsem pa treba živenga in zavestnega katoličanstva! Fontainovo delo, jako obširno (LIX + 512 str.), ni sicer povsod tako jasno, kakor bi bilo želeti, vendar za socialni razvoj na Francoskem ne bo brez pomena. Iz rarsula bo začelo poganjali novo življenje.

Dr. A. U.

□ □ □ □ □

Druge doposlane knjige:

A. Kalan: Skrivnosti srca. (Francoski spisal P. Bourget). Ljubljana 1910. Cena 1'20. — Ta zvezek obsega 7 novelic in črtic finega pisatelja Pavla Bourgeta. Poslovenil jih je A. Kalan, kot marljiv literat znan zlasti po prevodu psihološkega romana »Razporoka«.

Dr. Krek: Turški križ. Igra v 4 dejanjih. — Tri sestre. Igra v 3 dejanjih. Ljubljana 1910. Založilo Kat. slov. izobr. društvo v Selcih. Cena 1 K. — Dr. Krek, v kraljestvu duha pravi »anēr polýtropos«, je v hrupu državnozbornske obstrukcije zamislil in spisal te dve ljudski igri, polni zdravega humorja; prva je obenem preveta od globokega idealizma, a tudi druga ne brez resne ideje. Za naše odre nova pridobitev!

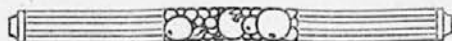

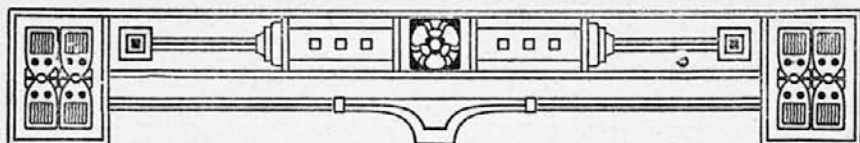
Dr. Dragotin Lončar: Dr. Janez Bleiweis in njegova doba. (Ponatis iz Bleiweisovega Zbornika). Ljubljana 1910. Knjižnica »Naših Zapiskov« III. — Ta brošura je nekaka analiza slovenske politike od slovenskega narodnega preporoda do Bleiweisove smrti (1797—1881) in dopolnilo spisa istega pisatelja »Politično življenje Slovencev«. Pisatelj spada med socialiste — inteligente. Socialistične oči seveda gledajo vse v svoji luči. Vendar je v knjigi zbranega toliko materiala in tako dobro predelanega, da je knjiga prezanimiva ne le za politika, temveč za vsakega izobraženca, ki je zmožen ustvariti si svojo sodbo. Opisan je ves politični razvoj do tiste dobe, ki »jo je začel in dovedel do zmage dr. A. Mahnič«.

Fr. Novak: Slovenska stenografija. I. del. Korespondenčno pismo. Ljubljana 1910. Založila Kat. Bukvarna. Cena 3 K. — Soglasna je sodba kritike, da je to delo klasično v svoji vrsti. Za samouke bi bilo le še želeto, da bi bil dal pisatelj v uvodu kratko navodilo, kako je snov obdelana. Že v stenogramu, ki stoji na prvem mestu, a zlasti v prenosu stenograma na drugem mestu je polno citatov o katerih samouk ne more vedeti, kaj pomenijo. Drobna opombica v kazalu za kraticami sicer pove kaj, a samouk jo bo težko izpazil.

Koser Ljudevit: Popolna slovnica esperantskega jezika. Tiskal A. Albrecht, Zagreb 1910. Cena 1'20 K.

Slovnica mednarodnega esperantskega jezika, namenjena Slovincem za »velikonočno darilo«. Ko se o esperantu toliko govori in piše, da je že o njem in v njem cela literatura, ko se že rabi ta jezik pri mednarodnih kongresih in njegovi učenci upajo, da »mu je končna zmaga zagotovljena«, je prav, da smo dobili sedaj tudi mi Slovenci slovnico tega jezika. Seveda mi ne upamo toliko kakor esperantski slovníčar, da bo po esperantu »naša književnost zaslovela v prevodih širom sveta, slovenski učenjak ne bo več pisal za par sto bralcev, slov. glasba, slikarstvo in kiparstvo bo se cenilo daleč izven domačih mej, slov. trgovec bo stopil na svetovni trg« (str. 112), celo v zmago esperanta ne verjamemo, ker ima vendarle preznatne hibe — primeri čitatelj, če mu je drago, kar je pisal o esperantu učeni jezikoslovec o. S. Škrabec na platnicah »Cvetja«! — vendar je stvar zanimiva in ne bo tudi brez haska. Slovenska slovnica je jako praktično prirejena po nemškem prevodu francoskega izvirnika od prof. Carta »L'Esperanto en dix leçons«. V desetih lekcijah je raztolmačena vsa tvarina. Učenec gre od stopnje do stopnje in če pridno predela tvarino, lahko že precej dobro govori in piše v esperantskem jeziku. Slovnica je kaj preprosta, glede besedišča treba seveda že znati kak romanski jezik, sicer bo domalega vse novo. Nekaj nemščine je že tudi vmes (šafa, ovca; šinko, gnjat; brando, žganje; nesto, gnezdo; knabo, deček; šranko, omara; šlosi, zakleniti itd.), a velika večina besedi je po korenu romanskih. Škoda, da ni slovnici dodejan na koncu slovarček.

Listek.

Modernizem. — Dobro je označil modernizem apologet A. M. Weiss v 1. zv. letošnje Theol. prakt. Quartalschrift (1910, I, 3—9). Če hočemo prav spoznati modernizem, moramo zasledovati vodilne ideje, a ne mehanično zbirati posameznih dejstev. Poglejmo, pravi Weiss, v dobo reformacije ali v dobo prosvetljenosti. »Ako vprašamo naše zgodovinarje, kako je prišlo do velikega odpada v 16. stoletju, nam naštevajo dolgo vrsto hib in napak tiste dobe, češ kako je propadel red po samostanih, duhovščina se vdala nenravnosti, podivjali plemiški ustavi, kako je papeštvo in škofe prevzel posvetni duh, kako se je barantalo z odpustki itd. itd. To so sami posamezni slučaji, posamezna dejstva, posamezne razmere. Poleg tega povedo tudi ali pa tudi ne, kako sta tedaj opešala verski duh in pobožnost. V najboljšem slučaju torej imajo te imponderabilije, kakor pravijo, te nedostatke načelnega pomena, če se sploh zanje menijo, komaj za tolike hibe, kakor one pojave, ki so čisto vnanji in površni. Toda ko bi bilo tako, bi se morali pač vprašati, zakaj pa verski odpad ni nastal v 11. in 12. stoletju, ko ni bila npravna izkvarjenost nič manjša? Zakaj ne? Zato ne, ker je bila tedaj kljub napakam v zasebnem in javnem življenju vera in avktoriteta Cerkve še trdna. V 15. stoletju pa so se omajale tri reči: avktoriteta Cerkve, vera v nje od Kristusa postavljeno ustavo in zelo tudi pravo pojmovanje vere, nje narave in nje temeljev. Tu je bilo treba le še sunka, da se zgrudi vsa stavba. Ti

trije vzroki so mnogo več kakor sto vnanjih napak. Zgodovinarji, ki jih le z drugimi vred omenjajo, kakor da bi bilo isto pohujševati se o tem ali onem samostanskem škandalu ali pa izgubiti vero v božji značaj Cerkve, pospešujejo, ne da bi se zavedali, tisto mehanično, materialistično zgodovinstvo, kakršno goji socialna demokracija. Ne vidijo pa neutajnega dejstva, da verski dvom, pa naj bi si bil tudi le dvom o eni resnici, neizmerno več škode napravi kakor sto drugih nedostatkov, četudi so le-ti neprimerno bolj vidni.

Isto velja za takozvano dobo prosvetljenosti. Sedaj hočejo odkriti čisto novo resnico. Dosedanja sodba, pravijo, je bila velika krivica, češ pomisliti treba, koliko je ta doba porezala izraskov v teologiji, pastirstvu in cerkvenem življenju, potem jo bomo pravičneje sodili in cenili, četudi je šla tuintam v gorečnosti za dobro stvar predaleč. Zgodovina, ki postavlja taka načela, se ne more dosti meniti za dogmatiko in najsvetejše interese krščanstva. Recimo, da so Eybel, Werkmeister in Wittola iz najčistejšega in najsvetejšega namena odpravljali božje poti, križev pot, rožni venec in blagoslove, češ da drugače ni bilo mogoče odpraviti zlorab, ki so bile združene z vsem tem, recimo to, toda ali jih more zgodovina dandanes opravičiti, če vidi, da je njihova gonja zatrla prejemanje zakramentov, pohajanje službe božje in cerkveno življenje? In če se premisli, kako pobalinsko frivolno so skrunili, kar je bilo svetega, kako

prezirljivo so ravnali s sv. pismom, s sv. očeti, s papežem, s cerkveno pokorščino, celibatom, brevirjem, kako so smešili vero v mesijanske prerokbe, češčenje svetnikov, nadnaravne skrivnosti, kako lahkomišelnost so ogodrnjali vse verske resnice in delali z njimi poizkuse, če pregleda listo herezij, ki jih je moral Pij VI. obsoditi v sklepih pistojske sinode — ali se bo upal nasproti tem stoterim napadom na podlage krščanstva poudarjati še pet ali deset zaslug, ki so jih s tem pridobili, da so odpravili par nepotrebnih praznikov, da so porezali par kit na starih lasuljah in sami uvedli še večje? To nam podaja podlago tudi za sodbo o naši dobi. Tudi tu se usodno širi neki mehanizem, ki poševa samo številke in računa z njimi kot z enakovrednimi količinami. Naša moderna kultura, pravijo, ima toliko vrlin, da se sence kar izgube; odkritij prirodoslovja, napredkov mehanike in prometa ni več mogoče šteti; res da versko življenje ni na višku, res da boj za svetovno naziranje ni še zadovoljivo izvojevan, to obžalujemo, toda to nas ne more ovirati, da ne bi bili iskreni prijatelji in topli občudovatelji moderne kulture. Kakor da je verska mlačnost le postranska ednica, nič večjega pomena kakor stotisoč drugih ednic materialnih pridobitev! Kakor da ni ob naši religiozni in moralni slabosti ves vnanji napredek le nedostaten, v mnogočem celo brezkoristen! Kakor da more vnanji tvarni napredek odtehtati velike blodnje naše dobe glede najvišjih duševnih dobrin! Ako pa je to trdno, moremo prav soditi tudi o modernizmu. Tudi tu gre za načela, za vodilne časovne ideje. Lahko je kdo modern od pete do glave v vsem, kar se tiče vnanjega življenja in znanstvene metode, ne da bi mu delala Cerkev katekole težave. Vprašanje je le, kakšna so načela njegovega mišljenja in živ-

ljenja, ali niso tista, ki jih imenujejo v nasprotju s krščanstvom s skupnim imenom moderno svetovno naziranje. In prav to moderno svetovno naziranje je modernizem, in modernist je, kdor se je vdal temu naziranju. Osnovna nauka tega naziranja sta pa relativizem in evolucionizem.

Kdor torej hoče prav soditi o moderni dobi, mora ločiti vnanje časovne pojave in te vodilne časovne ideje. Ne odločujejo rezultati izkustvenih ved, ne obvladanje prirodnih sil, ne odkritja na nebu in na zemlji, temveč le napredovanje ali nazadovanje v spoznanju večno neizpremenljivih resnic in v življenju po njih. Zato lahko kdo občuduje in pospešuje moderno kulturo, četudi tega na njih pogreša, kar ji daje edino pravo vrednost in trajnost. Lahko pa je kdo tudi trdno prepričan, da tem bolj služi moderni kulturi in zlasti napredku takozvanih duševnih ved, čim odločneje se upira modernizmu. Ne gre za pridobitve eksaktnih in historičnih ved; marveč za najvišja religiozna in нравna načela! — Tudi »Civiltà Cattolica« (1910, I, 466—76, 583—596) se še bavi z modernizmom. V Italiji žal poraja modernizem še vedno strupene sadove. Mnogo mladih ljudi je že otroval. Ima pa v Italiji celo vrsto revij (Vita, Coenobium, La riforma laica, Il Commento), ki širijo njegove ideje, bodisi odkrito, bodisi zakrito v lepe kulturne fraze, časi celo pod videzom neke velike нравne resnobe, ki vara in zavaja mladež. »Civiltà Cattolica« po pravici pravi: »Modernizem ni nič drugega kakor neka v krščanske fraze zavita oblika naturalizma, ki zastruplja vse moderno življenje. Ta naturalizem gospoduje od liberalnega protestantizma do pietističnega misticizma, od adogmatičnega krščanstva do najodkritejšega raciolizma, pa do polutanskega in boleznega sentimentalizma, kakoršnega širijo dilietantje re-

ligioznih studij po modernističnih revijah, ki umirajo in nastajajo kakor gobe, a kakor strupene gobe, katerih enodnevno življenje je smrt za mnoge, časih poguba za cele družine... Tako modernizem ne umrje, ne zaspi, temveč nadaljuje svoj tek, kakor ga nadaljuje vsako heretično gibanje idej, ko je dobilo prvi impulz, pod vedno novimi oblikami in imeni; zмотa ostane bistveno ista, in izpremeta se v vedno nove oblike, išče novih metod, išče novih poti za propagando... Konec vsega pa je religiozni in npravni nihilizem.«

Govorjenje jezikov. — V »Stimmen aus Maria-Laach« (1910, 2. zv.) razpravlja J. Bessmer o presenetljivem pojavu na religioznem polju. V protestantovski pietistični sekci »Gemeinschaftsbewegung« se je pojavilo »govorjenje jezikov«. Sredi šepetajoče molitve, ki valuje semtertja, se oglasi hipoma ječanje, zatem klic: ta-ta-ta-ta, potem govorjenje in petje, ki ga nihče ne ume. Pojavi so znani že iz hipnoze kot »govorni avtomatizem« in tako tudi tu ne bode drugega kakor tak patološki govorni avtomatizem. Najboljši dokaz je ta, da tuj jezik ni noben resnični jezik, marveč le zbloda iz tistih jezikov, ki so dotični osebi znani. Problem je torej zanimiv le kot psihološki problem, namreč kako se vrši ves proces. J. Bessmer, že znan po svojih študijah o hipnotičnih in patoloških duševnih pojavih, s tega stališča presoja tudi te pojave protestantovskega pietizma.

Pesnik Anton Medved. — 12. marca je umrl pesnik Anton Medved (rojen 19. maja 1869). Dva zvezka poezij bodeda ohranila njegov spomin trajen. Tudi še tedaj, ko bo secesija že davno pozabljena kot prehodna doba, bogata poskusov, a uboga stalnih vrednot, bo

Medved čislau kot slovenski klasik. Bil je pesnik filozof, filozof življenja, pesnik dvomov in bolesti, ne brez zmot, a iz zmot hrepeneč po luči.

Jefftejeva prisega. — Ta pretresljivi Gregorčičev spev je uglasbil za mešan zbor, soli in orkester P. Hugolin Sattner. Kritiki hvalijo delo kot umotvor svetovne glasbene vrednosti. Nekritiki pa, ki si ne morejo lastiti strokovne sodbe, veselo izpovedajo, da še niso slišali koncertne skladbe, ki bi jim segla tako globoko v srce. To bi bil dokaz, da še tudi najvišja glasbena umetnost lahko skloni k ljudstvu. Zanimiv odgovor na moderni socialni postulat, naj se umetnost zopet vrne k ljudstvu!

Moderna »veda«. — Kako samozavestno so nam tolmačili se v solah Kant-Laplacovo teorijo! Kaj je danes ž njo? W. Bölsche pravi v zadnjem zvezku »Kosmosa« (1910, zv. 3, str. 90), organa za moderni monizem, da je »dolgočasna hipoteza«. Dvignila jo je tako visoko le splošna evolucijska misel. »Tako je prišla v vse učne knjige in v vse prirodne filozofije V ožjem krogu pa je bilo vedno prepričanje, da je le »provizorium«. To in ono dejstvo se ni nikdar prav ujemalo z njo, a imela je zase moč popularnosti. Tudi so si mislili strokovnjaki, da je za splošni pouk in splošno prosveto poglavitna stvar, če se z dobrim, dasi le provizoričnim zgledom ponazorijo, da se da tudi tako velikansko prirodno dejstvo, kakršno je sedanja urejena stavba nebesnega sistema, kot docela naravni prirodni produkt pojmiti...« Tako je pa tudi z drugimi »dogmami« moderne vede. Vse n. pr., kar piše W. Bölsche o življenju, da je prišlo na zemljo z drugih svetov, je le izmišljenina, katere edini namen je — ubežati Bogu in dogmi stvarjenja.

